

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

**KOMPARATIVNÍ ANALÝZA VYBRANÝCH
PRÁVNÍCH ASPEKTŮ MANŽELSTVÍ
A REGISTROVANÉHO PARTNERSTVÍ**

Kateřina Šebestová

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

Diplomová práce

**Komparativní analýza vybraných právních aspektů manželství
a registrovaného partnerství**

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

Studijní obor: Právo (M6805T003)

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Anna Outlá

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Kateřina ŠEBESTOVÁ**
Osobní číslo: **R17M0319P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Komparativní analýza vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství**
Zadávací katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Právní úprava trvalého soužití dvou osob – institut manželství a registrovaného partnerství
2. Komparace vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství
3. Aktuální vývoj dané právní oblasti

Závěr

Rozsah diplomové práce:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz příloha :

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Anna Outlá

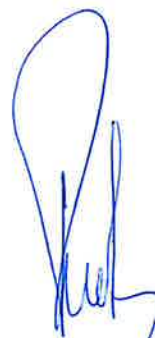
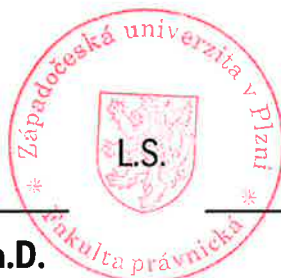
Katedra obchodního práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Komparativní analýza vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství“ vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne

.....

Kateřina Šebestová

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucí diplomové práce paní JUDr. Anně Outlé za odborné vedení, cenné rady a tvůrčí prostor, který mi při zpracování práce poskytla.

Obsah

Seznam použitých zkratk

Úvod.....	1
1. Právní úprava trvalého soužití dvou osob – institut manželství a registrovaného partnerství	4
1.1. Manželství.....	4
1.2. Právo uzavřít manželství jako lidské právo	15
1.3. Registrované partnerství	17
1.3.1. Homosexualita – pojem.....	17
1.3.2. Historické a soudobé nahlížení na homosexualitu	18
1.3.3. Sexuální orientace jako důvod diskriminace.....	21
1.3.4. Cesta k uzákonění registrovaného partnerství.....	23
1.3.5. Institut registrovaného partnerství.....	26
2. Komparace vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství.....	33
2.1. Osvojení.....	33
2.1.1. Právní úprava osvojení	34
2.1.2. Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/15.....	36
2.1.3. Adopce v registrovaném partnerství.....	38
2.2. Nárok na vdovský a vdovecký důchod.....	40
2.3. Majetkové poměry manželů a registrovaných partnerů.....	42
2.3.1. Společné jmění manželů.....	42
2.3.2. Majetkové poměry registrovaných partnerů.....	44
2.4. Asistovaná reprodukce.....	46
2.4.1. Základy asistované reprodukce	47
2.4.2. Podmínky umělého oplodnění.....	48
2.4.3. Náhradní mateřství – právní úprava, pojem, problematika.....	50
2.4.4. Umělé oplodnění včetně náhradního mateřství u registrovaných partnerů, homosexuálních neregistrovaných párů a výkon rodičovských práv k dítěti.....	53
2.5. Podmínky vstupu do manželství a registrovaného partnerství	56

2.6. Stručná komparace dalších vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství.....	58
3. Aktuální vývoj dané právní oblasti	61
3.1. Připravované novelizace a možný právní vývoj.....	61
3.1.1. Návrh novelizace občanského zákoníku – „manželství pro všechny“.....	61
3.1.2. Návrh novelizace LZPS – manželství výlučně jako svazek muže a ženy	66
3.2. Polská republika – soužití osob stejného pohlaví.....	71
Závěr.....	76
Resumé	81
Seznam použitých zdrojů	82
Seznam příloh.....	93
Přílohy	94

Seznam použitých zkratek

Antidiskriminační zákon	zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů
AR	asistovaná reprodukce
ČLS JEP	Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně
DůchPoj	zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
InsZ	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
LGBT+	Zkratka označující skupinu homosexuálů, bisexuálů, transgender osob a dalších genderových identit.
LZPEU	Listina základních práv Evropské unie
LZPS	Listina základních práv a svobod vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. prosince 1992 jako součást ústavního pořádku

	České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
NM	náhradní mateřství
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Poslanecká sněmovna	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
SJM	společné jmění manželů
SpŘ	zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
UO	umělé oplodnění
ÚS	Ústavní soud České republiky
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ZMat	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZoRP	zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZSZS	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Tématem mé diplomové práce je „Komparativní analýza vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství“. K tomuto tématu jsem se uchýlila pro vlastní zájem v dané právní oblasti. Ač se mě osobně nedotýká, s problematikou formálního soužití dvou osob a jeho přístupných forem se potýká velká část společnosti a zejména pro osoby s homosexuální orientací může být životně důležitým tématem. Zároveň se jedná o více než aktuální téma, neboť právě v těchto dnech probíhá debata nad možným uzákoněním manželství osob stejného pohlaví.

Dříve, než se dostanu ke stěžejní kapitole a samotné komparaci vybraných právních oblastí z hlediska manželství a registrovaného partnerství, je vhodné vymezit základní pojmy a právní úpravu těchto institutů. V první kapitole proto budu mimo jiné analyzovat právní úpravu manželství a registrovaného partnerství tak, aby bylo možné poukázat na rozdíly a podobnosti již v samotné obecné právní úpravě. Zároveň tento základ řádného vymezení pojmů, právní úpravy a poukázání na některé rozdíly mezi nimi využiji v následujících kapitolách.

Zabývat se budu v první kapitole též lidskoprávními dokumenty mezinárodního práva veřejného, které zakotvují právo uzavřít manželství a otázkou, zda na základě nich toto právo svědčí každému bez rozdílu, tedy i stejnopohlavním párům.

Registrované partnerství bude pro jeho podstatu, spočívající ve svazku dvou osob stejného pohlaví, představeno poměrně obšírněji než manželství. Věnovat se budu jak vymezení pojmu homosexualita, tak historickým souvislostem s ním spojeným a jejím možným příčinám. V krátkosti se zastavím také u problematiky diskriminace na základě sexuální orientace, která se s homosexualitou dodnes může pojít. Zejména pak stručný, ale zajímavý historický exkurz ohledně homosexuality může čtenáři pomoci získat širší přehled o této problematice a pochopit zdrženlivost společnosti a tím i zákonodárce v oblasti možného uzákonění stejnopohlavního manželství.

Pro tento širší pohled na registrované partnerství a aspekty s ním spojené jsem čerpala nejen z platné právní úpravy a literatury s ní související, ale také z odborné literatury sociologické, literatury zabývající se sexualitou a její historií i historií přijetí zákonné úpravy registrovaného partnerství.

V rámci první kapitoly bude popsána též dlouhá cesta k přijetí ZoRP jako tehdejšího zákonného maxima, jehož dostatečnost je aktuálně předmětem diskurzu nejen široké společnosti, ale i na půdě poslanecké sněmovny.

Domnívám se, že na základě výše uvedeného bude moci čtenář správně proniknout do jádra diplomové práce a pochopit veškeré souvislosti spojené s touto problematikou.

Druhá kapitola je stěžejním bodem celé diplomové práce. Pozornost bude upřena na jednotlivé vybrané právní aspekty spojené s manželstvím a registrovaným partnerstvím, které podrobím v první řadě právní analýze a následné komparaci z hlediska těchto dvou institutů. Při výběru daných právních oblastí jsem se uchýlila k výzkumu veřejného ochránce práv, neboť jsem se chtěla věnovat těm, které lidé z LGBT+ skupiny považují za nejdůležitější. Soustředím se tedy na oblast osvojení, kterou respondenti označili za nejpálčivější, a s ní spojený přelomový judikát ÚS, dále na nárok na vdovský a vdovecký důchod a majetkové poměry manželů a registrovaných partnerů. Následně se soustředím na aspekt založení rodiny pomocí metod asistované reprodukce a v podkapitole věnující se podmínkám vstupu do manželství a registrovaného partnerství plynule navážu na právní úpravu těchto institutů vymezenou v první kapitole. V poslední podkapitole v krátkosti upozorním stručnou komparací na další aspekty v oblasti formalizovaného soužití dvou osob, kde zákonodárce v porovnání s manželi přistupuje k registrovaným partnerům odlišně.

Konečně třetí kapitola bude zasvěcena aktuálnímu vývoji v dané právní oblasti. V první části budou kriticky rozebrány dva potenciálně přelomové návrhy novel, které jsou natolik aktuální, že je teprve v nedávných dnech probírala vláda na svých jednáních v rámci legislativního procesu. Jedná se o návrhy, jejichž přijetí může znamenat naprostý zvrat, a to buď směrem k téměř maximálně liberální právní úpravě manželství a jejímu otevření i pro osoby stejného pohlaví, nebo zařazení se mezi země jako je Slovensko, Rusko či Polsko a zakotvení manželství jako svazku muže a ženy na ústavní úrovni. Pro představu, jaká práva by homosexuální lidé získali možností uzavřít sňatek s osobou stejného pohlaví, pak poslouží také předchozí dvě kapitoly.

Polsko jsem si zvolila pro komparaci se zahraniční právní úpravou jako zemi se srovnatelnou, leč kontrastní legislativou v dané právní oblasti. Jedná se o sousední stát, našeho spolučlena ve Visegradské skupině, s nímž máme mnoho společného, ale v oblasti formalizovaného soužití osob stejného pohlaví lze

pozorovat podstatné rozdíly. Při práci na této kapitole jsem mohla čerpat také z osobních zkušeností, neboť jsem na polské Jagellonské univerzitě v Krakově studovala v rámci programu Erasmus+.

Základním cílem diplomové práce je nejen podat erudovaný pohled na českou právní úpravu institutů manželství a registrovaného partnerství *de lege lata*, ale především provést odbornou komparativní analýzu vybraných právních aspektů těchto dvou institutů, jejímž výstupem v samotném závěru práce bude mé stanovisko k potřebě uzákonění manželství osob stejného pohlaví v ČR.

V průběhu práce se zaměřím také na nedostatky, které spatřuji v současné právní úpravě dané problematiky, na případné neopodstatněné rozdíly, které zákonodárce činí mezi manželi a registrovanými partnery a v závěru práce též na možné návrhy *de lege ferenda*.

K naplnění předsevzatých cílů diplomové práce jsem zvolila metodu deskriptivní, analytickou a komparativní.

1. Právní úprava trvalého soužití dvou osob – institut manželství a registrovaného partnerství

V této úvodní kapitole bude právní úprava institutů manželství a registrovaného partnerství podrobena analýze, přičemž na jejím základě bude již v podkapitole věnované právní úpravě registrovaného partnerství poukázáno na některé rozdíly či podobnosti v právních úpravách těchto formalizovaných způsobů soužití dvou osob. K registrovanému partnerství jsem na rozdíl od manželství, které je skrz naskrz popsáno mnoha vědeckými pracemi, přistoupila poměrně obšírněji tak, aby čtenář získal hned v úvodu práce širší povědomí o tomto institutu – ohledně okolností jeho uzákonění, důvodu vzniku i úskalí, která se pojila či stále mohou pojit s homosexualitou, jak ostatně naváže druhá kapitola.

1.1. Manželství

Obecně k institutu manželství

Institutu manželství je věnována Hlava I druhé části OZ zabývající se rodinným právem. Obecná úprava je obsažena pouze v tomto základním občanskoprávním předpise. Nebylo tomu tak však vždy. Dosavadní právní úprava je v této podobě v platnosti necelých devět let, což v pomyslném životě velkého civilního kodexu není zvláště dlouhá doba. Začátkem roku 2014 došlo ke zrušení zákona č. 94/1993 Sb., o rodině (dále jen ZOR) jakož i starého občanského zákoníku – zákona č. 40/1964 Sb., v nichž byl do té doby roztržštěn institut manželství upraven. Vtělen byl více jak sto paragrafy jako celek do OZ, který prvním lednem téhož roku vešel v účinnost.

Manželství, existující mnohá staletí v obdobných obrysech s různými rozdíly po celém světě, je významným společenským a právním institutem. Jedná se o společenství osob navzájem sobě nejbližších, které si mají (v ideálním případě) vyjadřovat empatii, lásku, respekt a úctu a sdílet společný pohled na život vedle vzájemného plnění zákonem uložených povinností v tomto monogamním svazku.¹ Patrně při každém pokusu o definici manželství musí zaznít, že jde o vztah emocionální, který se vůči okolí projevuje soužitím

¹ NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. *Nový občanský zákoník. 2.*, aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-271-0431-4., s. 12.

manželů, představující samotné jádro osobního vztahu mezi manželi,² bez něhož by nebylo vztahu právního, který existuje současně s ním. Lze se setkat i s vymezením manželství jako právního vztahu, zavazující ženu a muže ke společnému životu.³ Mezi manželi vzniká statusový poměr, nový osobní stav.⁴

Jeho českou právní definici obsahuje § 655 OZ, dle jehož znění se jedná o „trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“

Účely manželství kopírují jeho funkce – biologickou, výchovnou a podpurnou (dříve též ekonomickou). Zásada vzájemné podpory a pomoci mezi manželi je přitom z hlediska zákonodárce natolik důležitá, že měl potřebu ji oproti starší právní úpravě zdůraznit v rámci základního zákonného ustanovení manželství.

Účely různých manželství se v různých dobách mění nebo vystupují do popředí – prochází jistou dynamikou. Ku příkladu účel založení rodiny a řádné výchovy dětí bude akcentován zejména u mladých párů vstupujících do manželství, u párů staršího věku, kde je reprodukční funkce manželství upozaděna či vymizelá, mu bude předcházet s poměrnou jistotou účel oboustranné podpory a pomoci.⁵ Stejně tak tomu bude u manželů neplodných či manželů, kteří jednoduše neplánují založit rodinu.

Vznik manželství

Jak je uvedeno výše, manželství vzniká pouze zákonem stanoveným způsobem. Princip autonomie vůle typický pro OZ se zde neuplatní v celé jeho šíři a je omezen na výběr (smluvního) partnera. Dle Westphalové lze totiž na manželský svazek nahlížet jako na smlouvu, která je uzavřena smluvním projevem vůle snoubenců v zákonem stanovené formě a na rozdíl od smlouvy obligační, kde je jejím stranám umožněno, aby si volně stanovily její obsah, je

² ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-046-8., s. 124.

³ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0., s. 148.

⁴ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 123.

⁵ Obdobně NOVOTNÝ a kol., 2017, op. cit., s. 12.

obsah „manželské smlouvy“ zákonem předurčen.⁶ Pokud není dodržena zákonná forma uzavření manželství, nevznikne.⁷

Ustanovení § 656 odst. 1 OZ stanoví, že „*Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství*“. Výjimku z tohoto pravidla připouští věta druhá § 659 OZ a sice, že „*Manželství vznikne i jinak, je-li zřejmé, že snoubenci prohlašují svou sňatečnou vůli.*“ Zákonodárce tímto pravděpodobně zamýšlel vytvořit prostor pro tradice církevních sňatků různých oprávněných církví či náboženských společností.⁸

V ustanovení § 656 odst. OZ stanovuje, že „*Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků.*“ Veřejnosti sňatku je dosaženo přítomností jak svědků, tak oddávajícího.⁹ Slavnostní obřad je dle mého velmi subjektivním pojmem, který každý pár snoubenců může promítnout do svého obřadu jinak. Zákonodárce zde lze pochopit při nejmenším tak, že tímto vyjadřuje požadavek na zachování jakési důstojnosti, úrovně či dekora uzavření sňatku, což symbolizuje důležitost, jakou sňatku přikládá. Obligatorní přítomnost dvou svědků je pak důležitá především pro případ, že by došlo k řízení, ve kterém by měla být prokázána neplatnost či zdánlivost manželství, kde by figurovali jako důkazní prostředek. Tyto dvě svéprávné osoby mají dosvědčit, že souhlasný projev snoubenců byl dán svobodně a byl úplný.¹⁰

V závislosti na tom, zda snoubenci projeví vůli vstoupit spolu do manželství před orgánem veřejné moci provádějícím obřad v přítomnosti matrikáře či před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné dle zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech¹¹, rozdělujeme sňatky na občanské a církevní¹².

Ohledně určení orgánu provádějící obřad odkazuje OZ v ustanovení § 658 u občanského sňatku na ustanovení § 11a odst. 1 ZMat. U sňatku církevního stanoví, že orgán církve je pověřen touto církví, resp. jejími vnitřními předpisy.

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9., s. 7.

⁷ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 122.

⁸ HRUŠÁKOVÁ a kol., 2014., op. cit., s. 7.

⁹ Tamtéž, s. 9.

¹⁰ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 88.

¹¹ Seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice je přílohou tohoto zákona. Momentálně je takových církví a náboženských společností v ČR 21. Pouze pro úplnost uvádím, že v případě, že by manželství bylo uzavřeno před jinou církví než uvedenou v tomto seznamu, bylo by patrně v souladu § 677 a násl. OZ považováno za zdánlivé.

¹² § 657 OZ.

Orgánem veřejné moci, před kterým snoubenci vstupují do manželství při občanském sňatku je pak dle dovození ze ZMat matriční úřad (§ 11a odst. 2).

Existují však specifické případy, kdy lze manželství uzavřít i před jiným úřadem. Jednat se bude např. o obecní úřad¹³ v případě přímého ohrožení života snoubence, jak stanoví § 667 OZ. V cizině lze pak uzavřít sňatek před velitelem námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou ČR nebo v ČR v leteckém rejstříku zapsaného letadla, a pokud je alespoň jeden ze snoubenců občanem ČR i velitelem vojenské jednotky ČR v zahraničí. Obdobné platí pro církevní sňatek a lze jej v obou formách uzavřít na kterémkoli místě.¹⁴ Mimo ohrožení života snoubenců mohou státní občané ČR uzavřít manželství v zahraničí též před diplomatickou misí či konzulárním úřadem ČR.¹⁵

Osobu oddávajícího při občanském sňatku stanoví § 11a ZMat a nejčastěji se bude jednat o starostu, místostarostu nebo pověřeného člena zastupitelstva obce. Při církevním sňatku oddává snoubence osoba, která jedná za orgán oprávněné církve. Ku příkladu pro římskokatolickou církev, ke které se v ČR hlásí dlouhodobě nejvíce věřících, je úprava sňatků, a tedy i určení oddávajících osob, upravena v Codex Iuris Canonici (dále jen „CIC“). V c. 1108 § 2 CIC je stanoveno: „*Oddávajícím se rozumí ten, kdo je přítomen a vyžaduje projevení souhlasu těch, kteří uzavírají manželství, a přijímá jej jménem církve.*“ Je jím vlastní farář jednoho ze snoubenců, vyšší církevní představený, a to vlastní ordinář nevěsty či ženicha.¹⁶

Ke zrovnoprávnění obou podob sňatečných obřadů došlo až v roce 1992 novelou ZoR, neboť dřívější socialistický režim církvím a náboženským společnostem pravomoci v této oblasti nepřiznával v rámci co největší eliminace její moci a uznání. Autoři nového OZ měli prvotně v úmyslu uzákonit výhradně sňatky občanské. Důvodem byla nekonzistentnost, kterou do procesu uzavírání manželství přináší interní předpisy rostoucích počtů církví a náboženských společností.¹⁷ Takový záměr byl však zcela důvodně v průběhu legislativních prací zákonodárci přepracován. Tím, že by církevní obřady neměly právní účinky, by došlo k jejich citelné degradaci.¹⁸

¹³ § 41 ZMat.

¹⁴ § 667 odst. 1 OZ.

¹⁵ § 668 OZ.

¹⁶ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 93.

¹⁷ Tamtéž, s. 88.

¹⁸ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 89.

Předejít zdánlivým či neplatným manželstvím je jedním z hlavních účelů předoddavkového řízení – obligatorní součástí obou forem sňatků, v rámci níž jsou zjišťovány skutečnosti rozhodné pro řádné uzavření manželství. V § 664 odst. 1 OZ je obligatorně stanovena povinnost snoubenců požádat orgán veřejné moci, v jehož správním obvodu má dojít k uzavření manželství, o provedení sňatečného obřadu a předložení dokladů, které osvědčují jejich totožnost a způsobilost uzavřít sňatek. Tyto doklady dále specifikuje ZMat.¹⁹ Pro jeho zahájení je důležitým tiskopisem tzv. dotazník k uzavření manželství, který obsahuje prohlášení snoubenců o místě, kde má být manželství uzavřeno, o příjmení, které budou používat oni a jejich budoucí či už narozené děti a další vedlejší prohlášení.²⁰ V předoddavkovém řízení předcházejícím církevní sňatek získají snoubenci od matričního úřadu osvědčení, které potvrzuje, že snoubenci splnili všechny zákonné požadavky pro uzavření manželství a předloží jej oddávajícímu.²¹

Místem sňatečného obřadu se zabývá ustanovení § 663 OZ. Ten se při sňatku občanském odehrává na místě, které určí orgán veřejné moci, který sňatek provádí; přihlédne při tom ale k vůli snoubenců. Tímto orgánem je matriční úřad, který dle § 12 ZMat může snoubencům povolit uzavření manželství na jakémkoliv vhodném místě v jeho správním obvodu i mimo dobu stanovenou radou obce na základě jejich žádosti. Místo sňatku církevního je určeno vnitřními předpisy církve.²²

Průběh svatebního obřadu v obou jeho formách popisuje § 659 OZ. Oddávající položí snoubencům otázku, zda spolu dobrovolně vstupují do manželství. Následnými dvěma kladnými odpověďmi snoubenců se stává právní jednání perfektním a manželství je uzavřeno.

V případě církevního sňatku je oddávající povinen do tří pracovních dnů doručit příslušnému matričnímu úřadu protokol o uzavření manželství.²³ Na jeho základě (i v případě sňatku občanského) provede matriční úřad zápis do knihy manželství.²⁴

Dle § 660 OZ učiní snoubenci při obřadu prohlášení o jejich budoucích příjmeních. Pokud se rozhodnou ponechat si svá dosavadní příjmení, zákon jim

¹⁹ Jejich výčet obsahují ustanovení § 33 – § 37 ZMat.

²⁰ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 96.

²¹ § 666 odst. 1 OZ.

²² § 663 odst. 2 OZ.

²³ § 667 odst. 2 OZ.

²⁴ § 20 odst. 2 ZMat.

umožňuje později toto rozhodnutí změnit a učinit před orgánem moci veřejné prohlášení o společném příjmení.

Dle ustanovení § 665 OZ dříve, než snoubenci při sňatku projeví vůli vstoupit do manželství, uvedou, „že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství.“ Zákon však nevynucuje před tímto prohlášením podstoupit např. lékařskou prohlídku, neexistuje právní nárok na znalost zdravotního stavu snoubenců. Jedná se tak spíše o jakýsi morální aspekt uzavření sňatku. Hrát svoji roli však může dle § 755 odst. 1 OZ při kvalifikovaném rozvratu manželství jako jeho příčina např. utajená neplodnost jednoho ze snoubenců.²⁵

Manželství lze dle § 669 OZ uzavřít na základě povolení příslušného krajského úřadu vydaného na základě žádosti snoubenců z důležitých důvodů projevem vůle zmocněnce a druhého snoubence. Tím může být kupříkladu těhotenství snoubenky spolu se zájmem, aby se dítě narodilo do manželství a dlouhodobý pobyt druhého snoubence v zahraničí.²⁶ Zmocněnec přitom nemusí být stejného pohlaví jako zastoupený.²⁷ Prakticky tak už dnes můžeme vidět stát před oltářem dvě ženy či dva muže.

Způsobilost uzavřít manželství má dle § 671 OZ každá osoba, jenž nebrání zákonné překážky manželství taxativně uvedené v § 672 - § 676 OZ. Uzavření manželství i přes tyto překážky způsobí jeho neplatnost.²⁸

První z nich je nedostatek věku – sňatek nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný. Soud ovšem může výjimečně nezletilému uzavření manželství povolit, pokud dovršil šestnácti let a jsou-li pro to důležité důvody.²⁹ Druhou překážkou, uvedenou v § 673 OZ, je omezení svéprávnosti snoubence v oblasti uzavírání manželství. Tyto dvě prvně uvedené překážky spojuje výjimka z pravidla o neplatnosti manželství uzavřeného přes zákonné překážky. Pokud bylo manželé počato dítě, které se narodilo živé, zákon jej chrání tak, že manželství prohlásit za neplatné nelze.³⁰

²⁵ RADVANOVÁ, Senta. *Zdravotní stav a uzavření manželství*. Zdravotnictví a právo, 1998, roč. 2, č. 1 s. 2-3. In ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-046-8., s. 100.

²⁶ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 103.

²⁷ NOVOTNÝ a kol., 2017, op. cit., s. 12.

²⁸ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 104.

²⁹ § 676 OZ.

³⁰ § 683 OZ.

Překážkou založenou na principu monogamie je v ustanovení § 674 OZ zapovězeno uzavřít manželství osobě, která již je v manželství, registrovaném partnerství či jiném obdobném svazku uzavřeném mimo ČR.³¹

Před degenerací potomstva a mravní újmou chrání překážka příbuzenství v ustanovení § 675 OZ: „*Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky, ani mezi sourozenci; totéž platí o osobách, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.*“ Tento okruh osob je stanoven však vcelku úzce a bývá kritizován.³² Pátou překážkou je závislost postavení.³³ Dle § 676 OZ nemůže sňatek uzavřít poručník s poručencem, dítě a osoba, do jejíž péče bylo svěřeno nebo pěstoun s dítětem mu svěřeným. Poslední dvě překážky opět spojuje výjimka z prohlášení neplatnosti uvedená v § 685 OZ. Soud i bez návrhu za neplatné prohlásí manželství, a to i již zaniklé, v případě, že bylo uzavřeno osobou již žijící v trvajícím zákonném svazku či bylo uzavřeno mezi předkem a potomkem, sourozenci či osobami, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.

Zdánlivost a neplatnost manželství

Manželství zdánlivá či manželství neplatná jsou stížena vadou. „*Na zdánlivé manželství je pohlíženo jako na manželství, které nemá od počátku (ex tunc) žádné účinky.*“³⁴ Ustanovení § 677 odst. 1 OZ uvádí, že manželství nevznikne (je zdánlivé) v případě, že alespoň u jednoho snoubence nebyly ve sňatečném projevu vůle nebo obřadu nebo v souvislosti s ním splněny podstatné náležitosti s ním spojené. Soud přitom může na základě § 678 OZ určit, že manželství je neexistentní, i bez návrhu. Neprodleně po takovém určení rozhodne soud podle § 679 OZ též o otcovství ke společnému dítěti a rodičovských právech a povinnostech k němu. Jednotlivě podle své povahy pak posoudí majetkové povinnosti a práva vzešlá ze zdánlivého manželství. Zřetel je zde brán jak na manžela jednajícího v dobré víře, tak na práva a právní zájmy společných dětí či třetích osob. Toto ustanovení lze chápat tak, že v rámci

³¹ Monogamní sňatek je chráněn též ustanovením § 194 TZ stanovením trestného činu dvojího manželství.

³² Zákonný zájem chráněný touto překážkou má opět oporu i v TZ, konkrétně § 188 – soulož mezi příbuznými.

³³ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanský zákoník. Komentář.: Svazek II. (rodinné právo)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN 978-80-7478-477-4., s. 48.

³⁴ NOVOTNÝ a kol., 2017, op. cit., s. 23.

vypořádání majetku je upřednostněna osoba, která o zdánlivosti manželství nevěděla.³⁵

*„Neplatné manželství je manželství uzavřené z nezákonných důvodů, tj. v rozporu s právní úpravou a nerespektující zákonné překážky uzavření manželství.“*³⁶ O neplatnosti ve spojitosti se zákonnými překážkami hovoří ustanovení § 680 OZ a připojuje, že *„soud prohlásí manželství za neplatné na návrh každého, kdo na tom má právní zájem, ledaže manželství bránila překážka omezené svéprávnosti.“* Děje se tak v řízení dle § 373 ZŘS. Dále soud dle § 683 OZ prohlásí neplatnost manželství na návrh manžela, který sňatečný projev vůle učinil pod nátlakem či v omylu o totožnosti snoubence či povaze sňatečného jednání. Bylo-li takto manželství prohlášeno za neplatné, rozhoduje soud dle ustanovení § 686 odst. 2 OZ o majetkových povinnostech a právech s ohledem na toho, kdo jednal v dobré víře. O majetkových a rodičovských právech a povinnostech ke společnému dítěti muže a ženy, jejichž manželství bylo prohlášeno za neplatné, platí obdobně ustanovení o takovýchto právech a povinnostech v době po rozvodu.³⁷

Práva a povinnosti manželů

Friedrich Nietzsche prý kdysi řekl, že v manželství existují pouze povinnosti a žádná práva. Tomu tak naštěstí není, neboť § 684 odst. 1 OZ stanovuje rovnost práv a povinností mezi manželi. *„Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti.“*³⁸ Deklarovány zákonem jsou zde povinnosti vedoucí ke splnění samotného účelu manželství, podporující morální principy. Právě pro jejich morální základy a jistou abstraktnost nejsou přímo vynutitelné. Dále mají manželé dle § 688 OZ právo na vzájemné sdělení údajů týkajících se osobních financí a studijních, pracovních či podobných činnostech. Při jejich volbě je pak povinen dle ustanovení § 689 OZ brát ohled na druhého manžela a zájem jejich rodiny.

Záměrem zákonné úpravy uspokojování potřeb rodiny je dosažení srovnatelné úrovně všech členů rodiny, přičemž ta má být zásadně dorovnáována k vyšší úrovni. Tohoto má být podle § 690 OZ dosaženo úměrným přispíváním

³⁵ NOVOTNÝ a kol., 2017, op. cit., s. 22.

³⁶ Tamtéž, s. 23.

³⁷ § 686 odst. 1 OZ.

³⁸ § 687 odst. 2 OZ.

manželů na potřeby života rodiny a rodinné domácnosti dle jejich osobních a majetkových poměrů, přitom má osobní péče o rodinu stejný význam jako majetková plnění. Vedle toho je v § 691 odst. 2 OZ stanoveno, že žije-li s jedním z manželů společně dítě, k němuž mají oba vyživovací povinnost či nezletilé ne plně svéprávné dítě svěřené do péče obou či jednoho z nich a druhý opustí rodinnou domácnost bez zvláštního zřetele hodného důvodu, má tento povinnost dále přispívat na náklady rodinné domácnosti. Ekonomická stabilita rodiny tak bude nadále zajištěna.

Nejsou-li manželé schopni dohody o podstatné rodinné záležitosti a odmítá-li jeden z manželů souhlas bez vážného důvodu a v rozporu se zájmem rodiny nebo není schopen souhlas či nesouhlas projevit, může na návrh druhého z manželů soud nahradit chybějící souhlas svým rozhodnutím.³⁹

Dle § 693 OZ náleží obstarávat záležitosti rodiny oběma manželům společně, může je ale obstarávat také pouze jeden z nich. V následujícím § 694 OZ je stanoveno, že co se běžných záležitostí rodiny týká, zavazuje a opravňuje právní jednání jednoho manžela oba manžele společně a nerozdílně. Ohledně ostatních záležitostí rodiny platí, že právní jednání jednoho z manželů opravňuje a zavazuje oba společně a nerozdílně pod podmínkou souhlasu druhého manžela.

Obdobně jako v předchozích případech je v běžných záležitostech jeden manžel oprávněn druhého i zastupovat. V tomto případě hovoříme o tzv. zástupčím právu, jemuž je věnován § 696 OZ. Za situace, kdy spolu manželé nežijí nebo opustil-li jeden z nich rodinnou domácnost (§ 691 odst. 2), nemají právo na vzájemné zastupování.

Manželé mají vůči sobě vyživovací povinnost, a to (ve světle zásady stejné životní úrovně) v rozsahu, který jim zajišťuje stejnou hmotnou a kulturní úroveň.⁴⁰

Tato však nemusí zcela zaniknout ani po rozvodu manželství. Jím totiž může vzniknout právo na výživné vůči bývalému manželovi pod dvěma podmínkami: (i) rozvedený manžel není schopen se sám živit, přičemž (ii) příčina této neschopnosti pramení v manželství nebo s ním souvisí. Výživné mu má být poskytnuto v přiměřeném rozsahu, a to pouze pokud to po povinném manželovi lze spravedlivě požadovat. To je posuzováno dle zákona například s ohledem na věk či zdravotní stav rozvedeného manžela v době rozvodu či skončení péče

³⁹ § 692 OZ.

⁴⁰ § 697 OZ.

o společné dítě.⁴¹ V § 760 odst. 2 jsou pak uvedena kritéria, dle kterých soud při rozhodování o výživném nebo jeho výši postupuje. Na výši výživného by se manželé měli dohodnout. Nedohodnou-li se, o vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi může na návrh rozhodnout soud. V případě výživného rozvedeného manžela může právo na výživné zaniknout poskytnutím tzv. odbytného, pokud si tak bývalí manželé ujednají.⁴² Jde o poskytnutí jednorázové částky, která nahradí budoucí pravidelné platby. Právní úprava zohledňuje i situaci, kdy příčina rozvratu manželství a následného rozvodu je dána na straně převážně jednoho z manželů. V tomto případě označujeme výživné manžela po rozvodu za tzv. sankční.⁴³ V praxi se jedná vedle nesouhlasu druhého z manželů s rozvodem, neboť by mu způsobil újmu, také o případy manželské nevěry, násilné jednání apod. Na návrh pak soud stanoví vyživovací povinnost bývalého manžela v takovém rozsahu, aby životní úroveň rozvedených manželů byla stejná. Doba takto uznaného výživného je omezena zákonem na tři léta.⁴⁴ Obecně je ustanovením § 763 OZ omezeno vyživovací právo oprávněného rozvedeného manžela uzavřením nového manželství či vstupem do registrovaného partnerství.

Zánik manželství

Zánik manželství lze v prostředí české právní úpravy rozlišovat dle toho, zda se tak stalo smrtí alespoň jednoho z manželů (resp. též prohlášením za mrtvého) či za jejich života. K tomu může dojít zejména rozvodem manželství, ale též změnou pohlaví jednoho z manželů či prohlášením manželství za neplatné. Další možné dělení poskytuje právní teorie, a to na zánik na základě rozhodnutí soudu – rozvodem či prohlášením manželství za neplatné nebo ze zákonných důvodů – rozvodem, změnou pohlaví, prohlášením za mrtvého.

Úmrtím jednoho z manželů zaniká manželství okamžikem smrti, resp. dnem uvedeným v úmrtním listu.⁴⁵ Pokud je jeden z manželů prohlášen za mrtvého, manželství zanikne zpětně ke dni soudem určeným v jeho rozhodnutí za den smrti.⁴⁶

⁴¹ § 760 odst. 1 OZ.

⁴² § 761 OZ.

⁴³ NOVOTNÝ a kol., 2017, op. cit., s. 84.

⁴⁴ § 762 OZ.

⁴⁵ § 26 odst. 1 OZ.

⁴⁶ § 71 odst. 2 OZ.

Dle § 29 zaniká manželství též změnou pohlaví, a to ke dni, kdy bylo změněno pohlaví manžela uvedeném v potvrzení poskytovatele zdravotních služeb. Ohledně práv a povinností bývalých manželů ke společným dětem a majetkových poměrech po zániku manželství platí obdobně ustanovení o těchto právech a povinnostech rozvedených manželů.

Prohlášením manželství za neplatné a tomuto zániku manželského svazku byla věnována část této kapitoly výše.

Zdaleka nejčastějším důvodem zániku manželství za života manželů je rozvod, který je upraven v § 755 - § 758 OZ. „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“⁴⁷ Takto je popsán jediný zákonný důvod rozvodu – tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství. Rozvod lze označit dle právní teorie za sporný, zjišťují-li se v soudním řízení příčiny rozvratu⁴⁸ nebo nesporný, jsou-li příčiny rozvratu soudem považovány za prokázané, tedy je nezjišťuje. Manželství pak rozvede, jestliže se k návrhu jednoho manžela připojí druhý a soud má tvrzení manželů ohledně rozvratu manželství a dosažení rozvodu za pravdivé, manželství trvalo nejméně rok, z toho šest měsíců žili manželé odloučeně a doložili soudu zákonem požadované dohody ohledně jejich majetkových poměrech, úpravě vztahu ke společným dětem, případně výživného rozvedeného manžela⁴⁹. Existence rozvratu musí být zjištěna soudem vždy. V případě sporného rozvodu je třeba, aby žalobce tvrdil a dokazoval kvalifikovaný rozvrat manželství spolu s jeho příčinami. Ustanovením § 755 odst. 2 OZ je stanovena tzv. tvrdostní klauzule, kterou má být chráněno nezletilé dítě manželů a manžel, který návrh na rozvod manželství nepodal. Brání rozvodu i za splnění podmínky rozvratu manželství.⁵⁰ Manželství nebude dle § 755 odst. 3 OZ rozvedeno, dokud soud nerozhodne o poměrech společného dítěte po rozvodu manželů. Rozvodové řízení je upraveno § 383 a násl. ZŘS.

Zánikem manželství zanikají též rodinné vztahy mezi manželi a vzájemně též členy jejich rodin. S ohledem na ustanovení § 771 OZ však samozřejmě nezaniká příbuzenský poměr k jejich společným dětem. Švagrovství zánikem manželství smrtí jednoho z manželů dle § 774 OZ taktéž nezaniká.

⁴⁷ § 755 odst. 1 OZ.

⁴⁸ § 756 OZ.

⁴⁹ § 757 OZ.

⁵⁰ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, 2014, op. cit., s. 202.

1.2. Právo uzavřít manželství jako lidské právo

Právo uzavřít manželství bylo zakotveno v některých mezinárodních dokumentech zabývajících se deklarací a ochranou základních lidských práv a svobod již v minulém století. Pro tyto mezinárodní smlouvy je charakteristické, že ačkoli drtivou většinu práv v nich obsažených přiznávají každé lidské bytosti, u práva na manželství volí poněkud zdrženlivějšího jazyka a výslovně jej přisuzují toliko „mužům a ženám“⁵¹. Právě toto konkrétnější určení je pak klíčové v otázce, zda je takový lidskoprávní dokument možné vyložit kladně ve vztahu k právu osob stejného pohlaví na uzavření sňatku.⁵²

Dikci uvedené v předchozím odstavci odpovídá i znění článku 16 Všeobecné deklarace lidských práv, které stanoví, že „*muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu.*“⁵³ Jakkoli taková formulace zaručuje značně svobodnou volbu osoby, s níž má být uzavřeno manželství, ve výčtu nepřipustných omezení chybí příslušnost k určité sexuální menšině či pohlaví této osoby.

Dle čl. 23 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „MPOPP“) se uznává „*právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu*“.⁵⁴ Shora nastíněnou otázku v souvislosti s tímto paktem řešil Výbor Spojených národů pro lidská práva ve věci *Joslin a další proti Novému Zélandu*, který uzavřel, že vzhledem k tomu, že výlučně čl. 23 odst. 2 označuje subjekt práva jako „muže a ženu“ a nepřisuzuje jej všem, jako v ostatních případech, jsou smluvní státy povinny uznat jako manželství jen svazek muže a ženy.⁵⁵ Znění toho článku však nestanoví, že možné je pouze to, aby mezi sebou manželství uzavřel jen muž a žena. Proto se někteří odborníci domnívají, že by mělo být ohledně článku 23. odst. 2 MPOPP přistoupeno k evolutivnímu výkladu, aby tak jednou z jeho znění mohlo být dovozeno právo na uzavření manželství mezi osobami stejného pohlaví.⁵⁶

⁵¹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7., s. 923.

⁵² ŠIMÁČKOVÁ, 2020, op. cit., s. 924.

⁵³ Článek 16 Všeobecné deklarace lidských práv.

⁵⁴ Článek 23 odst. 2 MPOPP.

⁵⁵ Rozhodnutí Výboru Spojených národů pro lidská práva ze dne 17. 7. 2002, ve věci *Joslin a další proti Novému Zélandu*, oznámení č. 902/1999.

⁵⁶ ŠIMÁČKOVÁ, 2020, op. cit., s. 924, 925.

Obdobně na evropské úrovni stanoví čl. 12 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (dále jen „EÚLP“), že „muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“⁵⁷ Z podmínky souladu s vnitrostátními předpisy vyplývá, že právo na uzavření manželství není absolutní. Ve věci *Schalk a Kopf proti Rakousku* ESLP rozhodl navzdory názoru stěžovatelů, že by ESLP měl při výkladu k EÚLP, a tedy i k pojmu manželství, přistupovat v souladu s vlastní judikaturou jako k „živoucímu instrumentu“,⁵⁸ tak, že ze znění čl. 16 EÚLP nevyplývá povinnost smluvních států umožnit manželství osobám stejného pohlaví. Přece však jde o důležitý rozsudek, neboť ESLP vzal na zřetel čl. 9 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „LZPEU“) a dospěl k názoru, že pojem manželství v čl. 16 EÚLP není nadále možné vykládat pouze jako svazek muže a ženy. Práva na uzavření manželství mezi osobami stejného pohlaví se však stěžovatelé mohou u ESLP domáhat pouze za předpokladu, že daný členský stát Rady Evropy takový svazek zakotvuje ve svém vnitrostátním právním řádu.⁵⁹ Toto je však ponecháno nadále autonomně na vůli každého smluvního státu.

Již zmíněná LZPEU ve svém čl. 9 zaručuje právo uzavřít manželství „v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon těchto práv.“⁶⁰ Sic LZPEU představuje výjimku z dříve uvedených lidskoprávních dokumentů a v rámci deklarace práva na uzavření manželství nezmiňuje muže a ženy, je možné dovození práva na uzavření manželství osobami stejného pohlaví z unijního práva díky podmínce souladu s vnitrostátními zákony státu jen málo pravděpodobné. SDEU v jednom ze svých rozhodnutí⁶¹ uvedl, že Rumunsko, jako členský stát EU, který neumožňuje manželství osob stejného pohlaví, musí uznat platně uzavřené manželství páru stejného pohlaví pouze a jen pro účely aplikace unijního práva,⁶² čímž nemožnost dovození práva na uzavření manželství osob stejného pohlaví na národní úrovni na základě unijního práva potvrdil.

⁵⁷ Čl. 12 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

⁵⁸ ŠIMÁČKOVÁ, 2020, op. cit., s. 926.

⁵⁹ KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL a Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3., s. 1181.

⁶⁰ Čl. 9 LZPEU.

⁶¹ Rozsudek Velkého senátu Soudního dvora EU ze dne 5. 6. 2018, ve věci *Relu Adrian Coman a další proti Inspectoratul General pentru Imigrări a Ministerul Afacerilor Interne*, stížnost č. C-673/16.

⁶² ŠIMÁČKOVÁ, 2020, op. cit., s. 927, 928.

Lze tak konstatovat, že byť je právo uzavřít manželství zakotvené těmito dokumenty přiznáno všem mužům a ženám (za splnění daných podmínek), nelze z jejich znění a bez toho, aniž by bylo přistoupeno k evolutivnímu výkladu zatím uzavřít, že na jejich základě je možné dovodit právo na uzavření manželství s osobou stejného pohlaví, a to u posledních dvou už jen pro odkazy na vnitrostátní právní řády.

1.3. Registrované partnerství

1.3.1. Homosexualita – pojem

Homosexualita jako jeden z druhů sexuální orientace je jak čistě intimní záležitostí jedince a psychosexuálním jevem, tak i jevem kulturním a sociálním, který po celá staletí ovlivňuje společnost a formuje ji v mnoha ohledech. Její společenský rozměr se vtisknul do celé řady vědních oborů, jako je sociologie, sexuologie nebo medicína, ale i normativních systémů náboženství, morálky a také práva.

Ačkoli lze dle některých hypotéz předpokládat homosexuální chování již v pravěku⁶³, pojem *homosexualita* jako apetence či láska vůči osobám stejného pohlaví, vzniklý složením řeckého *homos*, tedy stejný a latinského *sexus*, pohlaví, poprvé užívá ve svém díle rakouský spisovatel Karl Maria Benkert, známý pod pseudonymem Kertheny, v roce 1869.⁶⁴

Homosexualita vystupuje jako protiklad heterosexuality, současně je většinovou společností vnímána jako její rovnocenná analogie⁶⁵ a vztahy z ní vzešlé se mohou plnohodnotně vyrovnat vztahům heterosexuálním⁶⁶. To se projevuje mimo jiné i v právní oblasti při možnosti uzavírat registrovaná partnerství, v některých zemích dokonce manželství osob stejného pohlaví.

„Člověk se s touto orientací rodí (nejde o volbu), provází jej po celý život (...), je neoddělitelnou součástí jeho identity.“⁶⁷ Jedná se o neměnný, jedincem „nezaviněný stav, jenž je charakterizován tím, že nositel tohoto stavu je pohlavně přitahován a vzrušován osobami stejného pohlaví.“⁶⁸ Tato převládající, až

⁶³ FANEL, Jirí. *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-010-4., s. 16.

⁶⁴ PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3., s. 383.

⁶⁵ FAJEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Praha: Nakladatelství Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6., s. 83.

⁶⁶ JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5., s. 13.

⁶⁷ FAJEJTA, 2004, op. cit., s. 83.

⁶⁸ BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. Praha: Scientia Medica, 1992. ISBN 80-85526-03-4., s. 19.

výhradní citová a sexuální atrakce vůči osobám stejného pohlaví je podstatná pro konstituci heterosexuality jako obecné normy ve společnosti.⁶⁹ Homosexuální jedinec se tedy stává členem sexuální menšiny a jako takový může čelit i různým formám diskriminace.

1.3.2. Historické a soudobé nahlížení na homosexualitu

Homosexualita byla s nejvyšší pravděpodobností přítomna již v pravěku, ovšem jak Morus potvrzuje ve svém díle Světové dějiny sexuality, nemáme pro toto tvrzení žádné podklady. Hypotézu, že v této době mohli homosexuální jedinci v tehdejší společnosti snižovat potencionální rivalitní pře o ženy, a především plnit roli pečovatelů o děti a slabší a takto specializovaně společnosti prospívat, vyjádřil např. J. Madlafousek nebo E.O. Wilson.

Na homosexualitu bylo v průběhu dějin nahlíženo především velice negativně. Jistou výjimku představovalo starověké Řecko, kde se na homosexuální chování mužů pohlíželo jako na rovnocenné heterosexuálnímu a určitý druh homosexuality, označovaný jako *pederastie* či *efebofilie* se považoval za přirozenou součást komplexní výchovy chlapců.⁷⁰ Oproti tomu římský císař Konstantin Veliký již trestal homosexuální styk smrtí.

Křesťanská nauka měla vždy k homosexualitě postoj velmi záporný, vycházející již ze Starého zákona a jeho knih *Leviticus* a *Genesis*, kde je zničení Sodomy a Gomory chápáno jako důsledek rozšířeného homosexuálního chování.⁷¹ Tak homosexualita v naší společnosti s křesťanskými kořeny spadala dlouhou dobu do „sodomie“.⁷² Rukověť dominikánských inkvizitorů *Malleus maleficarum* (česky Kladivo na čarodějnice) označila sodomii za jednu z hlavních známek čarodějnictví, což se projevilo v její hojnější perzekuci.⁷³ Starý zákon uznává i judaismus, proto se názor této víry na homosexualitu promítnutý do Tóry v mnohém od křesťanství neliší⁷⁴. Homosexuální styk mezi muži byl trestán

⁶⁹ FAFEJTA, 2004, op. cit., s. 83.

⁷⁰ BRZEK, 1992., op. cit., s. 106.

⁷¹ ŠAMÁNEK, Jiří, Eva NEHUDKOVÁ, Petr POLÁK, Marína URBÁNIKOVÁ a Lucie OBROVSKÁ. *Antidiskriminační právo v judikatuře a praxi*. V Praze: C.H. Beck, 2017. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-658-6, s. 17.

⁷² FAFEJTA, 2004, op. cit., s. 83.

⁷³ PROCHÁZKA, Ivo a Helmut GRAUPNER. *Historie právních postojů k homosexualitě* [online]. Praha, Vídeň: Sexuologický ústav I.LF UK, Rakouská sexuologická společnost [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <http://zpravodajstvi.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>.

⁷⁴ ŠAMÁNEK a kol., 2017, op. cit., s. 17.

ukamenováním.⁷⁵ Tuto krutost k homosexuálním projevům zmíněná náboženství, na rozdíl od islámu, již zcela opustila.

Na našem území platný zákoník *Constitutio Criminalis Carolina* z roku 1532 homosexuální chování postihoval trestem smrti. To se nezměnilo ani v době platnosti *Constitutio Criminalis Theresiana*, který jej označil za hrdelní zločin proti dobrým mravům a čistotě a trestal jej stětím mečem a následným spálením pachatele. Od trestu smrti bylo upuštěno až přijetím zákona *Constitutio Criminalis Josephina* v roce 1787, který homosexuální chování posuzoval již jako přestupek. K opětovnému zpřísnění došlo přijetím nového trestního zákona *Allgemeines Bundesgesetz* v roce 1852, ten jej označil delikt smilstva proti přirozenosti a stanovil za něj trest vězení.⁷⁶

Trestní předpisy platné na našem území v 19. a ještě na počátku 20. století měli homosexuální styk za trestný. Jisté liberální tendence se však objevovaly v Československu 30. let, kdy v letech 1931-1932 vycházel časopis *Hlas sexuální menšiny*⁷⁷. Během druhé světové války došlo na stíhání homosexuality podle německých nacistických zákonů a zavírání obviněných do koncentračních táborů.⁷⁸ K její dekriminaci došlo až přijetím zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákoník. V dobách komunistického režimu však homosexuální jedinec stále pociťoval jistou perzekuci ze strany státu, neboť jeho chování nekorespondovalo s ideály socialistického občana.⁷⁹ Homosexuální orientace byla po dlouho dobu považována za sexuální deviaci, za nemoc, která má být léčena. Ke klíčovému kroku, jejímu výmazu WHO z Mezinárodní klasifikace nemocí, části duševních poruch, došlo až 17. května 1990.

Pohledy na homosexualitu se z historického hlediska značně měnily a vyvíjely, dnes již na tuto sexuální orientaci není nazíráno jako na sodomii, amorální volbu způsobu života či nemoc nebo sexuální poruchu. Společnost i vědecká obec se již většinově shoduje na tom, že homosexualita je biologicky podmíněna. O jednoznačné prokázání biologické determinace homosexuality se

⁷⁵ BRZEK, 1992, op. cit., s. 106.

⁷⁶ PROCHÁZKA, Ivo a Helmut GRAUPNER. *Historie právních postojů k homosexualitě* [online]. Praha, Vídeň: Sexuologický ústav 1.LF UK, Rakouská sexuologická společnost [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <http://zpravodajstvi.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>.

⁷⁷ PITOŇÁK, Michal. "Stručný vývoj postavení „homosexuality“ (ne-heterosexuality) v Česku", *Queergeography.cz* [online], 17. 8. 2016, [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.queergeography.cz/strucny-vyvoj-postaveni/>.

⁷⁸ PROCHÁZKA, Ivo a Helmut GRAUPNER. *Historie právních postojů k homosexualitě* [online]. Praha, Vídeň: Sexuologický ústav 1.LF UK, Rakouská sexuologická společnost [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <http://zpravodajstvi.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>.

⁷⁹ ŠAMÁNEK a kol., 2017, op. cit., s. 17.

pokoušely mnohé studie evolučněbiologické, imunologické, genetické nebo studie prenatálních hormonů. Ač jejich výsledky svědčí teorii biologické podmíněnosti homosexuality, žádná z nich zatím nepřinesla jednoznačný závěr o její konkrétní příčině, o níž stále probíhá odborná diskuse, v rámci které je její původ spatřován ve složitém komplexu různých faktorů.

Výsledky rozsáhlé studie vědců, především z řad významných amerických institucí, publikované v prestižním časopise *Science* hledající genetické dispozice homosexuality prokazují, že homosexuální chování je částečně opravdu dáno geneticky.⁸⁰ O genetické příčině vypovídá i fakt, že u jednovaječných dvojčat je shoda v homosexuální orientaci znatelně vyšší než v případě ostatních sourozenců.

Studie příčin mužské homosexuality kanadsko-americké skupiny vědců publikovaná v časopise *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA* uvádí, že u některých matek dochází během těhotenství k autoimunitní poruše, vyvolané produkcí protilátek zapříčiněné přítomností plodu mužského pohlaví v těle matky, které mohou ovlivnit vývoj mozku dítěte. Výchozí tezí studie bylo, že homosexuální muži mívají více starších bratrů než ti heterosexuální. Ke vzniku zmíněných protilátek totiž dochází především při opakované graviditě s mužskými plody.⁸¹

Dle jiné studie má vliv na homosexuální orientaci mužů také zvýšená produkce hormonu kortizolu v těle matky, tedy její vystavení prenatálnímu stresu. To bylo zjištěno u 72 % matek homosexuálních mužů a oproti tomu pouze u 2 % matek mužů heterosexuálních.⁸²

Je prokázáno, že homosexuální orientace není zapříčiněna žádnou psychiatrickou patologií, ovšem to, že byla v minulosti zařazena mezi duševní poruchy dávalo prostor společenské i právní diskriminaci⁸³, jejíž některé projevy lze pozorovat dodnes.

⁸⁰ GANNA, ANDREA, KARIN J. H. VERWEIJ a BRENDAN P. ZIETSCH. *Large-scale GWAS reveals insights into the genetic architecture of same-sex sexual behavior*. SCIENCE [online]. 2019 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aat7693>.

⁸¹ HOŘEJŠÍ, Václav. *Biologická příčina homosexuality?*. Lidové noviny. Praha: Lidové noviny, 2018, 11. 8. 2018.

⁸² Homosexualita a evoluce [online]. [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Homosexualita_a_evolute.

⁸³ WEISS, Petr a Ivo PROCHÁZKA. *Homosexualita – příčiny, výskyt a „terapie“*. Vesmír [online]. 2010, 11. 2. 2010, 2010(2) [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2010/cislo-2/homosexualita-priciny-vyskyt-terapie.html>.

1.3.3. Sexuální orientace jako důvod diskriminace

Sexuální orientace mezi ostatními zakázanými důvody rozdílného zacházení vyčnívá svojí specifickou povahou. Je totiž niterní záležitostí každého člověka, dotýká se té nejintimnější oblasti života. Proto je nerovné zacházení plynoucí ze sexuální orientace jedince tak citlivým a zásadním zásahem do integrity osobnosti.⁸⁴

*„Je historickou skutečností, že právě skupiny osob charakterizované v dnešní antidiskriminační legislativě tzv. zakázanými důvody stály často na okraji společnosti a byly systematicky nezvýhodňovány.“*⁸⁵ Důležité je však odlišit od sebe diskriminaci, tedy nerovné zacházení či znevýhodnění osoby pro její sexuální orientaci, resp. příslušnost k určité sexuální menšině a právní úpravu, která dopadá na postavení a práva těchto minoritně sexuálně orientovaných osob.⁸⁶ S ohledem na téma této práce se dále budu věnovat pouze otázce diskriminace v právních úpravách a jevy s ní související.

K zákazu diskriminace na základě sexuální orientace se vyjadřují i právní dokumenty EU a Rady Evropy a jejich soudní orgány. V SFEU, čl. 19., je zavedena pravomoc Rady EU přijímat se souhlasem Evropského parlamentu právní úpravu ve snaze boje proti diskriminaci založené na sexuální orientaci. SDEU se taktéž vyjadřuje k diskriminaci sexuálních menšin, neboť ta je i právem EU zapovězena⁸⁷, a to v čl. 21 odst. 1 LZPEU. Ochrana před diskriminací na základě sexuální orientace se skrývá i v čl. 14 EÚLP, kde sice není v demonstrativním výčtu diskriminačních důvodů explicitně uvedena, ale jako jejich součást byla potvrzena judikaturou ESLP.⁸⁸ Ten se ve svých několikerych rozhodnutích vyjádřil k otázce komparace tradiční a homoparentální rodiny. Uzavřel, že rodina je toliko založena na základě biologických svazků, proto ochrana před diskriminací menšinové sexuální orientace a její tolerance není založena na ochraně rodinného života, ale spíše toho soukromého. Důležitým tématem na půdě ESLP je mj. osvojení dětí páry stejného pohlaví. Konstatoval, že je v rozporu s pojetím rovného zacházení EÚLP, pokud národní úprava umožňuje adopci dítěte jednotlivcem, ale registrovanému partneru je tato možnost odepřena

⁸⁴ KVASNICOVÁ, Jana. *Antidiskriminační zákon: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-879-6., s. 126.

⁸⁵ KVASNICOVÁ, 2015, op. cit., s. 128.

⁸⁶ KVASNICOVÁ, 2015, op. cit., s. 126.

⁸⁷ ŠAMÁNEK a kol., 2017, op. cit., s. 22, 23.

⁸⁸ ŠAMÁNEK a kol., 2017, op. cit., s. 10.

právě na základě jeho osobního statusu.⁸⁹ V rozhodnutí ve věci *X. proti Rakousku*⁹⁰ uvedl, že státy si mohou autonomně upravit právní podmínky adopce dětí, není však možné v rámci osvojení nesezdanými páry rozlišovat mezi páry heterosexuálními a homosexuálními tak, že homosexuálním párům, resp. partnerovi biologického rodiče dítěte, nebude taková možnost poskytnuta⁹¹, heterosexuální orientaci není přípustné stanovit jako podmínku adopce.

Vášnivou diskusi v české společnosti vzbuzují především statusové otázky členů sexuálních menšin a právní aspekty s těmito otázkami spojené. Po vyčerpávající debatě nad protiústavní neexistencí právní úpravy soužití osob stejného pohlaví byl v roce 2006 přijat zákon č. 38/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o registrovaném partnerství“ nebo „ZoRP“). Patrně nejvíce kritizované ustanovení tohoto zákona v § 13 odst. 2, které znemožňovalo, aby se jeden z partnerů stal osvojitelem dítěte z důvodu uzavřeného registrovaného partnerství, bylo zrušeno náležením Ústavního soudu České republiky (dále jen ÚS) ze dne 14.6.2016. ÚS v bodě 50 konstatoval, že ustanovení, jenž bylo předmětem podané žaloby, je v rozporu s ochranou lidské důstojnosti, soukromého života a také zákazem diskriminace.⁹² Tento jistě významný krok byl však patrně pro homosexuální menšinu v České republice spíše jen malým ústupkem. Ze studie veřejného ochránce práv Z roku 2019⁹³ vyplývá, že celým 96 % dotázaných příslušníků LGBTQ+ skupiny by k lepšímu životu pomohlo uzákonění manželství pro osoby stejného pohlaví. Institut registrovaného partnerství není považován za postačující, naopak pětina respondentů uvedla, že jej mají za podřadný. Mimo jiné na základě zjištění z této studie ombudsman doporučil Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR (dále jen „poslanecká sněmovna“), aby uvážila důležitost institutu manželství pro homosexuální páry a jimi vychovávané děti a podpořila uzákonění manželství stejnopohlavních párů. Dle jeho názoru se jedná o jednoduchý

⁸⁹ ŠAMÁNEK a kol., 2017, op. cit., s. 20.

⁹⁰ Rozhodnutí ESLP ze dne 19. 2. 2013, ve věci *X. proti Rakousku*, stížnost č. 19010/07.

⁹¹ KVASNICOVÁ, Jana., 2015, op. cit., s. 129.

⁹² ŠAMÁNEK a kol., 2017, op. cit., s. 19.

⁹³ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Být LGBTQ+ v Česku. Zkušenost LGBTQ+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>.

legislativně-technický krok, který je schopný narovnat právní postavení homoparentálních rodin.⁹⁴

Základním právním předpisem představujícím antidiskriminační právo v České republice je zákon č. 198/2009 Sb., zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Ten právě sexuální orientaci řadí ve svém ustanovení § 2 odst. 3 mezi diskriminační důvody, pro něž nemá být nikdo znevýhodňován ve věcech zaměstnání, sociálního zabezpečení, vzdělání a dalších věcech stanovených v § 1 (nikoli však přístupu k manželství). Ač se sexuálním menšinám nedostává stejných práv jako majoritní společnosti⁹⁵ a část odborné obce má za to, že registrovaní partneři jsou ve svém postavení vůči manželům diskriminováni, nemůže být tento nepoměr v právech nahlížen úpravou antidiskriminačního zákona, neboť nelze tímto způsobem vyhodnocovat vztah dvou zákonných právních úprav stejné právní síly.⁹⁶

1.3.4. Cesta k uzákonění registrovaného partnerství

V průběhu téměř deseti let se poslanecká sněmovna zabývala celkem pěti návrhy na zakotvení registrovaného partnerství osob téhož pohlaví do právního řádu České republiky. Ty se nijak nelišily ve svých východiscích a cílech, ale v legislativní koncepci a v přiznaném rozsahu práv a povinností partnerů. K jeho konečnému uzákonění došlo jistě vedle pozdější činnosti nevládních organizací a ovlivňování veřejného mínění médií i vlivem v Evropě pozorovatelných trendů v oblasti uznání homosexuality, které mělo tam, kde došlo k pokroku, celkem standardní vývoj: dekriminlizace, přijetí antidiskriminační legislativy a konečně zákonné partnerství osob stejného pohlaví, které ovšem v případě českého právního prostředí přijetí antidiskriminačního zákona předcházelo.

První vláda pozdějšího prezidenta Klause inkorporovat institut registrovaného partnerství do občanského zákoníku a zákona o rodině nepřipustila. V roce 1997 byl poslanecké sněmovně předložen první návrh samostatného zákona o registrovaném partnerství, který byl velmi jednoduchý, konstrukčně však zcela odlišný od registrovaného partnerství, jak ho známe dnes. Dvěma osobám stejného pohlaví, z nichž alespoň jedna byla české státní

⁹⁴ ŠMÍD, Martin, ed. *Právo na rovné zacházení: deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-850-8, s. 247., 275.

⁹⁵ KVASNICOVÁ, Jana., 2015, op. cit., s. 128.

⁹⁶ Tamtéž, s. 131.

příslušnosti a měla na území republiky trvalý pobyt, měl umožnit uzavřít smlouvu o registrovaném partnerství formou notářského zápisu. To mělo mít totožné právní následky jako manželství, vyjma úpravy vztahů k nezletilým dětem. Tento návrh byl zamítnut již v prvním čtení. Vytýkána mu byla jeho nedokonalost a snadná zneužitelnost například v oblasti majetkových poměrů partnerů či možného obcházení zákona při získávání českého občanství. Bez povšimnutí nelze vynechat vytknutí diskriminace registrovaných partnerů v oblasti úpravy vztahů k nezletilým dětem, jež byla označena za protiústavní a v rozporu s LZPS. ZoR totiž umožňoval osvojení i jednotlivým nesezdaným osobám a registrované osoby by tak byly z tohoto práva bezdůvodně vyloučeny.

Poslanecký návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví z roku 1999 se lišil od předchozího návrhu jen nevýznamně. Kromě změny názvu zákona došlo i k omezení možnosti cizinců vstupovat do partnerství tím, že oba partneři museli mít trvalý pobyt na území České republiky a byla též upřesněna úprava vztahů k nezletilým dětem – vyloučeno bylo společné osvojení, společná výchova, společná pěstounská péče i poručenství. Přestože vláda Miloše Zemana vytkla návrhu řadu vad, ve svém stanovisku s ním projevila souhlas. Návrh již prošel prvním čtením, následně byl však ještě téhož roku definitivně zamítnut. Jeho odpůrci kritizovali především konstrukci zákona, která díky odkazu na manželství zaručovala partnerům dle jejich názoru příliš mnoho práv. Tato odkazovací technika se v dalších návrzích zákona o registrovaném partnerství již neobjevila.

V roce 2001 byl kabinetem Miloše Zemana Poslanecké sněmovně předložen návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a zákona o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zmíněného zákona, což vypovídalo právě o jeho koncepční změně a opuštění odkazu na manželství. Partnerství podle tohoto návrhu nemělo vznikat smlouvou, ale podobně jako u manželství souhlasným prohlášením před matričním úřadem, kdy jeden z partnerů měl být českým občanem nebo mít na území republiky trvalý pobyt. Partnerům mělo vzniknout společné jmění, byly upraveny jejich vzájemné povinnosti a upřesněny vztahy k nezletilým dětem. Partnerovi nemělo být možné svěřit do péče dítě, jehož není rodičem, ani to, aby se některý z partnerů stal osvojitelem, pěstounem nebo poručníkem dítěte. Partnerství již nemohlo zaniknout smlouvou, ale pouze rozhodnutím soudu v řízení na návrh jednoho z partnerů. Ani tento návrh však neprošel přes první čtení.

Po volbách v roce 2002 začala koaliční vláda Vladimíra Špidly připravovat nový vládní návrh zákona o registrovaném partnerství. Kvůli rozporům uvnitř koalice způsobenými poslanci KDU-ČSL jej ale nikdy nepodala. Posloužil však poslanecké iniciativě při konstrukci návrhu na vydání zákona o registrovaném partnerství podaném v roce 2004. Tento již kompromisní návrh přiznával registrovaným partnerům v některých oblastech méně vlídné právní postavení než v předchozích případech. Alespoň jeden z partnerů by dle návrhu musel být občanem České republiky, přičemž společné jmění partnerů by jim nevzniklo. Ač trvajícím partnerství stále bránilo tomu, aby se partner stal osvojitelem dítěte, nečinilo již překážku pěstounství, poručníctví, opatrovnictví nebo svěřením dítěte do výchovy jednomu z partnerů. Krom zrušení partnerství soudem na návrh partnera byla navrhována i možnost jeho zrušení dohodou partnerů formou notářského zápisu. Tento návrh prošel až do třetího čtení, následně byl však vrácen zpět do čtení druhého a v závěrečném hlasování neprošel o pouhý jeden hlas. Především z řad konzervativních poslanců se objevily obavy, že některé diskriminační prvky zákona, které měly eliminovat jisté obavy některých zákonodárců, bude později muset odstranit ÚS a registrované partnerství se natolik přiblíží manželství, až s ním jednou splyne v jednu instituci.

V roce 2005 skupina poslanců předložila poslanecké sněmovně již pátý a poslední návrh zákona o registrovaném partnerství, který se příliš nelišil od návrhu předchozího. Podstatnou změnu směrem ke zdrženlivější úpravě naznalo zrušení registrovaného partnerství, které je nadále možné pouze rozhodnutím soudu. Po téměř deseti letech tak návrh zákona o registrovaném partnerství postoupil do Senátu Parlamentu ČR, kde byl v roce 2006 přijat. Tehdejší prezident Václav Klaus využil své pravomoci dle čl. 50 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava“), a zákon vetoval.⁹⁷ V dopise předsedovi Poslanecké sněmovny Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání, vyjádřil své negativní stanovisko k zákonu a důvody, pro které jej odmítnul podepsat. Kritizoval v něm mimo jiné, že zákon registrované partnerství staví svými znaky na roveň manželství a co více, nad jakékoliv jiné mezilidské vztahy. Trnem v oku mu bylo nevymezení účelu takového partnerství i nedostatečně upravená práva a povinnosti partnerů. Jako pravicový politik jej označil za „*institut, který s liberalismem nemá nic*

⁹⁷ SEIDL, Jan. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-585-6., s. 429-459.

*společného a který je pouhým využitím státu k prosazení určitých skupinových nároků a požadavků.*⁹⁸ Prezidentovo veto ale bylo poslaneckou sněmovnou přehlasováno, a to nejtěsnější možnou nadpoloviční většinou 101 hlasů poslanců.

Cesta k uzákonění registrovaného partnerství, jejímž cílem bylo alespoň v základní míře právně stabilizovat vztahy osob stejného pohlaví a upevnit jejich občanská a lidská práva tak byla zakončena dne 1. července 2006, kdy zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, nabyl účinnosti. Jeho přijetím přistoupila Česká republika k tzv. dualistickému modelu právního uznání svazků osob, kdy vedle manželství její zákonodárci vytvořili další institut pouze pro osoby stejného pohlaví.

1.3.5. Institut registrovaného partnerství

Obecně k institutu registrovaného partnerství

Jak bylo uvedeno výše, pro formalizované trvalé soužití osob stejného pohlaví byl do českého právního řádu přijat samostatný zvláštní právní předpis a jeho úprava tak nebyla včleněna do soukromoprávního kodexu, OZ, ač ten jej v mnoha jeho ustanoveních zmiňuje. Důležité je především jeho přechodné ustanovení § 3020, dle kterého „*ustanovení částí první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů.*“⁹⁹ Na partnery se tedy analogicky užije úprava OZ – obecné části, absolutních majetkových práv (včetně např. dědického práva) a relativních majetkových práv týkajících se manželství a práv a povinností v něm. ZoRP sice podstoupil mnoho novelizací, nedošlo jimi ovšem k jeho výrazným změnám. Významný zásah do dikce zákona ohledně možného osvojení registrovanými partnery však provedl ÚS.¹⁰⁰

Registrované partnerství je statusovým poměrem¹⁰¹, který ZoRP v § 1 odst. 1 definuje jako „*trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem.*“ Zákon tak nijak nepodmiňuje sexuální orientaci partnerů, z podstaty tohoto institutu je však zřejmé, že ta bude odlišná od heterosexuální.

⁹⁸ KLAUS, Václav in MACH, Petr. *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. ISBN 80-86547-51-5., s. 11-14.

⁹⁹ Srov. § 320 OZ.

¹⁰⁰ blíže viz kapitola 2.1.2. Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

¹⁰¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9., s. 130.

Na rozdíl od manželství nestanovuje ZoRP žádný účel registrovaného partnerství.

Vznik registrovaného partnerství

„Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje.“¹⁰² Na rozdíl od manželů stanovuje ZoRP v ustanovení § 4 odst. 2 podmínku, že alespoň jeden z budoucích partnerů musí být občanem České republiky. Toto je dle důvodové zprávy k ZoRP dáno dosud nevyjasněnými především evropskými poměry ohledně jednotné úpravy a uznávání partnerství a z toho plynoucí nemožností připustit, aby v České republice vstupovali do registrovaného partnerství dva cizinci.¹⁰³

Další zákonem stanovené okolnosti vylučující vstup do partnerství jsou naopak obdobné jako zákonné překážky manželství¹⁰⁴. Dle § 4 odst. 3 ZoRP se registrovanými partnery nemohou stát osoby navzájem příbuzné v přímé linii a sourozenci. Toto ustanovení zcela jasně kopírující jeho obdobu u manželství v OZ však nepřejalo do svého znění i osoby, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.¹⁰⁵ Do registrovaného partnerství dále nemůže dle § 4 odst. 4 písm. a) ZoRP vstoupit osoba, která není plnoletá, tedy nedosáhla věku 18 let. Zde se opět jedná o obdobu podmínky uzavření manželství s tím rozdílem, že ZoRP neumožňuje vstup do partnerství osobě plně svéprávné v důsledku přiznání svéprávnosti soudem¹⁰⁶, byť nezletilé.¹⁰⁷ Totožně s úpravou manželství nemůže do registrovaného partnerství vstoupit v souladu s § 4 odst. 4 písm. b) ZoRP osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena. Konečně není podle § 4 odst. 4 písm. c) ZoRP přípustné, aby se registrovaným partnerem stala osoba, která již dříve uzavřela manželství či partnerství nebo obdobný svazek osob totožného pohlaví v cizině a tyto stále trvají.

Podobně jako u manželství i v případě registrovaného partnerství obligatorně probíhá před jeho uzavřením řízení, v jehož rámci jsou zkoumány možné překážky registrovaného partnerství s účelem předejít neexistujícímu či neplatnému partnerství. Budoucí partneři jsou k tomu povinni předložit matričnímu úřadu zákonem stanovené doklady¹⁰⁸.

¹⁰² § 4 odst. 1 ZoRP.

¹⁰³ Důvodová zpráva k ZoRP, zvláštní část, K části první, § 4.

¹⁰⁴ Srov. § 672 a násl. OZ.

¹⁰⁵ Srov § 675 OZ.

¹⁰⁶ Srov § 37 OZ.

¹⁰⁷ Srov § 672 odst. 1, odst. 2 OZ.

¹⁰⁸ § 32 až § 35 ZMat.

Oproti obligatorně veřejnému a slavnostnímu sňatečnému obřadu¹⁰⁹ se vstup do registrovaného partnerství blíží spíše administrativnímu úkonu¹¹⁰. Obdobně jako u manželství vzniká partnerství dle § 2 odst. 1 ZoRP projevem vůle budoucích partnerů, a to „*formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství*“, přičemž toto prohlášení činí v souladu s ustanovením § 3 odst. 1 ZoRP před matričním úřadem na základě otázky položené matrikářem, nikoli tedy před starostou či pověřeným zastupitelem obce či orgánem církve a za přítomnosti dvou svědků jako v případě snoubenců.¹¹¹ Uzavření registrovaného partnerství v církevní formě není možné. Pokud by přesto k takovému obřadu došlo, neměl by žádné právní účinky. Stejně jako uzavření manželství, tak vstup do registrovaného partnerství představuje zásadní životní krok, který má pro dvě osoby a jejich rodiny jistě velkou váhu. Zákon však ve vážnosti a značném symbolickém významu tohoto projevu vůle dvou osob strávit spolu celý život z mého pohledu činí mezi manžely a partnery neodůvodněný rozdíl. OZ navíc nabízí manželům téměř plejádu úřadů, před nimiž lze do manželství vstoupit v případě ohrožení života snoubenců či jeho uzavření v zahraničí.

Před zmíněným prohlášením tyto osoby v souladu s § 3 odst. 2 ZoRP „*výslovně uvedou, že jim nejsou známy okolnosti vylučující vstup do partnerství.*“ Totožně jako v případě manželství musí být o tomto prohlášení sepsán protokol. Vzniklé partnerství je následně registrováno zápisem do knihy partnerství dle § 20a ZMat.¹¹²

Uzavřít registrovaným partnerům partnerství v zastoupení zmocněncem, ani za upravených příznivějších podmínek v případě ohrožení života jednoho z budoucích partnerů není na rozdíl od případu snoubenců umožněno.¹¹³

Rozdílně od manželů nemohou partneři při uzavírání registrovaného partnerství učinit prohlášení o společném příjmení. O změnu příjmení si partneři mohou požádat v souladu s § 72 a násl. ZMat až následně u matričního úřadu, toto je ovšem spojeno s poplatkovou povinností. Změna příjmení je následně zapsána v knize partnerství. Registrovaní partneři nemají možnost užívat dvojího příjmení

¹⁰⁹ Srov § 656 odst. 2 OZ.

¹¹⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 201), obecná část.

¹¹¹ Srov. § 656 odst. 2 - § 657 OZ.

¹¹² HRUŠÁKOVÁ a kol., 2017., op. cit., s. 131.

¹¹³ Srov. § 669 a § 667 OZ.

jako manželky, které vedle rodného příjmení mohou užívat též to převzaté při sňatku od manžela.¹¹⁴

Rozdílně od manželství, nedochází vstupem do registrovaného partnerství mezi jedním partnerem a příbuznými druhého partnera ke vzniku švagrovství, které v případě manželství nezaniká, dojde-li k zániku manželství smrtí jednoho z manželů.¹¹⁵ Občanský zákoník tak deklaruje začlenění manžela do rodiny svého protějšku i po právní stránce. K tomu fakticky dochází jistě i mezi registrovanými partnery, ZoRP však o vytvoření takových zákonem uznaných rodinných vazeb mlčí.

Neexistence a neplatnost registrovaného partnerství

Právní úprava je podobná té pro manželství obsažené v OZ. OZ však používá termínů neplatnost a zdánlivost manželství.¹¹⁶ Z podstaty těchto dvou institutů se však jedná o výčty důvodů rozdílné.

V § 5 ZoRP je určeno, že co se týká právního úkonu vzniku registrovaného partnerství, to nevznikne (neexistuje) v případě podstatné vady prohlášení, která spočívá zejména v nedostatku svobodného a úplného projevu vůle nebo učinění jej v omylu. Dále je stanoveno, že k jeho vzniku nedojde ani v případě, že prohlášení učinily osoby, které nebyly v té době občany ČR nebo jestliže k uzavření partnerství došlo na základě úmyslně uvedených nepravdivých údajů v dokladech požadovaných ZMat k prohlášení.

Neplatnost partnerství je v § 6 ZoRP vázána na zákonné překážky (zákazy) partnerství. Obdobně jako v případě manželství soud prohlásí za neplatné takové partnerství, které vzniklo přes to, že ho vzniku bránil zákonný zákaz, přičemž ohledně partnerství prohlášeném za neplatné se má za to, že nevzniklo.

V řízení, které je vedeno dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“),¹¹⁷ rozhodne soud o neexistenci či neplatnosti partnerství dle § 7 ZoRP i bez návrhu, stejně tak na návrh osoby, která na věci prokáže právní zájem. Dle důvodové zprávy k ZoRP se takovou osobou rozumí zejména jeden z partnerů, ale také příbuzný jednoho či druhého z nich, především potomek.¹¹⁸

¹¹⁴ NOVOTNÝ a kol., 2017, op. cit., s. 41.

¹¹⁵ Srov. § 774 OZ.

¹¹⁶ Srov. § 677 a násl. OZ.

¹¹⁷ § 399 ZŘS.

¹¹⁸ Důvodová zpráva k ZoRP, zvláštní část, K části první, § 7.

Práva a povinnosti registrovaných partnerů

Některá práva a povinnosti registrovaných partnerů jsou podobná těm v manželství, jiná odpovídají nesezdanému neformálnímu soužití.¹¹⁹ Rozdílně od OZ není zákonem stanoveno, že jsou registrovaní partneři povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně se respektovat, podporovat se či společně pečovat o děti. Základní tezí zakotvenou v § 8 odst. 1 ZoRP však je, že partneři v partnerství mají zásadně stejná práva a povinnosti. Podobně jako v případě manželů, rozhodují i partneři v souladu s § 8 ZoRP o záležitostech partnerského soužití společně. Pokud se nedohodnou ohledně podstatné věci, lze podat návrh soudu, který v této záležitosti rozhodne.

Jeden partner je taktéž jako u manželů oprávněn dle § 9 ZoRP druhého zastupovat v běžných záležitostech, především za něho přijímat běžná plnění, není-li stanoveno jinak, přičemž takové jednání jednoho z partnerů zavazuje oba solidárně.

Partneři mezi sebou podobně jako manželé mají v souladu s § 10 ZoRP vyživovací povinnost, a to v takovém rozsahu, aby *„hmotná a kulturní úroveň obou partnerů byla zásadně stejná“*, přičemž tato předchází vyživovací povinnosti dětí a může po vzoru úpravy manželské vyživovací povinnosti trvat i po zrušení registrovaného partnerství. Dle § 11 odst. 1 ZoRP může partner, jenž není nadále schopný se sám živit, na druhém bývalém partnerovi žádat příspěvek na přiměřenou výživu, a to i v rámci soudního řízení, nedohodnou-li se na jeho výši. ZoRP zná i období tzv. sankčního výživného mezi rozvedenými manželi. To náleží dle § 11 odst. 2 ZoRP bývalému partnerovi, který se o rozvrat partnerství nepříčinil a jemuž jeho zrušením byla způsobena závažná újma. Soud jej bývalému partnerovi může přiznat až na dobu tří let od zrušení partnerství, a to *„ve stejném rozsahu, v jakém by vznikla vyživovací povinnost v případě, že partnerské soužití by nebylo zrušeno.“* Právo výživného mezi bývalými partnery zaniká dle § 11 odst. 4 ZoRP dnem smrti povinného partnera (případně jeho prohlášením za mrtvého) nebo dnem, kdy oprávněný partner uzavřel manželství či registrované partnerství. Stejně jako u manželství zaniká v souladu s § 11 odst. 5 ZoRP také dnem vyplacení jednorázové částky určené písemnou smlouvou mezi bývalými partnery.

¹¹⁹ HRUŠÁKOVÁ a kol., 2017., op. cit., s. 129.

V případě společného bydlení není registrovaným partnerům poskytována stejná zákonná ochrana jako manželům¹²⁰ a společný nájem bytu jim ex lege nevzniká. Zde jsou jejich práva a povinnosti stejná jako v případě neformálního soužití a je třeba je upravit na základě smlouvy.¹²¹

K majtkovým poměrům registrovaných partnerů blíže kapitola 2.3.

Zákon registrovaným partnerům odlišně od manželství neukládá žít spolu a být si věrni.

Poměry k nezletilým dětem

Dle § 13 odst. 1 ZoRP nečiní existující partnerství překážku výkonu rodičovské odpovědnosti partnera vůči vlastnímu dítěti, ani jeho svěřením do jeho výchovy. Podílí-li se ze zákona na výchově též druhý z partnerů žijící ve společné domácnosti, vztahují se i na něj povinnosti zajištění vývoje dítěte a ochrany jeho zájmů při použití přiměřených výchovných prostředků v souladu s důstojností dítěte, jeho zdravotním, tělesným, citovým, rozumovým a mravním vývojem, jak stanoví § 13 odst. 3 ZoRP. Tento, v zásadě „faktický rodič“, k dítěti nemá rodičovskou odpovědnost a žádný jiný právní vztah. To může dítě znevýhodňovat například v případě rozpadu registrovaného partnerství, protože faktický rodič k němu nemá vyživovací povinnost, přičemž na jeho výživě se fakticky velmi pravděpodobně za trvání partnerství podílel. Nemá žádný právní důvod, který by ho opravňoval k péči o dítě, výchově, jeho ochraně, podpoře při vzdělání či styku s ním či jeho rodinou, ke které má toto dítě velmi pravděpodobně vztah.

Společná pěstounská péče registrovaným partnerům na rozdíl od manželů umožněna není. Partner však může v souladu s § 958 OZ požádat jako jednotlivec o individuální pěstounskou péči. Taktéž mu může být dle § 953 OZ dítě svěřeno do individuální péče jiné osoby. Poněkud jiná situace panuje u poručenství – díky znění § 932 OZ, který říká, že do funkce poručníka lze jmenovat i dvě osoby, „zpravidla manžele“, je společné poručenství registrovanými partnery umožněno.

K osvojení v registrovaném partnerství blíže kapitola 2.1.

Zánik a zrušení registrovaného partnerství

Možné způsoby zániku a zrušení registrovaného partnerství jsou obdobné jako u manželství.

¹²⁰ Srov. § 744 OZ.

¹²¹ HRUŠÁKOVÁ a kol., 2017., op. cit., s. 134.

K zániku registrovaného partnerství dochází smrtí jednoho z partnerů (nebo jeho prohlášením za mrtvého) či jeho zrušením na základě rozhodnutí soudu jak stanoví § 14 ZoRP. Registrovaným partnerům je umožněno v souladu s § 383 ZoRP stejně jako manželům ukončit partnerství na základě návrhu podanému k místně příslušnému okresnímu soudu.¹²² Dle § 16 ZoRP na návrh jednoho z partnerů soud rozhodne o zrušení partnerství, jestliže prokáže, že partnerský vztah nadále fakticky netrvá. Na žalobci tedy leží důkazní břemeno a je pouze na něm, aby prokázal, že společné soužití partnerů je již ukončeno. Rozhodnutí předchází výslech partnerů a pokus o jejich vzájemné smíření.¹²³ Obdobou smluveného rozvodu je pak zrušení registrovaného partnerství dle § 17 ZoRP, tedy na základě návrhu jednoho z partnerů, k němuž se druhý partner připojí. V tomto případě není nutné nic tvrdit, ani prokazovat, soudu nepřisluší rozvrat partnerství zkoumat a bez dalšího jej zruší.¹²⁴

Registrované partnerství totožně jako manželství zaniká v souladu s § 29 OZ též provedením změny pohlaví jednoho z partnerů, a to ke dni uvedenému poskytovatelem zdravotních služeb v potvrzení o provedení změny pohlaví.

¹²² § 3 ZŘS.

¹²³ LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Praktický komentář. ISBN 978-80-7478-869-7., s. 677.

¹²⁴ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2., s. 187.

2. Komparace vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství

Právních aspektů, které se objevují jak ve svazku manželském, tak v registrovaném partnerství a které by byly vhodné k analýze a komparaci je mnoho. Protože rozsah této práce neumožňuje vyčerpávající porovnání desítek těchto právních oblastí, jehož výsledkem by nutně bylo jejich pouhé ploché konstatování, rozhodla jsem se ohledně výběru aspektů ke komparaci použít data z výzkumu veřejného ochránce práv *Být LGBT+ v Česku* z roku 2019. Lidé z LGBT+ skupiny byli dotázáni jaký význam přikládají jednotlivým právním oblastem zejména rodinného života.¹²⁵ Výsledkem bylo sedm právních aspektů rodinného života, které jsou vtěleny do následujících kapitol a seřazeny podle důležitosti, která jim byla ve výzkumu přiznána.¹²⁶

2.1. Osvojení

Osvojení je jedním z druhů náhradní rodinné péče. Od ostatních se však liší tím, že krom prvotního účelu, tedy zajištění péče o dítě, řeší i otázku statusovou.¹²⁷ „*Podstatou osvojení je vytvoření rodinně právního pouta mezi osvojitelem a osvojencem, kdy osvojitel se stává právním rodičem osvojence.*“¹²⁸. Osvojením vzniká rodičovství odvozené, které je formálně založeno na rozhodnutí soudu. Po něm dochází k nahrazení původních rodičů i v rodném listě dítěte.¹²⁹ Znamky toho, že mezi rodiči nebo rodičem a dítětem nebyly vždy vztahy příbuzenské, jsou poté patrné snad jen ze soudního spisu – osvojenec je dítětem vlastním a má veškerá práva i povinnosti jako by bylo dítětem těchto rodičů odjakživa. Naopak ztrácí veškeré příbuzenské vazby na původní rodinu (až na níže uvedenou výjimku) a s tím i všechna práva a povinnosti z nich plynoucí.¹³⁰

¹²⁵ Viz příloha č. 1.

¹²⁶ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Být LGBT+ v Česku. Zkušenost LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>.

¹²⁷ GVARDOVÁ, Kateřina. *Osvojení dítěte registrovaným partnerem*. Rodinné listy. 2018, 2018(4), ISSN 1805-0824., s. 6.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ § 797 OZ.

¹³⁰ § 833 OZ.

Právní úprava OZ umožňuje i osvojení zletilé osoby. Vzhledem k zaměření této kapitoly se však dále budu věnovat pouze adopci nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti.¹³¹

2.1.1. Právní úprava osvojení

Obecnou právní úpravu osvojení nalezneme v části druhé OZ, konkrétně v ustanoveních § 794 - § 854. Procesní úpravu řízení o osvojení obsahuje ZŘS. K dalším podmínkám osvojení se vztahuje též zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

„Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní.“¹³² Obecným předpokladem pro adopci je dle § 795 OZ vztah mezi osvojencem a osvojitelem jako mezi rodičem a jeho dítětem nebo alespoň základy takového vztahu, přičemž osvojení nezletilého musí být v jeho zájmu. V souladu s Úmluvou o právech dítěte, Evropskou úmluvou o osvojení dětí a LZPS rozhoduje o adopci vždy soud¹³³ na návrh budoucího osvojitele.¹³⁴ Ustanovení § 799 OZ specifikuje osobu osvojitele – může jím být pouze zletilá svéprávná osoba s péčí neomezujícím zdravotním stavem, která svými vlastnostmi, způsobem života i důvody pro osvojení zajistí, že bude pro dítě dobrým rodičem. Pro tuto kapitolu zcela stěžejním ustanovením § 800 odst. 1 OZ je stanoveno, že osvojiteli mohou být manželé nebo jeden z nich. Výjimečně zákon povoluje osvojení i jinou osobou. Podle doktorky Burešové je z dikce tohoto ustanovení evidentní, že zákonodárce preferuje jako osvojitele manžele nebo alespoň jednoho z nich. Nejde přitom tolik o stabilní manželský vztah, jako o zákonnou ochranu rodiny, která je tvořena manželi. Jen manželé například mohou mít rodinnou domácnost, kde jsou povinni péčí o děti a hledět na zájmy jejích členů.¹³⁵ Dle důvodové zprávy k OZ se touto jinou osobou rozumí „osoba, která ač třeba nežije sama, nežije v žádném zákonem uznaném svazku. Nemůže se však jednat o registrované partnery, a to zejména s ohledem na jiný právní předpis, v němž jsou vztahy registrovaných partnerů upraveny.“¹³⁶ Nicméně toto znění důvodové zprávy k ZoRP po přelomovém rozhodnutí ÚS, které bylo zmíněno již v předchozí části a které

¹³¹ § 802 OZ.

¹³² § 794 OZ.

¹³³ RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7., s. 70.

¹³⁴ § 796 odst. 1 OZ.

¹³⁵ BUREŠOVÁ, Kateřina. *Rodičovství a partnerství gayů a leseb v českém právu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-7330-372-3., s. 78-79.

¹³⁶ Důvodová zpráva k OZ, zvláštní část, K § 800.

změnilo ZoRP, není již aktuální.¹³⁷ „*Občanský zákoník vytváří konstrukt úplně sezdané rodiny jako preferovaného modelu pro výchovu dítěte. Z tohoto důvodu umožňuje osvojení manželským párem, ale nikoliv párem nesezdaným.*“¹³⁸ Dále je ustanovením § 803 stanoveno, že mezi osvojitelem a osvojencem má být věkový rozdíl, který zpravidla není menší než šestnáct let.

Dle § 806 OZ je mimo rodiče k rozhodnutí o osvojení též třeba souhlasu dítěte, případně manžela osvojitele, a to i v případě, kdy byl souhlas vzat zpět. V § 807 je stanoveno, že je-li dítě mladší dvanácti let, souhlas s osvojením udělí jeho jménem opatrovník dítěte, kterým bude zpravidla soudně určen OSPOD. Soud ovšem takové dítě vyslechne a s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje jeho přání zohlední. Souhlas dítěte je odvolatelný až do rozhodnutí soudu.¹³⁹ Rodič dítěte souhlas uděluje před soudem¹⁴⁰, přičemž dle § 811 OZ je jeho souhlasu třeba i pokud nenabyl plné svéprávnosti. Je-li rodič mladší šestnácti let, nemůže souhlas s osvojením udělit. Souhlas pozbývá účinnosti, jakmile nedojde k osvojení do šesti let ode dne, kdy byl udělen.¹⁴¹ Dle § 817 OZ lze též odvolat, a to do tří měsíců od jeho udělení za splnění zákonných podmínek. Ustanovení § 818 - §819OZ určuje, kdy není souhlasu rodiče s osvojením vůbec třeba. Ohledně zjevného nezájmu rodiče v následujícím ustanovení § 820 určuje, že tím je nezájem takový, který trvá alespoň tři měsíce od posledně projeveného opravdového zájmu. Z § 822 OZ vyplývá, že zákonodárce upřednostňuje v první řadě umístění dítěte k jeho blízkým příbuzným.

Dítě může být v souladu s § 823 odst. 1 OZ předáno novým rodičům s jejich souhlasem ihned po udělení souhlasu původními rodiči. Zákonem je upravena též předadopční péče a její podmínky – doba péče před osvojením musí činit alespoň 6 měsíců, aby mohlo být zjištěno, zda se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil poměr, který byl smyslem a cílem osvojení.¹⁴²

Jak bylo uvedeno výše, osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou. Neplatí to však v případě tzv. nepravého osvojení neboli přiosvojení, tedy v případě, kdy je jedním z manželů osvojeno dítě, jehož rodičem je druhý z manželů.¹⁴³ Dítěti samozřejmě zůstává vazba na původní

¹³⁷ Tomuto nálezu bude věnována následující podkapitola 2.1.2. Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

¹³⁸ BUREŠOVÁ, 2020., op. cit., s. 79.

¹³⁹ § 808 OZ.

¹⁴⁰ § 810 OZ.

¹⁴¹ § 816 OZ.

¹⁴² § 829 odst. 2 OZ.

¹⁴³ § 833 odst. 2 OZ.

rodinu – rodinu manžela osvojitele. V souladu s § 836 OZ musí osvojitel nejpozději do zahájení školní docházky informovat osvojence o jeho osvojení. Nabytím svéprávnosti osvojenci vzniká právo na seznámení s obsahem spisu řízení o osvojení.¹⁴⁴

2.1.2. Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/15

Původní znění ZoRP svým ustanovením § 13 odst. 2 „*Trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.*“ vylučovalo jakékoliv osvojení dítěte registrovaným partnerem. Dle důvodové zprávy k ZoRP preferoval zákonodárce náhradní rodinnou výchovu dítěte heterosexuálním párem.¹⁴⁵ V tehdy platném právním řádu nenaznačovalo byt' jediné ustanovení, že by osoba ohledně rodičovské odpovědnosti v souvislosti s osvojením měla být posuzována také podle sexuální orientace. Taková idea však byla zákonodárcem do ZoRP tímto ustanovením vnesena. Doktorka Burešová dodává: „*Dal tak do vínku registrovanému partnerství jakousi konotaci nevhodnosti svazku stejnopohlavních rodičů coby základu rodinného uspořádání, v němž by mělo docházet k výchově dětí.*“¹⁴⁶

I toto ustanovení bylo v době rozprav o přijetí ZoRP pro některé odpůrce registrovaného partnerství důvodem pro nepřijetí zákona. Paradoxně ne proto, že by jim byla trnem v oku zakotvená nerovnost, ale proto, že si byli vědomi neústavnosti takového ustanovení a hrozícího zásahu do zákona v podobě zrušení § 13 odst. 2 ZoRP ÚS. Domnívali se, že by rozhodnutí ÚS umožnilo homosexuálům adopci a následně otevřelo dveře jejich společnému osvojení, potažmo manželství.

Že může zrušení předmětného ustanovení posloužit dalšímu rozvoji práv homosexuálů se po nálezu ÚS, který tak opravdu učinil, se domnívala v roce 2016 i odborná veřejnost.¹⁴⁷ Dnes, více jak šest let od tohoto zcela bezpochyby přelomového rozhodnutí, lze konstatovat, že takový účinek nenastal.

Dnem vyhlášení nálezu ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016 ve Sbírce zákonů (28. 6. 2016) bylo zrušeno ustanovení § 13 odst. 2 ZoRP. V důsledku toho má registrovaný partner právo na individuální osvojení dítěte.

¹⁴⁴ § 838 OZ.

¹⁴⁵ GVARDOVÁ, 2018, op. cit., s. 8.

¹⁴⁶ BUREŠOVÁ, Kateřina. *Stejnopohlavní pár v nejlepším zájmu dítěte*. Právní rozhledy. 2016, roč. 24, č. 9, s. 311-319. ISSN 1210-6410. Nakladatelství C. H. Beck, s. 323.

¹⁴⁷ Viz např. HODINOVÁ, Andrea. *Adopce dětí registrovanými partnery*. In: Proměny ústavy a evropského práva. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018. s. 151-166. ISBN 978-80-261-0758-3., s. 154.

Ústavní stížnost podal Městský soud v Praze po tom, co k němu byla podána správní žaloba. Ta se týkala zamítnutí odvolání proti zastavení řízení o zařazení do evidence žadatelů o adopci, kterému také nebylo Magistrátem hl. města Prahy vyhověno.¹⁴⁸ V řízení o zařazení do evidence nebyly zkoumány kvality žadatele a jeho rodičovské předpoklady, ale bylo na základě ustanovení § 13 odst. 2 ZoRP a tedy jeho sexuální orientace, rozhodnuto o jeho zastavení.¹⁴⁹

Ve věci zahájila šetření také veřejná ochránkyně práv, když se na ni obrátil stěžovatel z důvodu porušení jeho práva na rovné zacházení a diskriminaci založené na jeho sexuální orientaci a shledala protiústavnost předmětného ustanovení, kterým došlo k porušení čl. 14 EÚLP.¹⁵⁰

ÚS shledal, že ustanovení § 13 odst. 2 ZoRP odporuje právu na lidskou důstojnost, soukromý život a zákaz diskriminace. Opíral se přitom o zjištění veřejné ochránkyně práv, judikaturu ESLP, nejvíce judikát *Fretté vs. Francie*, a rozhodnutí rakouského Ústavního soudního dvora.¹⁵¹ Neshledal však zásah do práva na rodinný život, jelikož došel k závěru, že EÚLP, LZPS ani Ústava nezakládají právo na osvojení¹⁵² a uvedl, že nadále preferuje pojetí tradiční rodiny tvořené heterosexuálním párem.¹⁵³ Uznal ovšem iracionalitu dané právní úpravy a její nelogičnost, kterou spatřoval v zákazu osvojení dítěte na straně jedné a situaci, kdy jeden z partnerů má v péči dítě, na jehož výchově se podílí i druhý partner a má vůči němu povinnost ochrany vývoje a výchovy dítěte, na straně druhé. Zákonodárce vylučuje osvojení dítěte registrovaným partnerem, a současně jej zavazuje péči o jiné dítě.¹⁵⁴ V souvislosti s porušením práva na lidskou důstojnost uvedl, že „Právě prizmatem lidské důstojnosti jako základní objektivní hodnoty lidství a ohniska ostatních základních práv přitom napadené zákonné ustanovení neobstojí. Pokud je totiž založeno na tom, že z určitého práva (byť plynoucího nikoliv přímo z ústavního pořádku, nýbrž z práva podústavního) vylučuje určitou skupinu osob jen proto, že se rozhodly uzavřít registrované partnerství, činí z nich *de facto* jakési osoby ‚druhého řádu‘ a dává jim bezdůvodně určité stigma, které evokuje představu o jejich méněcennosti, zásadní

¹⁴⁸ Nález ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

¹⁴⁹ HODINOVÁ, 2018, op. cit., s. 157.

¹⁵⁰ Viz ŠABATOVÁ, A. *Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte*. In: Veřejný ochránce práv [online] 1. 7. 2014 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/880>.

¹⁵¹ GVARDOVÁ, 2018, op. cit., s. 10.

¹⁵² HODINOVÁ, 2018, op. cit., s. 158.

¹⁵³ GVARDOVÁ, 2018, op. cit., s. 10.

¹⁵⁴ Bod 42. nálezu ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

*odlišnosti od ostatních (zřejmě "normálních") a zřejmě i o neschopnosti se – oproti osobám jiným – náležitě postarat o děti.*¹⁵⁵

2.1.3. Adopce v registrovaném partnerství

Ze shora uvedeného tedy vyplývá, že adopce v registrovaném partnerství není možná jinak, než jako (výjimečná) individuální adopce jednoho z registrovaných partnerů, který se stane právním rodičem dítěte. Druhý partner bude rodičem také (faktickým či sociálním), ale ne z pohledu státu a jeho orgánů.

Dle Burešové je partner či partnerka registrovaného partnera či jakéhokoli jiného jedince žádajícího o osvojení vždy v praxi OSPOD zahrnován(a) do posuzování žádosti a není vodné jej či ji zatajovat.¹⁵⁶

Možné v současnosti není ani tzv. přiosvojení (nepravá adopce) dítěte registrovaného partnera. I toto zůstává nadále výsadou manželů. V rodině, kde jeden z manželů je rodičem pouze faktickým, zákon dovoluje, aby si dítě přiosvojil.¹⁵⁷ ÚS k podmínce manželství uvedl, že omezení pro nemanželské páry je dáno předpokládanou vyšší stabilitou páru žijícího v manželství a větší jistotou zajištění dítěte při jeho případném rozpadu, přičemž daná právní úprava podle něj sleduje nejlepší zájem dítěte.¹⁵⁸ Ve svém disentu¹⁵⁹ k předmětnému rozhodnutí ÚS zhodnotila tehdejší ústavní soudkyně Šimáčková, že právní úprava neumožňující přiosvojení dítěte faktickým rodičem z nesezdaného páru naopak neumožňuje soudům nejlepší zájem dítěte v této věci jakkoliv posoudit.¹⁶⁰ Burešová se domnívá, že „*Poté, co Ústavní soud ČR zrušil nálezem ustanovení § 13 odst. 2 ZoRP neexistuje zákonná překážka, proč by nemohla osoba žijící ve stejnopohlavním svazku být vhodný/vhodná osvojitel(ka)*“.¹⁶¹

Naposled se tento právní stav snažil změnit vládní návrh novely předložený poslancům jako sněmovní tisk č. 957 v listopadu roku 2016. Ten si kladl za cíl zlepšit postavení dětí žijících v homoparentálních rodinách. Jeho podstatou byla změna ZoRP, ve kterém měl přibýt § 13a, jehož obsahem bylo umožnění osvojení dítěte partnerem rodiče dítěte nebo pozůstalým partnerem po

¹⁵⁵ Bod 47. nálezu ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

¹⁵⁶ BUREŠOVÁ, 2020, op. cit., s. 79.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 80.

¹⁵⁸ Viz nálezu ÚS ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/2015.

¹⁵⁹ Viz odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové k výroku i odůvodnění nálezu ÚS ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15.

¹⁶⁰ BUREŠOVÁ, 2020, op. cit., s. 80.

¹⁶¹ Tamtéž.

rodiči dítěte¹⁶², podobně jako v případě manželství – tedy například pokud druhý rodič dítěte nežije, není znám nebo nevykonává rodičovskou odpovědnost. Velký pozitivní dopad by novela měla zejména v oblasti zabezpečení dítěte a poskytnutí mu určitých jistot po rozpadu partnerství nebo v případě úmrtí jednoho z partnerů. Pak by dítě mělo např. nárok na sirotčí důchod po (nyní pouze faktickém) rodiči nebo by ze zákona dědilo v první dědické třídě. Dle stávající úpravy ale při úmrtí faktického rodiče není ze zákona dítě takto zajištěno. Prospěšná by byla pro dítě navrhovaná úprava i z hlediska emočního, jelikož po přiosvojení by bylo zaručeno i pro faktického rodiče právo na přiměřený styk s dítětem. Příznivý dopad by přiosvojení mělo i v oblasti zastupování dítěte, při rozhodování o tom, jaká zdravotní péče mu bude poskytnuta apod. Dítěti a homoparentální rodině, ve které žije, by přiosvojení dopřálo větší sociální a ekonomickou stabilitu a posílila její postavení v záležitostech každodenního života. Tím, že ÚS dospěl k neústavnosti § 13 odst. 2 ZoRP a došlo k jeho zrušení, umožnil individuální adopci cizího dítěte registrovaným partnerem, které se ocitá v homoparentální rodině a naráží na popsané zákonné nedostatky. Dle Burešové je tak vlastně dítě státem umístěno do právně nejistého prostředí, které sám nastolil.¹⁶³

Naposled v loňském roce 2021 po několika marných pokusech rozhodnul ÚS opět v neprospěch přiosvojení dítěte registrovaným partnerem. ÚS odmítnul návrh Obvodního soudu pro Prahu 5, kterým se navrhovatel domáhal zrušení části § 3020 OZ ve slovech „části první, třetí a čtvrté“, tedy části, která určuje, které části OZ o manželství a právech a povinnostech manželů platí obdobně také pro registrované partnerství a mezi nimiž chybí část OZ věnující se rodinnému právu, a to pro jeho rozpor s čl. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 10 odst. 2 a čl. 32 LZPS. Zrušením by došlo k možnosti osvojení dítěte registrovaného partnera. Zjednodušeně řečeno byl návrh odmítnut, neboť dle ústavních soudců měl cílit na jinou, více konkrétní část OZ. Dle ÚS se navrhovatel domáhal zrušení ustanovení, které nebylo v otázce osvojení přímo aplikováno a usiloval o celkové přezkoumání rozdílů institutů manželství a registrovaného partnerství.¹⁶⁴ „Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené ustanovení § 3020 občanského zákoníku není ustanovením zákona, jehož má být při řešení věci použito.“¹⁶⁵

¹⁶² Vládní návrh novely zákona o registrovaném partnerství (sněmovní tisk č. 957), s. 2.

¹⁶³ BUREŠOVÁ, 2017, op. cit., s. 327.

¹⁶⁴ Viz usnesení ÚS ze dne 15. 6. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 28/19.

¹⁶⁵ Bod 26. usnesení ÚS ze dne 15. 6. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 28/19.

ÚS je také nadále proti uznání cizozemského rozhodnutí o osvojení nezletilých dětí registrovanými partnery, když odmítnul nálezem zrušit část ustanovení § 63 odst. 1 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, dle kterého nelze uznat mimo jiné takové rozhodnutí o osvojení, které by nebylo přípustné podle vnitrostátních hmotněprávních předpisů. To je dle navrhovatele v rozporu s čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 LZPS a neumožňuje aplikaci čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, nebere ohled na nejlepší zájem dítěte a nerespektuje fakticitu rodinného života. ÚS své rozhodnutí odůvodnil speciálním statusem manželství, který mu je českým právním řádem poskytován i pro účel osvojení a v této otázce je preferuje. Proto ani nepovažuje za nezbytné upřednostnit „faktickou životní realitu“ v cizím státě, která nenabývá oproti stejné realitě v ČR žádného speciálního významu.¹⁶⁶

2.2. Nárok na vdovský a vdovecký důchod

Smrt životního partnera je bezesporu jednou z nejtěživějších situací, která může v rámci rodinného života člověka nastat. Zatížit může rodinu často mimo jiné i po stránce finanční, a to jak z hlediska krátkodobého, kdy musí pozůstali vynaložit často vysoké náklady na poslední rozloučení se zesnulým, tak dlouhodobého, kdy rodině pravděpodobně bude scházet část financí, která byla dříve pravidelnou součástí rodinného rozpočtu. Ekonomická situace v rodině se tak může i značně zhoršit. Legislativa sociálního zabezpečení proto se smrtí, která je typickou negativní sociální událostí¹⁶⁷, spojuje (za splnění zákonných podmínek) vznik nároku na pozůstalostní důchod. Tím je důchod sirotčí a důchod vdovský a vdovecký, kterým se dále budu zabývat.

Vdovský důchod má na rozdíl od vdoveckého v našem právním řádu dlouhou tradici. Dříve byl v drtivé většině případů muž jediným živitelem rodiny a jeho smrt se často rovnala ztrátě veškerého rodinného příjmu. Ke znovuzavedení vdoveckého důchodu došlo teprve čtyři roky před zrovnoprávněním podmínek nároku na pozůstalostní důchod žen a mužů přijetím zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (dále jen „*DůchPoj*“), který je platný dodnes a v němž se nachází úprava tohoto důchodu. Vdovský a vdovecký důchod má pomoci rodině či manželovi zemřelého po určité dobu kompenzovat finanční ztrátu způsobenou

¹⁶⁶ Viz nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 6/20.

¹⁶⁷ Sociální událost je událost, se kterou je spojen vznik, změna nebo zánik právních vztahů v oblasti práva sociálního zabezpečení.

úmrtím.¹⁶⁸ Plní tedy funkci zabezpečovací, ale i nahrazovací. Nahrazovací proto, že rodině kompenzuje příjmy, které jí během produktivního života zemřelého ušly, neboť je povinně odváděl do systému důchodového pojištění jako pojistné, ze kterého by mu v případě nastání některé ze sociálních událostí zabezpečených systémem pojištění měl být vyplácen důchod. Pro případ smrti pojištěnce, který měl nárok na důchod starobní či invalidní, ale v důsledku úmrtí nemohl čerpat dávky vytvořené z prostředků, které za života do systému vložil, jsou upraveny v zájmu spravedlivosti důchodového systému právě pozůstalostní důchody.¹⁶⁹

Podmínky nároku na vdovecký¹⁷⁰ důchod upravuje § 49 DůchPoj – vdova má nárok na vdovský důchod po manželovi, který již požíval starobní či invalidní důchod nebo který splnil ke dni smrti podmínky pro splnění nároku na jeden z těchto důchodů anebo zemřel na následky pracovního úrazu. Z tohoto ustanovení tedy vyplývají dvě základní podmínky nároku na tento pozůstalostní důchod. Jedná se zákonem specifikovaný osobní vztah pozůstalé k zemřelému pojištěnci a naplnění podmínek pro nárok na některý z přímých důchodů u zemřelé osoby, který se zkoumá ke dni jejího úmrtí. Existence manželství ke dni úmrtí jako „osobní“ podmínka vylučuje, aby vdovský či vdovecký důchod pobíral registrovaný partner nebo druh/družka.¹⁷¹ V zásadě bezpodmínečná podpůrná doba trvá po dobu jednoho roku od smrti manžela.¹⁷² Ustanovením § 50 odst. 2 DůchPoj jsou však stanoveny alternativní podmínky, které při jejich splnění prodlužují trvání nároku na tento pozůstalostní důchod i po uplynutí jednoho roku od úmrtí. Jedná se o případy, kdy vdova pečuje o nezaopatřené dítě nebo dítě závislé na pomoci jiné osoby, kdy pečuje o svého rodiče nebo tchýni či tchána závislého na pomoci jiné osoby, který s ní žije ve společné domácnosti a dále pokud je invalidní ve třetím stupni nebo dosáhla zákonem určeného věku¹⁷³. Nárok na vdovský důchod však může za podmínek stanovených v § 50 DůchPoj zaniknout ještě před uplynutím obecné podpůrné doby jednoho roku, a to pokud vdova

¹⁶⁸ VOŘÍŠEK, Vladimír. § 49 [Podmínky nároku]. In: VOŘÍŠEK, Vladimír. Zákon o důchodovém pojištění: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-576-6., s. 151.

¹⁶⁹ KOLDINSKÁ, Kristina. Kapitola 13 [Smrt]. In: KOLDINSKÁ, Kristina. Sociální právo. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-474-2., s. 126.

¹⁷⁰ Dle § 50 odst. 7 DůchPoj vše níže uvedené platí pro vdovu stejně jako pro vdovce.

¹⁷¹ LANG, Roman, VOŘÍŠEK, Vladimír. V. Důchody. In: KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. Právo sociálního zabezpečení. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0., s. 169.

¹⁷² § 50 odst. 1 DůchPoj.

¹⁷³ Blíže viz § 50 odst. 2 písm. e) DůchPoj.

uzavře v tomto období nové manželství¹⁷⁴ nebo také ode dne jeho přiznání v případě, že nabylo právní moci rozhodnutí soudu o tom, že smrt manžela vdova způsobila úmyslně.¹⁷⁵

Výši tohoto důchodu činí součet základní výměry stanovené § 51 DůchPoj na 10 % průměrné mzdy měsíčně a výše procentní výměry o výši 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu, na který měl (resp. by měl) zemřelý nárok v době smrti.

Takovýto finanční příspěvek ze strany státu jistě manželů či rodině zemřelé osoby částečně pomůže v těžké životní situaci alespoň co se stabilizace finanční situace týká. Ostatně jde o provedení jednoho ze základních sociálních práv přiznanému občanům České republiky na úrovni ústavního pořádku – LZPS. Ta ve svém čl. 30 odst. 1 stanovuje, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení při ztrátě živitele (mimo jiné sociální události). Pojmovým znakem sociálních práv *je skutečnost, že nemají bezpodmínečnou povahu a je možné se jich domáhat pouze v mezích zákonů.*¹⁷⁶ Toto právo je následně provedeno právě v ustanoveních § 49 až § 53 DůchPoj. Otázkou zůstává, proč český sociální stát nemá stejný zájem na pomoci partnerům potažmo rodině zemřelé osoby v případě, že tato byla registrovaným partnerem. Jedná se o legislativní chybu ze strany zákonodárce způsobenou v rámci procesu přijetí ZoRP? Opomněl snad zákonodárce v rámci přijetí ZoRP změnit legislativu sociálního zabezpečení? S ohledem na to, že ZoRP je v platnosti již přes šestnáct let, lze konstatovat, že registrovaní partneři nemají nárok na vdovský a vdovecký důchod zcela záměrně. Ani v tomto právním odvětví není registrovaným partnerům přiznáno více než nesezdanému páru.

2.3. Majetkové poměry manželů a registrovaných partnerů

2.3.1. Společné jmění manželů

Společné jmění manželů (dále jen „SJM“) je významným institutem tradičně spojeným s manželstvím. Jedná se o základ manželského majetkového práva a nejběžnější typ vlastnické plurality subjektů¹⁷⁷. Samotný název tohoto

¹⁷⁴ § 50 odst. 5 DůchPoj.

¹⁷⁵ § 50 odst. 6 DůchPoj.

¹⁷⁶ Nález ÚS ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 2/08.

¹⁷⁷ PSUTKA, Jindřich. *Společné jmění manželů*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-565-7., s. 1.

institutu, který v sobě obsahuje pojem jmění¹⁷⁸, svědčí o záměru zákonodárce pojmout do SJM jak majetek manželů (aktiva), tak jejich dluhy (pasiva) a vymezit jejich vztah k nim jako společných vlastníků či dlužníků. Oproti jiným institutům majetkové plurality se SJM vyznačuje dvěma charakteristickými znaky. Prvním z nich je, že může (ze zákona) vzniknout pouze mezi manželi. Jiné osoby jej mezi sebou nemohou sjednat ani smluvně – byť by sjednaný poměr mezi nimi byl obsahově totožný jako SJM, nedojde k jeho vzniku. Druhým znakem je rovnost manželů jako subjektů majetkového společenství. Až při vypořádání SJM se uplatní pravidlo, že podíly obou manželů jsou stejné¹⁷⁹, manželé jinak nemají jako v případě spoluvlastnictví vymezené podíly a jimi určený rozsah práv a povinností k SJM. Majetek do něj náležející tak mohou nabývat a užívat společně a stejnou měrou.¹⁸⁰

Dle ustanovení § 708 odst. 2 OZ existují tři sobě rovné režimy SJM – základní a obecný režim zákonný a dva režimy ve vztahu k němu speciální – režim smluvený¹⁸¹ a režim založený rozhodnutím soudu. Ty mohou zákonný režim modifikovat, doplnit (přičemž ve zbytku se SJM dále řídí režimem obecným) či plně vyloučit. V případě, že smlouva bude uzavřena snoubenci (jako tzv. smlouva předmanželská), lze zákonný režim nahradit smluveným již od vzniku manželství.¹⁸² Ten lze dále změnit rozhodnutím soudu¹⁸³ a naopak režim založený rozhodnutím soudu lze změnit smluvně¹⁸⁴.¹⁸⁵ Smluvně lze ujednat i režim oddělených jmění či rozšíření nebo zúžení SJM dle § 717 odst. 1 OZ.

Toto majetkové společenství manželů trvá stejně dlouho, jako trvá samo manželství. Vznik SJM je spjat s uzavřením manželství. Nerozhodnou-li se manželé pro speciální režim SJM nebo pro jmění oddělené, řídí se vzniklé SJM režimem zákonným. Doktor Psutka se přiklání k názoru, že ke vzniku SJM dojde i v případě, že manželé k okamžiku vzniku manželství nemají společný majetek ani dluhy a SJM tvoří jakousi prázdnou množinu¹⁸⁶, která je následně naplňována

¹⁷⁸ Jméno osoby je souhrnem jejího majetku a jejích dluhů (§ 495 OZ).

¹⁷⁹ § 742 odst. 1 písm. a) OZ.

¹⁸⁰ PSUTKA, 2015, op. cit., s. 2.

¹⁸¹ Smlouva upravující SJM musí mít formu veřejné listiny (§ 716 odst. 1 OZ).

¹⁸² § 716 odst. 1 OZ.

¹⁸³ § 717 odst. 2 OZ.

¹⁸⁴ § 725 OZ.

¹⁸⁵ PSUTKA, 2015, op. cit., s. 7.

¹⁸⁶ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. Praha: Linde, 2008. *Zákony - komentáře*. ISBN 978-80-7201-687-7., s. 642.

aktivy a pasivy manželů. Podobně jeho zánikem zaniká i SJM.¹⁸⁷ Nejde však o jediný případ jeho zániku, napříč celým právním řádem jich lze najít mnoho. SJM zaniká i za trvání manželství např. v důsledku prohlášení konkurzu na majetek manžela dlužníka¹⁸⁸, uložení trestu propadnutí majetku jednomu z manželů (či oběma)¹⁸⁹, zrušeno může být rozhodnutím soudu¹⁹⁰ či dohodou manželů. Jeho vznik lze dle § 717 odst. 1 OZ smluvně vyhradit až k okamžiku zániku manželství, případně nemusí vůbec vzniknout, jestliže mezi sebou snoubenci sjednají režim oddělených jmění.¹⁹¹

K základnímu vymezení obsahu SJM se OZ vyjadřuje v § 708 odst. 1 takto: „*To, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů, je součástí společného jmění manželů*“, přičemž uvedené neplatí, pokud SJM zanikne za trvání manželství na základě zákona. Součástí SJM může být cokoliv, co kumulativně splňuje výše uvedené podmínky.¹⁹²

Správa SJM může být odlišná v každém ze tří zákonných režimů. V souladu s § 713 odst. 1 OZ obecně SJM a jeho součásti užívají, požívají a nakládají s nimi oba manželé nebo na základě jejich dohody pouze jeden z nich, kdy je manžel oprávněn jednat tak, jako by SJM bylo jeho výhradním vlastnictvím. Práva a povinnosti vztahující se k SJM náleží dle § 713 odst. 2 OZ oběma manželům společně a nerozdílně, stejně tak jsou manželé v souladu s § 713 odst. 3 OZ zavázáni z právních jednání týkajících se SJM. V souladu s § 714 odst. 1 OZ v záležitostech, které nelze považovat z hlediska majetkových poměrů manželů za běžné, jednájí oba manželé společně či jeden se souhlasem druhého.

Vypořádání SJM nastane, pokud dojde k jeho zrušení nebo zanikne-li, ale i v případě jeho zúžení¹⁹³, jako nezbytný důsledek. Preferovaný způsob vypořádání představuje dohoda mezi (bývalými) manželi.¹⁹⁴ K vypořádání SJM může dojít na základě § 740 OZ ale i soudním rozhodnutím.

2.3.2. Majetkové poměry registrovaných partnerů

Jak je to tedy se jměním registrovaných partnerů? Částečnou odpověď na tuto otázku lze nalézt již v předchozí podkapitole při teoretickém stanovení

¹⁸⁷ PSUTKA, 2015, op. cit., s. 15.

¹⁸⁸ § 268 odst. 1 InsZ.

¹⁸⁹ § 66 TZ.

¹⁹⁰ § 724 OZ.

¹⁹¹ PSUTKA, 2015, op. cit., s. 17.

¹⁹² Tamtéž, s. 19.

¹⁹³ § 737 odst. 1 OZ.

¹⁹⁴ § 738 a násl. OZ.

základních znaků SJM a sice že může vzniknout pouze mezi manželi. Vezmeme-li v potaz i dikci OZ a jeho již vzpomínané ustanovení § 3020, dle kterého „*ustanovení částí první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů*“, kdy úprava SJM je obsažena v části druhé OZ a zároveň neexistující samostatnou úpravu majetkových poměrů partnerů v ZoRP, nelze dojít k jinému závěru, než že společné jmění mezi partnery nevznikne. Chybějící samostatnou úpravu majetkového režimu partnerů přitom Holub řadí mezi odchylky od manželství, které, byť možná ne s tímto záměrem, naznačují, že registrované partnerství je svazkem druhořadým, méně významným.¹⁹⁵ Nejedná se tedy o podstatný nedostatek pouze z pohledu registrovaných partnerů či osob, které o jeho uzavření uvažují, ale jistě i odborné společnosti.

Uzavřením registrovaného partnerství se tedy majetkové poměry osob v tomto svazku z právního pohledu nijak nemění. Registrovaným partnerům není poskytována žádná ochrana vlastnictví nad rámec ochrany vlastnictví osob žijících v nesezdaném soužití (snad s výjimkou dědického práva). Zákon jim na rozdíl od manželství neposkytuje výhody společného jmění vznikajícího ze zákona, ani možnost jej vytvořit smluvně. Partneři mohou stejně jako před registrací nabývat majetek každý do svého výhradního vlastnictví nebo podílového spoluvlastnictví s druhým partnerem. Zákonem však není stanovena fikce, že by majetek nabytý po uzavření registrovaného partnerství náležel automaticky do podílového spoluvlastnictví partnerů. Pro nabytí majetku do spoluvlastnictví tak musí partneři k tomuto projevit vůli,¹⁹⁶ na rozdíl od manželství, kde postačí, když jeden z manželů jedná jako nabyvatel (v určitých případech se souhlasem druhého z manželů).

V praxi budou partneři v drtivé většině případů žít ve společné domácnosti a hospodařit se společnými financemi, které si např. právě pro její chod vyčlení na de facto společném bankovním účtu, který de jure bude náležet pouze jednomu z partnerů (i v dnešní době většina bank nenabízí vedení běžného účtu pro dva majitele) a druhý bude pouze jeho disponentem. Z tohoto mohou dále v případě

¹⁹⁵ HOLUB, M. *Registrované partnerství? Ani ryba ani rak*. Právní rozhledy, 2006, č. 9, s. 313 – 317.

¹⁹⁶ BYSZOWIECOVÁ, Andrea. *Vliv uzavření registrovaného partnerství na majetkoprávní vztahy*. In: Právne rozpravy on-screen 3: sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. mája 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021. ISBN 978-80-557-1933-7., s. 34.

úmrtí partnera – majitele účtu – plynout pro druhého partnera nemalé komplikace, když finanční prostředky na bankovním účtu spadnou do pozůstalosti zemřelého. Registrovaní partneři jistě mohou svá práva v této oblasti upravit pořízením pro případ smrti tak, aby se nastíněným komplikacím vyhnuli. Musí k tomu však vynaložit určité úsilí a finanční prostředky. Zákonodárce v takovém případě na jedné straně poskytuje manželům zákonnou ochranu v podobě SJM, na straně druhé na stejnou nebo alespoň obdobnou ochranu majetkových poměrů registrovaných partnerů nepamatuje.

Vypořádání majetku nabytého za trvání registrovaného partnerství v případě jeho zrušení může být oproti obdobné situaci v manželství jednodušší. V případě, že registrovaní partneři nemají společný majetek, není jej samozřejmě třeba vůbec vypořádávat, a i po zrušení registrovaného partnerství náleží každému z partnerů to, co za jeho trvání nabyl do svého výhradního vlastnictví. O něco složitější situace než při vypořádání SJM, může nastat při rozdělení majetku, který partneři spoluvlastní. Pakliže se partneři na zrušení spoluvlastnictví nedohodnou, bude o něm muset v souladu s § 1143 OZ rozhodnout soud na návrh jednoho z partnerů. Soudní vypořádání jistě připadá v úvahu i v případě SJM, ovšem zde na rozdíl od spoluvlastnictví registrovaných partnerů zákonodárce vytvořil fikci vypořádání majetku, která nastane v případě, že k němu do tří let od zrušení SJM nedojde jinak. Podle Byszowiecové je tak možné *„uzavřít, že co do ochrany majetkoprávních vztahů poskytuje zákon mnohem vyšší míru ochrany a vyšší míru právní jistoty osobám, které uzavřely manželství, než osobám, jež uzavřely registrované partnerství.“*¹⁹⁷

2.4. Asistovaná reprodukce

Asistovaná reprodukce je vcelku novodobým fenoménem. Před rokem 1978 mohli lidé svoji plodnost a porodnost regulovat pouze negativně – např. podstoupením sterilizace. Právě tento rok však znamenal naprostou revoluci v reprodukci dříve neplodných párů, medicíně, ale i právu, když na svět přišlo první dítě s pomocí umělého oplodnění, Louise Brownová.¹⁹⁸

¹⁹⁷ BYSZOWIECOVÁ, 2021, op. cit., s. 35.

¹⁹⁸ ŠUSTEK, Petr a Tomáš HOLČAPEK. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1., s. 482.

2.4.1. Základy asistované reprodukce

Právní úprava asistované reprodukce je v celku spleť a především neucelená. Základním a stěžejním právním předpisem upravujícím tento medicínský obor a jeho postupy je zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Poskytování asistované reprodukce upravuje svými ustanoveními v § 3 - § 11. Dílčí úprava je obsažena též v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách (Národní registr asistované reprodukce), zákoně č. 422/2008 Sb. o lidských tkáních a buňkách (darování genetického materiálu) nebo OZ (domněnky otcovství, mateřství) a mnohých prováděcích vyhláškách. Bezplatný přístup k této zdravotní službě všem občanům ČR za splnění podmínek ZSZS zaručuje zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.¹⁹⁹ Vzhledem ke globálnímu zájmu nad zachováním určitých norem asistované reprodukce a významu tohoto fenoménu je asistovaná reprodukce upravena i na úrovni mezinárodní – v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně. V dodatkovém protokolu k této úmluvě je pak zakotven zákaz klonování lidských bytostí. Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem je pak chráněno ustanovením § 167 TZ.

Na asistovanou reprodukci lze dle odborníků lékařské vědy nahlížet jako na „*obor medicíny, který pracuje mimo tělo člověka se spermiemi, vajíčky a embryi, a to s cílem otěhotnění ženy.*“²⁰⁰ Zákonnou definici v prostředí českého právního řádu poskytuje ZSZS v § 3 odst. 1: „*Asistovanou reprodukcí se rozumí metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy*“, a to pouze ze dvou zákonem stanovených důvodů.

Jednak jde o zdravotní důvody na straně budoucích rodičů – konkrétně neplodnost ženy či muže nebo obou partnerů v případě, že existuje pouze malá šance, aby dítě bylo počato tímto párem přirozeně nebo aby bylo donošeno zdravé, přičemž jiná léčba neplodnosti nevedla nebo nelze s největší pravděpodobností očekávat, že by vedla k otěhotnění²⁰¹ a jednak jde

¹⁹⁹ § 15 odst. 3 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

²⁰⁰ ŘEŽÁBEK, Karel. *Asistovaná reprodukce*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Maxdorf, [2018]. Farmakoterapie pro praxi. ISBN 978-80-7345-553-8., s. 12.

²⁰¹ § 3 odst. 1 písm. a) ZSZS.

o tzv. potřebu preimplantační genetické diagnostiky²⁰², tedy o „*potřebu časného genetického vyšetření lidského embrya, je-li zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad, jejichž nositelem je tato žena nebo muž*“.²⁰³ Přitom tento postup umožňující včasnou diagnostiku a případné určení genové mutace embrya, tolik důležitý pro zdraví a hodnotný život počatého dítěte, je či donedávna byl v řadě zemí Evropy, včetně Švýcarska, Polska, či Portugalska zakázán.²⁰⁴

Zakázáno je obecně též použití metod AR pro výběr pohlaví v budoucnu narozeného dítěte, ovšem právě s výjimkou potřeby postupů popsanych výše, tedy pokud lze volbou pohlaví předejít závažným geneticky podmíněným nemocem, které jsou vázány na to které pohlaví.²⁰⁵

Postupy AR se v drtivé většině užívají jako léčba patologického stavu – neplodnosti, což lze označit za hlavní cíl AR. Neplodnost je zdravotní indispozicí, diagnózou, která je vždy párová – vztahující se ke konkrétní ženě a muži.²⁰⁶ Dle WHO lze označit za neplodnost „*neschopnost člověka počít dítě v průběhu dvanáctiměsíčního nechráněného pohlavního styku s tzv. normální frekvencí*“.²⁰⁷

Tento patologický stav je tedy pak léčen pomocí jednoho z postupů AR – umělého oplodnění. To lze dle § 3 odst. 3 ZSZS provést dvěma způsoby: (i) zavedením spermií do pohlavního ústrojí ženy, nejčastěji efektivněji přímo do dělohy, označované jako *arteficiální inseminace* nebo (ii) přenosem lidského embrya, které vzniklo oplodněním vajíčka spermií v umělém prostředí mimo tělo ženy do její dělohy, tzv. *in vitro fertilizací* známé veřejnosti především pod zkratkou *IVF*.²⁰⁸

2.4.2. Podmínky umělého oplodnění

Podmínky provedení umělého oplodnění (dále též jen „*UO*“) jsou stanoveny v § 6 ZSZS. Umělé oplodnění může být provedeno ženě, jejíž stáří pro tento úkon je zákonem omezeno hned dvěma podmínkami – věkem plodným a věkem biologickým, který nepřekročil 49 let, přičemž tyto podmínky musí být dle znění příslušného ustanovení splněny kumulativně. Dle důvodové zprávy

²⁰² MACH, Jan. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7598-103-5., s. 440.

²⁰³ § 3 odst. 1 písm. b) ZSZS.

²⁰⁴ MACH, J., 2018, op. cit., s. 440.

²⁰⁵ § 5 odst. 2 ZSZS.

²⁰⁶ ŘEŽÁBEK, 2018, op. cit., s. 12-13.

²⁰⁷ WHO, Human reproduction, 2009, s. 2683-2687.

²⁰⁸ MACH, J., 2018., op. cit., s. 440-441.

k ZSZS je plodným věkem doba, ve které lze očekávat shodné podmínky jako v případě fyziologicky vzniklého těhotenství.²⁰⁹ Věk muže není pro účely UO nijak omezen vyjma dárcovství spermatu.

Tato striktní věková hranice bývá v souvislosti s právem na rovné zacházení zakotveném v čl. 1 LZPS často předmětem diskurzu v otázce přístupu a poskytování zdravotních služeb, kterou je i UO.²¹⁰

Další podmínka se vztahuje k žádosti o UO. Ta musí mít písemnou formu, nesmí být starší než 6 měsíců a musí pocházet od ženy a muže, kteří UO mají v plánu podstoupit společně. Zákonodárce pro ně dále používá legislativní zkratku „neplodný pár“. Jedná se tedy o dva spolu neplodné jedince, ženu a muže, bez ohledu na to, zda jsou manželé nebo svobodní.

Z ustanovení § 6 odst. 1 ZSZS je zřejmé, že není možné, aby UO podstoupil homosexuální pár nebo žena samostatně. Umožněno zákonem je toto pouze neplodným manželům nebo nesezdanému neplodnému heterosexuálnímu páru. Tento závěr podporuje i domněnka otcovství zakotvená v § 778 OZ, tedy že za otce dítěte počatého v rámci UO svobodné ženy se považuje muž, který dal s AR souhlas. To, zda o UO žádají skutečně životní partneři, druh a družka, však poskytovatel UO v praxi nezjišťuje²¹¹ a zákonodárce mu to ani neukládá.

ZSZS lpí na tradičním modelu rodiny a jeho jediným liberálním aspektem je umožnění AR i nesezdanému neplodnému páru. Manželé tedy mají po splnění zákonných podmínek přístup k této zdravotní službě příznivý.

Důležitým je též ustanovení § 10 odst. 1 ZSZS, které stanovuje striktní požadavek vzájemné anonymity. *„Poskytovatel, který je oprávněn provádět metody a postupy asistované reprodukce, je povinen zajistit zachování vzájemné anonymity anonymního dárce a neplodného páru a anonymity anonymního dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce.“* Anonymita v procesu AR však bývá stále častěji předmětem diskuze odborné společnosti i široké veřejnosti. V Evropě od ní již některé země²¹² upustily ve světle práva dítěte znát svůj původ, který akcentuje judikatura ESLP.²¹³

V jistém smyslu je právo dítěte znát svůj původ chráněno hned následným ustanovením § 10 odst. 2 ZSZS, které zakotvuje povinnost poskytovatele, který posuzoval zdravotní způsobilost anonymního dárce a ženy nebo muže

²⁰⁹ Důvodová zpráva k ZSZS, zvláštní část, k § 6.

²¹⁰ MACH, J., 2018., op. cit., s. 448.

²¹¹ Tamtéž, s. 451.

²¹² Např. Velká Británie, Irsko, Nizozemsko, Švédsko a další.

²¹³ ŠUSTEK, 2016, op. cit., s. 492.

z neplodného páru předat údaje o jejich zdravotním stavu poskytovateli AR, který má povinnost je uchovat po dobu 30 let od provedení UO a na žádost zdravotní informace anonymního dárce předat zletilé osobě narozené z UO nebo neplodnému páru.

2.4.3. Náhradní mateřství – právní úprava, pojem, problematika

Náhradní neboli surogátní mateřství (dále též jen „NM“) lze považovat za metodu léčby neplodnosti – proces umělého oplodnění, při němž je embryo vytvořené mimo tělo náhradní matky ze zárodečných buněk biologických rodičů (tzv. objednatelského páru) nebo pomocí zárodečných buněk dárců vloženo do dělohy náhradní matky, která dítě po donošení a porodu odevzdá biologickým rodičům (resp. objednatelskému páru).²¹⁴ Dle mého názoru má slovní spojení „objednatelský pár“ pejorativní nádech, vyvolávající pocit úplatnosti, komerčnosti náhradního mateřství. Rozhodla jsem se jej ale používat pro jasné označení páru, který chce využít služeb náhradní matky. Takto podaná definice odpovídá častější a favorizované formě NM tzv. gestačního NM (implantace embrya do dělohy jiné ženy), kdy je genetika dítěte a náhradní matky odcizena. Existuje však i podstatně starší forma – tzv. tradiční NM, kdy je náhradní matka přímo oplodněna spermatem muže z objednatelského páru. Dle doktorky Burešové je tradiční NM vůbec nejstarší metodou AR, přičemž odkazuje na biblický příběh Abrahama a jeho manželky Sáry, která nemohla počít, a tak manželovi dohodla svoji otrokyni Agar, která mu povila syna Izmaela.²¹⁵

Právní úprava NM se v zemích celého světa i v rámci Evropy velmi různí. V některých zemích je NM zcela zapovězeno zákonem (např. Francie, Španělsko, Itálie, Německo, Finsko), v jiných je nelegální pouze komerční surogace (Velká Británie, Irsko, Dánsko, Belgie, Nizozemí) a například na Ukrajině je povoleno NM jak za úplatu, tak altruistické. Existuje ovšem ještě třetí kategorie zemí, kde se institut NM pohybuje v jakési šedé zóně a kam spadá i Česká republika.²¹⁶ NM zde není explicitně zákonem upraveno. V otázce, zda je NM v České republice povoleno, je dle názoru odborné společnosti třeba uchýlit se k zásadě legální

²¹⁴ MACH, J., 2018, op. cit., s. 442.

²¹⁵ BUREŠOVÁ, 2020, op. cit., s. 83.

²¹⁶ PETŘÁKOVÁ, Mariana. *Pronájem ženského těla a děti na zakázku. Náhradní mateřství u nás nemá jasná pravidla a může fungovat jako byznys s lidmi*. Heroine [online]. Praha: NextPage Media, 2022, 4. 8. 2022 [cit. 2022-08-26]. ISSN 2694 - 7072. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/zena-a-svet/9152-pronajem-zenskeho-tela-a-deti-na-zakazku-nahradni-materstvi-u-nas-nema-jasna-pravidla-a-muze-fungovat-jako-byznys-s-lidmi>.

licence²¹⁷ zakotvené v čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 LZPS, jež zní: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“.

Dle některých odborníků však nelze souhlasit s tím, že NM není v českém právním prostředí vůbec regulováno. Ustanovení týkající se surogace lze nalézt ve vícero právních předpisech našeho právního řádu.

ZSZS sice institut NM neupravuje, ovšem pro samotné NM, ve kterém jsou užívány postupy AR, je tento právní předpis aplikovatelný a platný a mělo by být postupováno v souladu s ním.²¹⁸ Poté však narážíme při nejmenším na dva problémy s dodržováním, resp. možným obcházením zákona. Jak je zmíněno výše, ze zákona se UO provádí ženě ze zdravotních důvodů, resp. jako léčba neplodnosti páru, tedy neplodnosti konkrétní ženy s konkrétním mužem. U náhradní matky však právě naopak žádné zdravotní komplikace v souvislosti s fertilitou očekávat nelze. Podstatou NM je UO ženy, která je zdravotně způsobilá dítě donosit, na rozdíl od ženy z objednatelského páru. Navíc náhradní matka v rozporu s ustanovením § 6 odst. 1 ZSZS netvoří s mužem, který k UO dal souhlas (manželem či partnerem biologické matky) neplodný pár. Na druhou stranu zákon neuvádí, že by neplodným párem měli být životní partneři, kteří spolu mají v plánu vychovávat toto dítě, ale hovoří pouze o dvojici „ženy a muže, kteří tuto zdravotní službu hodlají postoupit společně“.²¹⁹ Dalším problémem, na který NM naráží, je dodržení striktní podmínky anonymity zúčastněných osob zakotvené v ZSZS. V případě, kdy je umožněna implantace embrya vzniklého z buněk biologických rodičů do dělohy náhradní matky, je patrně porušena anonymita dárkyně vajíčka²²⁰ a poskytovatel metod AR se dopouští správního deliktu²²¹. Až absurdně se zde také střetává požadavek vzájemné anonymity dítěte narozeného z UO a dárců zárodečných buněk (v tomto případě jeho biologických rodičů) s právem dítěte znát svůj původ. Dle komentářové literatury k ZSZS by bylo možné skutečnost, že identita dítěte je známá jak náhradní matce, tak jeho biologickým rodičům, považovat za narušení práva dítěte na zachování jeho anonymity.²²²

²¹⁷ MACH, J., 2018, op. cit., s. 442.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ KUTÁLKOVÁ, Petra. *Duhové rodiny ve stínu státu: Situace homoparentálních rodin s malými dětmi*. Praha: Prague Pride, 2015. ISBN 978-80-260-8550-8., s. 52.

²²¹ § 90 odst. 2 písm. b) ZSZS.

²²² MACH, J., 2018, s. 443.

V podmínkách českého právního prostředí lze navíc pravděpodobně na úplatnou či komerční formu NM pohlížet jako na trestnou. Pokud by součástí dohody neplodného páru a náhradní matky byla odměna za odnošení dítěte, porod a jeho následné předání k adopci neplodnému páru, mohlo by jít i o trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného dle § 169 TZ. Ovšem i v případě altruistického NM, tedy čistě z důvodu dobrovolné pomoci neplodnému páru bez nároku na odměnu, má náhradní matka právo na proplacení nákladů spojených s těhotenstvím, které nelze za odměnu považovat.²²³

Dalším právním předpisem, který se bezpečně k institutu NM vztahuje, je OZ. Vedle souvislosti s určováním rodičovství je NM dokonce zmíněno v jeho ustanovení § 804, dle kterého není v případě náhradního mateřství osvojení vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a sourozenci. Důvodová zpráva k OZ pak předmětné ustanovení vysvětluje tak, že je třeba v textu OZ zohlednit tento pokrok lékařské vědy s tím, že ve světle zásady *mater semper certa est* je matkou takto narozeného dítěte žena, která dítě porodila²²⁴ – náhradní matka.²²⁵ OZ je tedy předvídána situace, kdy náhradní mateřství proběhne v rámci rodiny, např. matka odnosi dítě své dceři. Reálně však mnohem častěji dochází k surogaci prostřednictvím cizí ženy.²²⁶

K institutu NM se vyjádřil i ÚS. Ten v jednom ze svých nálezů²²⁷ shledal, že NM obecně není v rozporu s veřejným pořádkem, pokud při něm nedochází k vykořisťování nebo nelidskému zacházení s náhradní matkou.²²⁸

Surogátní mateřství způsobuje rozpor mezi rodičovstvím biologickým (v případě gestačního NM) a právním. O tom, zda bude rodičovské právo přeneseno na jinou ženu (patrně z objednatelského páru) rozhoduje náhradní matka²²⁹ (vyjma příslušného soudu). Toto je pravděpodobně největším úskalím právního vakua ohledně NM v ČR, které vzbuzuje rozporuplnou debatu. Někteří odborníci se vyjádřili pro odklonění se od zásady *mater semper certa est*. Skácel se domnívá, že NOZ v tomto případě opomíjí zájem dítěte a „odsuzuje“ ho

²²³ KUTÁLKOVÁ, 2015, op. cit., s. 52.

²²⁴ § 775 OZ.

²²⁵ Důvodová zpráva k OZ, zvláštní část, k § 804.

²²⁶ BUREŠOVÁ, 2020, op. cit., s. 85.

²²⁷ Nález ÚS ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

²²⁸ K celému nálezu detailněji BUREŠOVÁ, 2020, op. cit., s. 90 a dále.

²²⁹ BUREŠOVÁ, 2020, op. cit., s. 85.

k mateřskému právnímu vztahu k ženě, jejíž vazba na dítě spočívá toliko v tom, že jej odosila a porodila.²³⁰

De lege lata je výše popsanou situaci ohledně rodičovství náhradní matky možné řešit pouze adresovaným osvojením. Náhradní matka (případně i její manžel ihned po porodu) se po uplynutí šestinedělí dítěte dobrovolně vzdá a svolí k jeho adopci biologickými rodiči. Blíže se výkonu rodičovských práv k dítěti bude věnovat následující podkapitola.

Za zmínku stojí též vydaná doporučení Sekce asistované reprodukce České gynekologické a porodnické společnosti ČLS JEP ohledně osoby náhradní matky a požadavku provádění NM pouze ze zdravotních důvodů.²³¹

Vzhledem k právnímu vakuu a velmi různorodým právním úpravám napříč právními řády světa se v posledních letech rozmáhá tzv. surogátní turistika. Populární je zejména na Ukrajině a v Indii,²³² což je způsobeno především tolik kritizovanou komercializací NM. Na úplatné NM je pak nahlíženo negativně jako na „pronájem dělohy“ a může vést i k celé řadě negativních jevů jako obchodu s lidskými gametami, vykořisťování žen – náhradních matek a zneužívání jejich tíživé finanční situace.

2.4.4. Umělé oplodnění včetně náhradního mateřství u registrovaných partnerů, homosexuálních neregistrovaných párů a výkon rodičovských práv k dítěti

Mimo neplodné heterosexuální páry podstupují tuto cestu k rodičovství i homosexuální (zejména gay) páry nebo svobodné ženy či muži bez partnera toužící stát se rodiči.

Protože rodičovství homosexuálního páru není samo o sobě možné, musí dojít k překonání biologických hranic pomocí některé z metod AR. Přesto, že dlouhodobé překonávání biologických hranic lidstvem prostřednictvím očkování, antibiotik či různých operací je téměř výhradně přijímáno kladně, etičnost překonávání biologické hranice UO u stejnopohlavních párů zůstává předmětem diskuse a rozporů. K tomu, aby se tyto osoby staly rodiči je totiž zapotřebí nejen takové zdravotní služby, ale také darovaného genetického materiálu či dokonce

²³⁰ SKÁCEL, Jindřich. *Est mater semper certa?*. Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora, 2011, 2011(6), 26 - 32. ISSN 1210-6348., s. 26.

²³¹ KONEČNÁ, Hana, Pavel CHARAMZA, Lukáš PRUDIL, David RUMPÍK a Roman SVATOŠ. *Regulace náhradního mateřství v ČR: expertní názor*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2020, 10(1), 1-14. ISSN 1804-8137., s. 4.

²³² HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika*. Čtvrté, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Galén, 2015. ISBN 978-80-7492-204-6., s. 122.

částí těla jiné osoby (v případě NM). Takový postup AR se odborně nazývá tzv. *third-party reproduction*.²³³

Obecně vzato lze vzhledem k výše uvedeným poznatkům říci, že registrovaní partneři, neregistrované homosexuální páry ani single osoby nemají v ČR k UO zcela legální přístup. ZSZS v § 6 odst. 1 sice hovoří pouze o ženě a muži, kteří hodlají tuto proceduru podstoupit společně a označuje je legislativní zkratkou neplodný pár, nenalezneme zde však podmínky ohledně sexuální orientace či partnerském statusu žadatelů, ani trvalosti nebo legitimitě vztahu. I proto dochází k pravděpodobnému obcházení zákona, když homosexuální osoba podstoupí UO s žadatelem, který figuruje pouze jako dárce²³⁴ a spolu s ženou, které je prováděno UO, vůbec neplodný pár netvoří. Přitom s největší pravděpodobností nemá ani jeden z nich důvod k léčbě neplodnosti, k níž má dle zákona AR výhradně sloužit. Navíc shora uvedené stanovisko podporuje i domněnka otcovství zakotvená v § 778 OZ, dle které je otcem dítěte narozeného z UO neprovdané ženy muž, který dal s tímto úkonem souhlas.²³⁵

Konečná se domnívá, že z psychosociálního a právního hlediska u *third-party reproduction* homosexuálních párů dochází k tomu, že stát zde na rozdíl od heterosexuálních párů plní funkci zprostředkovatele nejen chybějících gamet, ale i chybějící rodičovské osoby. Pak by dle ní byl stát odpovědný také za odepření přístupu dítěte k chybějící rodičovské osobě, což považuje za nepřijatelné.²³⁶

Dle výše uvedeného tedy platná legislativa lesbickým či gay párům (ať již registrovaným nebo ne) početí prostřednictvím AR či NM neumožňuje. Dle zjištění Kutálkové dokonce některé homosexuální páry vnímají registraci partnerství jako překážku možného (více či méně legálního) podstoupení AR na některé z poskytujících klinik.²³⁷

Vzhledem ke zcela zřejmým důvodům lesbické páry využívají buď procedury UO na klinice nebo domácí inseminace spermatem dárce a náhradní mateřství je spíše fenoménem gay párů. Pokud žena z lesbického (i registrovaného páru) podstoupí UO na reprodukční klinice, je otcem dítěte v souladu s § 778 OZ

²³³ KONEČNÁ, Hana. *Asistovaná reprodukce u single osob a homosexuálních párů*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017, 7(1), 28-43. ISSN 1804-8137., s. 34.

²³⁴ KONEČNÁ, 2017, op. cit., s. 33.

²³⁵ BURKERTOVÁ, Eva, Helena KREJČÍKOVÁ a Lucie VÁŇOVÁ. *Homosexuálové a právo na rodinný život*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2015, 5(2), 25-37 [cit. 2022-08-26]. ISSN 1804-8137., s. 35.

²³⁶ KONEČNÁ, 2017, op. cit., s. 39-41.

²³⁷ KUTÁLKOVÁ, 2015, op. cit., s. 18.

muž, který dal k oplodnění souhlas. To, že dal k oplodnění souhlas však ještě neznamená, že její matka musela následně uvést do rodného listu dítěte. Tu samou možnost má žena i v případě využití domácí inseminace. Jak na straně lesbického páru, tak dárce spermatu pak v budoucnu mohou vznikat právní spory o výkon rodičovských práv k dítěti.²³⁸ Český právní řád neumožňuje do rodného listu uvést matky dvě, proto matkou dítěte bude žena, která dítě porodila²³⁹ a druhá žena z páru bude pouze faktickým (sociálním) rodičem.

Situace gay párů může být přitom ještě složitější vzhledem k častějšímu využití náhradní matky. Ohledně určení otcovství bude nejčastěji platit domněnka otcovství dle § 778 OZ. Může ovšem nastat i případ (v zahraničí je to zcela běžné, ba preferované), kdy je náhradní matka provdaná a právním otcem dítěte tedy bude v souladu se zněním § 776 odst. 1 OZ manžel náhradní matky. Taková situace by byla pravděpodobně nejkomplicovanější, neboť ani jeden muž z objednatelského páru by na dítě neměl právní nárok, nebyl by minimálně po určitou dobu, než by došlo k případnému osvojení, jeho právním rodičem. Domněnky otcovství jsou však vyvratitelné. Nedojde-li k určení otcovství pomocí předchozích dvou, může k určení otcovství dojít i za podmínek uvedených v § 779 odst. 1 OZ, tedy souhlasným prohlášením matky a muže – otce, a to i k ještě nenarozenému počatému dítěti. Rodičovství v případě NM může být velmi složité. Jedno dítě může mít dva právní rodiče, kteří k němu nemají žádný jiný vztah, dva biologické rodiče, kdy ani jeden z nich nemusí být rodičem právním a dva rodiče sociální, kteří mohou a nemusí být rodiči biologickými a zpočátku téměř jistě minimálně jeden z nich nebude rodičem právním.

Faktem je, že k náhradnímu mateřství v ČR dochází i přes nejasnou právní úpravu. Ústavní soud již shledal, že NM není v rozporu s veřejným pořádkem za splnění jistých morálních podmínek. Pouze přes jedinou advokátní kancelář specializující se na zprostředkování NM bylo v letech 2009–2018 náhradními matkami předáno objednatelským párům 103 dětí.²⁴⁰ Celkové počty přitom budou mnohem vyšší.

Náhradní mateřství musí být vždy zcela dobrovolné. Právně zajištěno bývá dohodou objednatelského páru (biologických rodičů) a náhradní matky. Ta se v dohodě zavazuje nejčastěji ihned jak je to možné, tedy v souladu s § 803 OZ po šestinedělí, udělit souhlas s (adresným) osvojením dítěte a objednatelský pár se

²³⁸ KUTÁLKOVÁ, 2015, op. cit., s. 18.

²³⁹ § 775 OZ.

²⁴⁰ KONEČNÁ, 2020, op. cit., s. 4.

zavazuje dítě osvojit. Součástí dohody bývá též úhrada nákladů náhradní matky, které musela vynaložit v souvislosti s NM. Případným sjednáním odměny by se strany dohody vystavovaly trestnímu stíhání pro trestný čin dle § 169 TZ. Velmi důležité ovšem je, že celá dohoda je postavena na vzájemné důvěře a není právně vymahatelná. Toto skýtá rozsáhlá rizika jak pro objednatelský pár, který má opravdu zájem na tom být faktickými i právními rodiči dítěte, tak pro náhradní matku. Ta v průběhu těhotenství či po porodu může odmítnout poskytnout souhlas s osvojením dítěte a objednatelský pár nemá v souladu se zásadou legální licence v současné době prostředek, jak dosáhnout svého plného právního rodičovství. Stejně tak může nastat situace, kdy si objednatelský pár odmítne dítě převzít a adoptovat jej například z důvodu zdravotních indispozic dítěte a náhradní matka zůstane jeho právní matkou s plnou rodičovskou odpovědností.²⁴¹

2.5. Podmínky vstupu do manželství a registrovaného partnerství

Různým zákonným podmínkám vstupu do manželství a registrovaného partnerství již byla v této práci částečně zasvěcena jedna podkapitola, nicméně existují i další právní aspekty v této oblasti, kterým je třeba věnovat pozornost.

Registrovaným partnerům není umožněno uzavřít registrované partnerství církevní formou. Obdobou vstupu do registrovaného partnerství je tak civilní sňatek, který, na rozdíl od registrovaného partnerství, lze uzavřít ve správním obvodu jednoho z více než 6000 příslušných matričních úřadů, jejichž seznam je uveden v příloze č. 1 vyhlášky Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., kterou se provádí ZMat. Ve stejném právním předpise, v jeho příloze č. 4, je uveden i seznam registrujících matričních úřadů, v jejichž správních obvodech lze vstoupit do registrovaného partnerství. Je jich však pouhých čtrnáct a odpovídají tak správním obvodům krajů. Tyto matriční úřady jsou ve většině případů součástí magistrátů krajských měst, pět z nich tvoří součást městského obvodu či městské části.²⁴²

Obecně manželé uzavírají sňatek dle § 11a odst. 3 ZMat v místě, které obec určí pro konání slavnostních obřadů. Na základě žádosti snoubenců a v ní projevené vůli, ke které se přihlíží²⁴³, může matriční úřad dle § 12 ZMat povolit vstup do manželství na kterémkoli vhodném místě ve svém správním obvodu

²⁴¹ ŠUSTEK, 2016, op. cit., s. 506.

²⁴² Konkrétně se jedná o Úřad městské části Praha 1, Úřad městského obvodu Plzeň 3, Úřad městského obvodu Ústí nad Labem-město, Úřad městské části Brno-střed a Úřad městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz.

²⁴³ § 663 odst. 1 OZ.

nebo mimo dobu obřadu, kterou stanovila rada obce. V souladu s § 13a odst. 3 ZMat prohlášení o vstupu do registrovaného partnerství přijímá matriční úřad na místě ve svém správním obvodu, které k tomu určí. Zákon se omezuje pouze na toto stručné ustanovení a vyvolává tak otázku, jakým způsobem místo registrující matriční úřad určuje a zda by měl přihlídnout k vůli budoucích partnerů. Ještě méně jasná je otázka stanovení času vstupu do partnerství. V tomto případě zákonodárce nezmocnil ani registrující matriční úřad, ani radu obce k jeho určení. Zákon tedy plně ponechal v gesci matričního úřadu místo pro vstup do partnerství, nenadal jej však žádnou pravomocí k určení jeho času.

Dle bývalé veřejné ochránkyně práv Šabatové se jedná v tomto případě, kdy matriční zákon nestanoví kritéria rozhodnutí o místě vstupu do partnerství, přitom nedává prostor pro jeho individualizaci na základě projevené vůle budoucími partnery a neposkytuje jim jasné prostředky obrany, o mezeru v zákoně, kterou je třeba vyplnit pomocí analogie legis a aplikovat obdobná ustanovení týkající se civilního sňatku. Zákonodárce jistě neměl v úmyslu nechat místo vstupu do partnerství na libovůli registrujícího úřadu, stejně tak jako jeho čas na budoucích partnerech. Šabatová ustanovení § 13 ZMat vykládá tak, že registrující matriční úřady mohou vydat obecný předpis, kterým určí místo vstupu do registrovaného partnerství, s přihlídnutím k vůli budoucích partnerů jsou však povinny povolit k tomuto účelu jiné místo ve svém správním obvodu. Pokud žádosti nevyhoví, měly by vydat správní rozhodnutí, proti němuž by budoucím partnerům měly náležet stejné prostředky obrany jako snoubencům.²⁴⁴ Obdobný postup by se měl uplatit i v případě určení času vstupu do registrovaného partnerství.²⁴⁵

Co se poplatkové povinnosti ve spojitosti se vstupem do manželství a registrovaného partnerství týká, ta je pro oba instituty stejná s jedinou výjimkou – poplatkem za změnu místa nebo času konání obřadu,²⁴⁶ ta v případě registrovaného partnerství není vzhledem k výše popsané právní úpravě spojena se správním poplatkem.

²⁴⁴ Dle § 87 ZMat se v případě nevyhovění žadateli v plném rozsahu vydá o tomto zamítavé rozhodnutí ve smyslu § 67 SpŘ, proti němuž se mohou snoubenci do 15 dnů ode dne jeho oznámení odvolat (§ 83 odst. 1 SpŘ).

²⁴⁵ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Uzavírání registrovaného partnerství v České republice*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016 [cit. 2022-08-25], s. 18. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/30-16-DIS_vyzkumna_zprava_v3_2__760946__001.pdf.

²⁴⁶ Položka 12 „Sazebníku správních poplatků“, příloha k zákonu č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích.

Na rozdíl od manželů není partnerům umožněno učinit při vstupu do partnerství prohlášení o společném příjmení.²⁴⁷ O změnu příjmení si partneři mohou požádat až následně u matričního úřadu²⁴⁸, toto je ovšem (obecně) spojeno s poplatkovou povinností.

S podmínkami vstupu do zákonných trvalých svazků dvou osob souvisí i problematika pracovního volna. V příloze nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci, provádějícím zákoník práce, je za takovou překážku označena i svatba.²⁴⁹ Tímto nařízením je tak zaměstnancům, na něž se v pracovněprávní oblasti vztahuje, poskytnuto pracovní volno v délce dvou dnů na vlastní svatbu, z toho za jeden den jim přísluší náhrada mzdy nebo platu. Dále je poskytnuto pracovní volno v délce jednoho dne s náhradou mzdy nebo platu rodiči k účasti na svatbě dítěte, či ve stejném rozsahu dítěti při svatbě rodiče.²⁵⁰ V případě registrovaného partnerství však zákon (resp. nařízení) mlčí. Registrovaným partnerům, na něž se toto nařízení vztahuje, ani jejich rodičům, či dětem, tak není poskytnuto žádné pracovní volno na vstup do registrovaného partnerství, ať již s náhradou mzdy nebo bez ní. Poněkud jiná situace ovšem panuje ve státní službě. Nařízení vlády č. 135/2015 Sb. o dalších překážkách ve státní službě, za které přísluší státnímu zaměstnanci plat, ve 3. bodu své přílohy stanoví, že služební volno v délce jednoho dne se státnímu zaměstnanci poskytne též k uzavření registrovaného partnerství. Tato úprava má dle ministerstva vnitra narovnávat nerovné postavení státních zaměstnanců, kteří uzavírají manželství, a státních zaměstnanců, kteří uzavírají registrované partnerství.²⁵¹

2.6. Stručná komparace dalších vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství

V předchozích podkapitolách byly představeny některé aspekty manželství v porovnání s registrovaným partnerstvím. Takových obdobných či dokonce stejných aspektů těchto dvou institutů, které by bylo možné porovnat, je ovšem

²⁴⁷ Srov. § 660 OZ a násl.

²⁴⁸ § 72 a násl. ZMat.

²⁴⁹ Bod 5. přílohy nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Sekce pro státní službu. Stanovisko k aplikaci nařízení vlády č. 135/2015 Sb., o dalších překážkách ve státní službě, za které přísluší státnímu zaměstnanci plat. www.mvcr.cz [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2015 [cit. 2022-08-26]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21964684&doctype=ART>.

mnohem více. Rozsah této práce neumožňuje zabývat se každý takovým aspektem dopodrobna. Pokládám však za vhodné velmi stručně zmínit alespoň některé z nich.

Pěstounská péče je jedním z aspektů, kde zákon mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím činí rozdíly. Při splnění patřičných podmínek může být dítě svěřeno do pěstounské péče dvou osob, pokud jsou manželi (§ 964 odst. 1 OZ). V případě registrovaných partnerů může dojít ke svěřením péče pouze jednomu z nich, podobně jako v případě osvojení a společné pěstounství u nich není možné. V praxi je registrovaný partner jako pěstoun často jednou z posledních možností, ke které je nakonec příslušnými orgány přistoupeno. První registrovaný partner získal do péče dítě v roce 2011. To trpělo takovými zdravotními problémy, že jiného pěstouna se pro něj najít nepodařilo.²⁵²

Naopak v dědickém právu nečiní zákon mezi manželi a registrovanými partnery rozdíly. Klíčové je zde ustanovení § 3020 OZ, ze kterého vyplývá, že ustanovení OZ ohledně dědictví mezi manželi se užijí obdobně na registrované partnery. Registrovaný partner má v zásadě stejné postavení při dědickém řízení jako pozůstalý manžel a dědí stejně jako on v první dědické třídě se zůstavitelovými dětmi rovným dílem (§ 1635 OZ). Pokud byl zemřelý partner bezdětný, pak stejně jako manžel dědí ve druhé dědické třídě spolu se zůstavitelovými rodiči (§ 1636 OZ). Problém může nastat s dětmi žijícími v registrovaném partnerství. Ty po registrovaném partnerovi, který nebyl jejich rodičem automaticky ze zákona nedědí a nejsou takto po jeho smrti zabezpečeny, i když o ně za života pečoval.

Pokud jde o bydlení manželů a registrovaných partnerů, nalezneme zde opět odchylku v právní úpravě. V případě manželů dochází automaticky sňatkem ke společnému nájmu bytu (§ 745 odst. 1 OZ), uzavřením registrovaného partnerství nikoliv. Na registrovaného partnera, který nemá vlastní byt, však přechází právo nájmu bytu, kde společně žili, v případě smrti jeho partnera, který byl nájemcem, a to bez souhlasu pronajímatele (§ 2279 odst. 1 OZ).

V oblasti pracovního práva postupuje zákonodárce vůči manželovi a registrovanému partnerovi při smrti zaměstnance odlišně. Peněžité práva zaměstnance po jeho smrti přecházejí do výše trojnásobku jeho průměrného

²⁵² ČT24. *První registrovaný pár získal dítě do pěstounské péče*. In: www.ct24.ceskatelevize.cz [online]. Praha: Česká televize, 2011 [cit. 2022-08-26]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1259377-prvni-registrovani-par-ziskal-dite-do-pestounske-pece>.

měsíčního výdělku postupně na manžela, děti a rodiče (§ 328 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce). Registrovaný partner v tomto zákonném výčtu chybí.

Co se zdravotních služeb týká, zde se uplatní institut osoby blízké, kterou je jeden partner pro druhého dle § 22 odst. 1 OZ. Pokud pacient vysloveně neurčí, které osoby mají být o jeho zdravotním stavu informovány, mají právo na informace dle § 33 odst. 3 zákona č.372/2011 Sb., o zdravotních službách, právě osoby blízké.

Zákon, který na registrované partnery vůbec nepamatuje a manželům přitom přiznává výrazné výhody, je zákon č. 221/199 Sb., o vojácích z povolání. Například pokud voják zemřel následkem služebního úrazu, náleží jeho manželovi dle § 124 tohoto zákona jednorázové odškodnění ve výši třicetinásobku minimální mzdy a partnera nezmiňuje.

Nemalé rozdíly mezi manželi a registrovanými partnery, resp. opomíjení osoby registrovaného partnera lze pozorovat i v oblasti finančního práva. Registrovaní partneři tak mohou být oproti manželům znevýhodnění i finančně v rámci daňového práva.

3. Aktuální vývoj dané právní oblasti

3.1. Připravované novelizace a možný právní vývoj

V roce 2018 na půdu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (dále jen též jen „sněmovna“) doputovaly dva zcela protikladné návrhy zákonů týkající se manželství, kde zákonodárnou iniciativu využily dvě různé skupiny poslanců. Sněmovní tisky č. 201 a č. 211 byly poslancům rozeslány v měsíci červnu v rozmezí pouhých dvou dnů. Ve volebním období 2017–2021 však poslanecká sněmovna nestihla ani jeden z těchto návrhů přijmout a jejich projednávání tak skončilo s koncem volebního období.

Autoři návrhů se však nevzdali svého cíle reformy manželství a nadále usilují o přijetí jimi navrhované právní úpravy i v aktuálním volebním období. Nový návrh novelizace OZ, který by umožnil uzavírat manželství i dvěma osobám stejného pohlaví byl pod číslem sněmovního tisku 241 rozeslán poslancům začátkem června letošního roku. Reakce konzervativnější skupiny poslanců na sebe nenechala dlouho čekat a hned následující měsíc byl poslancům předložen sněmovní tisk č. 276, jehož obsahem je návrh novelizace LZPS zakotvující manželství jako svazek muže a ženy na ústavní úrovni.

3.1.1. Návrh novelizace občanského zákoníku – „manželství pro všechny“

První návrh – liberální novelu OZ a dalších souvisejících zákonů týkající se práva na uzavření manželství stejnopohlavními páry předložila poslanecké sněmovně skupina poslanců z koalice SPOLU (ODS, Starostové a nezávislí, TOP 09) České pirátské strany a ANO 2011. Stejně jako se výrazně zredukoval oproti předešlému návrhu počet předkládajících poslanců, snížil se i celkový počet právních předpisů, kterých by se novela měla dotknout z dříve zamýšlených 16 na 6. Sněmovní tisk č. 276 (211) však stále předčí i svým rozsahem. Důvodová zpráva k návrhu novely OZ se po výčtu navrhovaných změn v právních předpisech věnuje popsání rozdílů mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím, kterých jsou desítky a nacházejí se ve více jak sto právních předpisech, a to v rovině symbolické (např. obligatorní přítomnost svědků při obřadu), praktické (např. nárok na vdovský a vdovecký důchod) a ve vztahu

k dětem (např. společné osvojení dítěte manželi)²⁵³, které by jejím přijetím měly být odstraněny. „Základním principem navrhované právní úpravy je poskytnout stejnopohlavním párům a jejich dětem stejnou důstojnost a stejnou ochranu rodinného života, jaká je zákonem poskytována manželům a jejich dětem a zajistit jim tak rovné postavení nejen ve společnosti, ale i v právu.“²⁵⁴

Klíčovou je novelizace OZ, kde má být dle autorů pozměněno znění šesti ustanovení. Zásadní změnou, od které se odvíjí veškeré další, je změna samotné definice manželství obsažené v § 655 OZ: „Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon.“, kde mají být slova „muže a ženy“ nahrazena slovy „dvou lidí“²⁵⁵. Taková změna by se pochopitelně dotkla i ustanovení týkajících se vzniku manželství (§ 656 OZ), zdánlivého manželství (§ 679 OZ), neplatnosti manželství (§ 686 OZ), otcovství (§ 778) a přechodného ustanovení § 3020, kde má být doplněn druhý odstavec vylučující aplikaci ustanovení § 776 a § 777 na určování rodičovství manželů stejného pohlaví. Podstatná je přitom i změna § 29 odst. 2 OZ, dle kterého manželství zanikne, pokud u jednoho z manželů dojde ke změně pohlaví²⁵⁶. Toto ustanovení je úzce spjato s ustanovením § 21 odst. 2 písm. b) zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, které stanoví, že změnu pohlaví lze chirurgicky vykonat pouze na osobě, která není sezdaná, v registrovaném partnerství či v jiném podobném svazku, který byl uzavřen v cizině. Změna § 29 odst. 2 OZ odpovídá tomu, že takový zdravotní zákrok by pochopitelně již k zániku manželství vést nemohl. Případný zánik manželství bude ponechán na přání a rozhodnutí manželů. K zániku registrovaného partnerství však i tak povede, neboť to by i nadále mohlo existovat pouze mezi dvěma osobami stejného pohlaví.²⁵⁷

Z důvodu možnosti uzavření manželství i stejnopohlavními páry by mělo dojít i k poněkud citelnějšímu zásahu do právního řádu ČR, a to zrušení hlavy II

²⁵³ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – A. Zhodnocení platného právního stavu, včetně požadavku zákazu diskriminace.

²⁵⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy, včetně požadavku zákazu diskriminace.

²⁵⁵ Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Část první, Změna občanského zákoníku, bod 2.

²⁵⁶ Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Část první, Změna občanského zákoníku.

²⁵⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy, včetně požadavku zákazu diskriminace, bod 4. Úřední změna pohlaví.

části první ZoRP²⁵⁸. Zákon, který byl v době jeho přijetí odrazem maxima, kterého mohlo hnutí za rovnoprávnost homosexuálů dosáhnout,²⁵⁹ poskytnul homosexuálním párům určitá práva nad rámec práv nesezdaných párů a znamenal v této oblasti velký pokrok.

Zavedl však, jak bylo zmíněno již výše v této práci, tzv. dualistický systém. Vedle sebe tedy existují dva různé instituty upravující soužití dvou osob s odlišným rozsahem práv a povinností. Autoři předchozího návrhu zákona (sněmovní tisk č. 201) byli toho názoru, že takové rozdělení dle sexuální orientace při obdobném obsahu a stejné schopnosti naplnit účel manželství, se jeví jako diskriminace stejnopohlavních párů na základě sexuální orientace, a to též v rovině právní.²⁶⁰ I v případě, že by registrovaným párům byl poskytnut stejný rozsah práv a povinností jako manželům, nebyly by ze společnosti odstraněny dvě kategorie občanů, vzniklé přistoupením na dualistický systém. Samotnou existenci těchto dvou kategorií vidí jako základní vadu nynějšího dualistického pojetí i autoři aktuálního návrhu. Toto rozdělování dle nich vzbuzuje přímo otázky ohledně ústavnosti takového systému. Jediným kritériem rozlišení těchto dvou formalizovaných soužití je pohlaví partnerů, přičemž toto musí být posouzeno ve světle rovnoprávnosti občanů deklarované Ústavou ČR.²⁶¹ Na podporu svého tvrzení uvádí též část rozhodnutí rakouského ústavního soudu: „*Samotná existence dvou oddělených právních institutů je výrazem skutečnosti, že gayové a lesby nejsou rovnocenní osobám s heterosexuální orientací.*“²⁶²

Novela zákona předpokládá zavedení monistického systému, ve kterém by existovalo pouze manželství přístupné i stejnopohlavním párům, čímž by došlo k narovnání jejich chápání ve společnosti i sebe sama. Nová registrovaná partnerství by tak nebylo možné okamžikem účinnosti novely nadále uzavírat vzhledem ke shora uvedenému návrhu na zrušení části ZoRP. Registrovaná partnerství uzavřená před účinností novely by tímto nebyla nijak dotčena a řídila

²⁵⁸ Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Část pátá, Změna zákona o registrovaném partnerství.

²⁵⁹ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – A. Zhodnocení platného právního stavu, včetně požadavku zákazu diskriminace.

²⁶⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony, (sněmovní tisk č. 201), s. 16.

²⁶¹ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákon (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy, včetně požadavku zákazu diskriminace, bod 1. Zrovnoprávnění v důstojnosti.

²⁶² SABLATNIG, Wolfgang. *Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination: Press release*. Rakousko: Verfassungsgerichtshof Österreich, 2017 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: https://www.vfgh.gv.at/downloads/VfGH_G_258-2017_Press_release_same-sex_marriage.pdf.

by se nadále ZoRP. V případě uzavření manželství registrovanými partnery, by registrované partnerství tímto zaniklo.²⁶³ Předkladatelé návrhu tak upustili od zrušení celého ZoRP, jak bylo zamýšleno v předchozím návrhu novely (sněmovní tisk č. 201). „Zrušení tohoto zákona jako celku není vhodné. Důvodem je zejména skutečnost, že v případě potřeby jakékoliv změny právní úpravy registrovaného partnerství by tato změna nebyla nadále možná.“²⁶⁴

Vedle již popsaných změn má dojít též k řadě novelizací či zrušení částí dalších právních předpisů tak, aby byly v souladu s novou právní úpravou. Drobnější změnám by bylo nutné podrobit zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a výše zmíněný zákon o specifických zdravotních službách.

Odůvodnění potřeby přijetí navrhované právní úpravy shrnují její předkladatelé do třech klíčových oblastí.²⁶⁵ První z nich se týká poskytnutí homosexuálním párům přejícím si žít v zákonném trvalém svazku takové míry důstojnosti a respektu, jaké se dostává párům manželským, heterosexuálním. Přínosem by toto nebylo pouze pro generaci současnou, ale i mladší, pro děti, které si utváří svoji osobnost a nahlíží na sebe přitom i očima společnosti, očima státu a jeho právního řádu. Druhou oblastí je poskytnutí dětem v homoparentálních rodinách stejné právní ochrany a jistoty, jako dětem vychovávaným v manželství heterosexuálními rodiči. Děti žijící s homosexuálními rodiči by tak mohly mít stejná práva k oběma rodičům (jak zákonnému, tak faktickému), jako ty vyrůstající v manželství, a to prostřednictvím přisvojení faktickým rodičem či společným osvojením oběma rodiči. Na základě úryvků z výzkumů uvedených v důvodové zprávě k návrhu novely OZ autoři uzavírají, že homosexuální páry jsou schopny naplnit účel manželství a vytvořit přívětivé prostředí k výchově dětí a že sexuální orientace rodičů neovlivňuje jejich vývoj.²⁶⁶ Neméně důležitou je i třetí oblast – zrovnoprávnění párů opačného

²⁶³ Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Část sedmá, Společná ustanovení.

²⁶⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Zvláštní část, K části páté (změna zákona o registrovaném partnerství).

²⁶⁵ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy, včetně požadavku zákazu diskriminace.

²⁶⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241), Obecná část – B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy, včetně požadavku zákazu diskriminace, bod 2. Stablní prostředí pro výchovu dětí, b. Společné rodičovství párů stejného pohlaví.

a stejného pohlaví a zahlazení neopodstatněných rozdílů v aspektech majetkových, poskytování veřejných dávek (důchodových) a dalších (např. poskytnutí pracovního volna na uzavření sňatku).

Předchozí vláda premiéra Babiše vyjádřila k předešlému návrhu zákona souhlasné stanovisko.²⁶⁷ Sněmovní tisk č. 201 získal potřebnou většinu hlasů v Poslanecké sněmovně, prošel prvním čtením a byl přikázán k projednání výborům. Výbor pro sociální politiku návrh zákona projednal, po hlasování k němu ale nepřijal žádné stanovisko.²⁶⁸ Projednávání sněmovního tisku č. 201 však skončilo s koncem volebního období. Jak bylo shora uvedeno, nový návrh novelizace OZ s totožným cílem byl předložen sněmovně v letošním červnu pod číslem sněmovního tisku 241. Později byl zaslán kabinetu premiéra Fialy ke stanovisku. Ten k němu na schůzi dne 29. června zaujal neutrální stanovisko a připojil k němu své připomínky. Minimálně dvě z nich jsou přitom pádné. Vláda navrhuje, aby při změně pohlaví jednoho z manželů byl třeba projev vůle manželů ve svazku pokračovat a v případě, že by tak neučinili, by došlo k zániku manželství. Dále doporučuje zvážit i dílčí změnu ZSZS ohledně umělého oplodnění, které by i po přijetí tohoto návrhu zákona v tomto znění bylo nadále možné pouze u heterosexuálního manželského či nesezdaného páru.²⁶⁹ Byť návrh zatím čeká na první hlasování ve sněmovně, prezident Zeman se se vyslovil proti němu a předeslal, že pokud jej poslanci schválí, využije svého práva veta.²⁷⁰

V této navrhované novele spatřuji možný budoucí přínos pro celou společnost. Dle bleskového průzkumu z letošního května vyjádřilo souhlas se stejnopohlavním manželstvím přibližně 65 % dotázaných.²⁷¹ Přijetí tohoto návrhu by navíc značilo jasný záměr ČR řadit se k západní společnosti.

²⁶⁷ Stanovisko vlády č.j. 519/18 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 201) – sněmovní tisk č. 201/1.

²⁶⁸ Stanovisko Výboru pro sociální politiku k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 201) – usnesení č. 254 (sněmovní tisk č. č. 201/2).

²⁶⁹ Stanovisko vlády č.j. 745/22 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony, (sněmovní tisk č. 201) – sněmovní tisk č. 241/1.

²⁷⁰ Tisková konference prezidenta Miloše Zemana s maďarskou hlavou státu Katalin Novákovou ze dne 7. 6. 2022 [cit. 2022-08-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3500626-zeman-vetoval-zakon-o-snaticich-lidi-stejneho-pohlavi>.

²⁷¹ Jak je to s manželstvím pro všechny?: Průzkum veřejného mínění. In: www.mindbridge.cz [online]. Praha: MindBridge Consulting, 2022, 15. 5. 2022 [cit. 2022-08-27]. Dostupné z: <https://www.mindbridge.cz/cs/2022/06/09/jak-je-to-s-manzelstvim-pro-vsechny/>.

3.1.2. Návrh novelizace LZPS – manželství výlučně jako svazek muže a ženy

Druhý z návrhů lze nazývat protinávrhem – jak bylo již řečeno, k jeho podání došlo (opět) vzápětí po návrhu liberálním. Konzervativní návrh na novelizaci LZPS vzešel od skupiny poslanců z řad stran KDU-ČSL, ODS, ale i v této oblasti obecně liberálnější ANO 2011, ČSSD, TOP 09 nebo Starostové a nezávislí. Taková diverzita poslanců napříč politickým spektrem je zapříčiněna patrně tím, že otázku (stejnopohlavního) manželství ponechávají strany v dispozici svých poslanců oproti obvyklému jednotnému hlasování v celých poslaneckých klubech.

Navrhovaným ústavním zákonem by dle jeho autorů mělo dojít ke změně první věty odst. 1 čl. 32 LZPS v platném znění: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona.*“²⁷², a to následovně:

„*1. V čl. 32 odst. 1 větě první se slovo ‚a‘ nahrazuje čárkou a za slovo ‚rodina‘ se vkládají slova, a manželství jako svazek muže a ženy.*“²⁷³

Dle důvodové zprávy k návrhu novely LZPS si navrhovaná novela klade za cíl „*doplnit ochranu rodiny na úrovni ústavního pořádku, zakotvenou článkem 32 hlavy čtvrté Listiny základních práv a svobod, o ochranu jednoho ze základních stavebních prvků úplné rodiny, jímž je manželství muže a ženy.*“²⁷⁴

Hned prvním podpůrným argumentem pro přijetí novely je dle jejich autorů fakt, že výslovná ústavní ochrana manželství byla známá již z § 126 Ústavní listiny Československé republiky z r. 1920. Autoři již však opomíjí uvést, že tato ochrana byla přiznána manželství jako takovému²⁷⁵, nikoli v jimi navrhované podobě, tedy definovanému svazku muže a ženy.

V rámci stručné mezinárodní komparace jako příklad země se zvláštní ochranou manželství zmiňují Německo, ale také Polsko či Slovensko, kde je tato ústavní ochrana zaručena manželství jakožto svazku muže a ženy. Další zemí uvedenou příkladem bylo v předchozí navrhované novele (sněmovním tisku č. 211) také Maďarsko. Autoři nově předloženého návrhu se vhodně již k Maďarsku jako vzoru právní úpravy dále neupírají. Německo však na rozdíl od ostatních zemí Vísegrádské skupiny, kde neexistuje žádná zákonná forma soužití

²⁷² Čl. 32 odst. 1 LZPS.

²⁷³ Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 276).

²⁷⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 276), Obecná část.

²⁷⁵ Srov. § 126 zákona č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky z r. 1920: „*Manželství, rodina a mateřství jsou pod zvláštní ochranou zákonů.*“

homosexuálních párů, v čl. 6 *Grundgesetz* ochranu manželství poskytuje obecně, neboť zde od roku 2017 mohou manželství uzavřít i stejnopohlavní páry. Pokud zde existuje potřeba chránit vedle rodiny i manželství na ústavní úrovni, „německá“ ochrana je dle mého názoru vzorem hodným následování, na rozdíl od ochrany manželství východně ležících spolučlenů V4, kde lze v poslední době sledovat znepokojivý trend v oblasti diskriminace příslušníků LGBT+ skupiny.

Předkladatelé této novely manželský svazek muže a ženy vyzdvihují v důvodové zprávě k návrhu novely LZPS jako jádro funkční rodiny. Manželství je sice tradičně a neodmyslitelně s rodinou spjato, ovšem veškeré v důvodové zprávě k návrhu novely OZ zmiňované funkce rodiny jako reprodukční, socializační, sociálně-ekonomickou, regenerační a podpůrnou může naplňovat i rodina, ve které je pár nesezdaný, pár neschopný přirozeně počít potomky, pár rozvedený, či dokonce pár, který netvoří muž a žena.

Nelze než souhlasit s tvrzením obsaženým v předchozím návrhu (sněmovním tisku č. 211), že úlohou státu by měla být (mimo jiné) intenzivní podpora rodiny. Nebylo ovšem možné ztotožnit se s výrokem, že by se tak mělo dít prostřednictvím stanovení „žádoucích“²⁷⁶ vzorů a principů, které je pro fungování rodin třeba naplňovat. To by jistě kýžené a faktické podpoře rodin pomohlo pouze pramálo. Autoři nově předloženého návrhu patrně došli ke stejnému závěru a tato pasáž se v jeho textu již neobjevuje. Pakliže je dle předkladatelů podpora rodiny cílem, k němuž směřuje tato navrhovaná novela, lze si představit podporu jistě efektivnější, ku příkladu finanční.

Důvodová zpráva k předešlému návrhu novelizace LZPS (sněmovní tisk č. 211) se opírala o údaje českého statistického úřadu, dle kterého v populaci stále ubývá ženatých/vdaných osob a toto spojuje s krizí či dokonce erozí rodiny.²⁷⁷ Ve výsledku jednoduché řešení, jak dosáhnout většího počtu manželství však nabízí dříve popsaná novela OZ, díky které by bylo manželství přístupné pro mnohem více párů, než je tomu dle úpravy *de lege lata*. I tato část tak byla patrně pro její nelogičnost v novém návrhu již vypuštěna.

Autorům návrhu jde i o ochranu samotného pojmu manželství, který má představovat výlučně svazek jednoho muže a jedné ženy. Tento aspekt ochrany přitom považují za mimořádně důležitý, protože „zabraňuje neuváženým legislativním či výkladovým experimentům, které by se jinak potencionálně mohly

²⁷⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 211), Obecná část.

²⁷⁷ Tamtéž.

*podústavní právní úpravy manželství dotknout*²⁷⁸ a chrání pojem manželství před ohrožením jeho přetvoření – dle zástupce skupiny předkladatelů sněmovního tisku č. 211/0 Marka Výborného (KDU-ČSL) – „*podle momentálních krátkodobých trendů*“²⁷⁹. Tímto momentálním krátkodobým trendem měl poslanec Výborný na mysli bezesporu stejnopohlavní manželství, které lze například v Nizozemsku uzavírat od roku 2001, tedy více než 21 let. Jeho cestu v Evropě následovaly země skandinávské a západoevropské, v posledních letech i naši sousedé – již zmiňované Německo a od roku 2019 i Rakousko.

To je pomyslným trnem v oku někdejšímu předsedovi Ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny Marku Bendovi (ODS), který jako hlavní důvod pro ústavní zakotvení manželství jako svazku muže a ženy vidí „*ústavní riziko nebezpečí či aktivismu soudního charakteru*“, které spočívá v „*obcházení demokracie/demokratických principů*“²⁸⁰. Tímto soudním aktivismem obcházejícím demokratické principy má pravděpodobně na mysli rozhodnutí rakouského ústavního soudu o ústavní stížnosti z prosince 2017, ve kterém soud judikoval, že zákaz stejnopohlavního manželství je v Rakousku neústavní.²⁸¹ Na konci svého příspěvku na mezinárodním semináři spolku Aliance pro rodinu na půdě Poslanecké sněmovny dodává, že společenské dopady uzákonění stejnopohlavního manželství míří přímo na rodinu, kterou „*mají dále rozmělnit a v posledku prohlásit za zbytečnou se všemi důsledky, které tím společnosti hrozí*“²⁸². Takové pouze ideologicky podložené argumenty ad absurdum (nejen člena Ústavně-právního výboru) však do žádoucí přínosné debaty o potřebě

²⁷⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 276), Obecná část.

²⁷⁹ VÝBORNÝ, Marek. *Rodina a manželství si zaslouží ochranu nikoli experimenty*. In: Aliance pro rodinu, z. s. Proč potřebujeme ústavní definici manželství: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře Aliance pro rodinu, z. s. pod záštitou předsedy ústavně právního výboru Marka Bendy, poslance Aleše Juchelky a poslance Marka Výborného, konaného 4. dubna 2019 na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Nová Ves pod Pleší: Andrej Kutarňa – Edice ASK, 2019, s. 5-6. ISBN 978-80-907427-1-0., s. 6.

²⁸⁰ BENDA, Marek. *Úvodní slovo*. In: Aliance pro rodinu, z. s. Proč potřebujeme ústavní definici manželství: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře Aliance pro rodinu, z. s. pod záštitou předsedy ústavně právního výboru Marka Bendy, poslance Aleše Juchelky a poslance Marka Výborného, konaného 4. dubna 2019 na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Nová Ves pod Pleší: Andrej Kutarňa – Edice ASK, 2019, s. 5-6. ISBN 978-80-907427-1-0., s. 3.

²⁸¹ Austria: Same-Sex Couples Allowed to Get Married Starting January. 2017 [cit. 2022-08-25]. Web Page. Retrieved from the Library of Congress, Dostupné z: www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2017-12-12/austria-same-sex-couples-allowed-to-get-married-starting-january-2019/., Rozhodnutí rakouského ústavního soudu sp. zn. G 258-259/2017-9.

²⁸² BENDA, Marek. *Úvodní slovo*. In: Aliance pro rodinu, z. s. Proč potřebujeme ústavní definici manželství: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře Aliance pro rodinu, z. s., 2019, op. cit., s. 4.

ústavního zakotvení manželství jako svazku muže a ženy či uzákonění stejnopohlavního manželství přispějí pouze stěží a sotva povedou ke konsenzu.

Poslanec Výborný za skupinu prosazující sněmovní tisk č. 276 opakovaně uvádí, že manželství není právem, nýbrž darem a posláním, zásadní společenskou hodnotou.²⁸³ Ta, ač dle jeho slov tak zásadní, ovšem v této době nemůže být hodnotou celospolečenskou. Nelze souhlasit s tím, že manželství není právem. Stricto sensu je manželství právním institutem, právo uzavřít manželství však bezesporu existuje a je přiznáno „při nejmenším“ mezinárodními právními dokumenty, s nimiž je v tomto návrhu předjímán soulad, jako EÚLP, Všeobecná deklarace lidských práv, MPOPP či LZPEU, byť pouze určitým skupinám osob, jejichž určení je nadále ponecháno v rukou států, jež jsou jimi vázány, tedy i ČR. Je však možné, že jejich výklad v budoucnu nabude evolutivního charakteru, jak je zmíněno již v kapitole 1.1.3. této práce ohledně čl. 23 odst. 2 MPOPP.

Nově předložený návrh i důvodová zpráva k němu jsou v podstatě shodné se sněmovním tiskem č. 211. Oproti návrhu z minulého volebního období byla důvodová zpráva k návrhu novely LZPS doplněna o tři nové části, které se věnují vědeckým studiím výchovy dětí, judikatuře Ústavního soudu i tomu, že návrh není dle autorů diskriminační. Uvedené vědecké argumenty odůvodňující potřebu zamýšlené novelizace LZPS z pohledu výchovy dětí jsou však problematické. Autoři návrhu záměrně použili některé pasáže z výzkumů tak, aby podpořili jejich teze, třebaže závěry výzkumu nebo téma, kterým se zabýval, jsou zcela odlišné. Například citace ze studie *Children of Lesbian and Gay Parents* americké psycholožky Charlotte Pattersonové „*teorie psychologického vývoje tradičně zdůrazňovaly charakteristické přínosy matek i otců pro zdravý osobní a sociální vývoj jejich dětí. Proto mnoho teorií predikuje negativní výsledky pro děti, které jsou vychovávány v prostředích, která neposkytují tyto dva typy vstupů.*“²⁸⁴ vyznívá zcela odlišně než závěr studie, dle kterého děti, které vychovávají stejnopohlavní manželé prosperují právě tak jako ty, které vychovává matka a otec a jejich psychosociální vývoj není vyrůstáním s homosexuálními rodiči ohrožen. Obdobně účelově citovali autoři návrhu též amerického ekonoma Davida

²⁸³ VÝBORNÝ, Marek. *Rodina a manželství si zaslouží ochranu nikoli experimenty*. In: Aliance pro rodinu, z. s. Proč potřebujeme ústavní definici manželství: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře Aliance pro rodinu, z.s., 2019, op. cit., s. 6.

²⁸⁴ PATTERSON, C. J. (2009). *Lesbian and gay parents and their children: A social science perspective*. In *Contemporary perspectives on lesbian, gay, and bisexual identities* (pp. 141-182). Springer, New York, NY. Viz také PATTERSON, C. J. (1992). *Children of lesbian and gay parents*. *Child Development*, 63(5), 1025-1042.

Ribara, který se dokonce od (zne)užití citace z jeho studie distancoval a vyjádřil nad ním hluboké zklamání. Jeho studie, z níž byla použita úvodní část „společenskovědní a medicínský výzkum přesvědčivě ukazuje, že děti, které jsou vychovávány svými biologickými sezdanými rodiči, v průměru dosahují lepších fyzických, kognitivních a emočních výsledků než děti vychovávané v jiných podmínkách“²⁸⁵ se totiž zabývá různými typy soužití rodičů v porovnání s manželstvím nebo výchovou pouze jedním rodičem.²⁸⁶ Tato část zabývající se vědeckými výzkumy je přitom víceméně slovo od slova převzata z dokumentu organizace Aliance pro rodinu, který vydala jako právní stanovisko k návrhu na zrušení ustanovení OZ, které zabraňuje osvojení registrovaným partnerům, jímž se zabýval ÚS^{287, 288}

Tehdejší kabinet premiéra Babiše zaujal k návrhu novelizace ústavního zákona (sněmovní tisk č. 211) nesouhlasné stanovisko.²⁸⁹ To bylo odůvodněno jeho dřívějším pozitivním stanoviskem k návrhu novelizace OZ (sněmovní tisk č. 201), jehož schválení by znamenalo možnost uzavřít manželství i stejnopohlavními páry, preferovaným zdrženlivým přístupem k jakékoli změně LZPS, která by neměla vést k blokování práv menšin či legislativně-technickými vadami návrhu. Pro návrh se však vyslovila potřebná třípětinová většina všech poslanců, prošel prvním čtením v Poslanecké sněmovně a byl přikázán k projednání výborům. Výbory návrh však již nestihly projednat. Projednávání sněmovního tisku č. 211 bylo ukončeno v důsledku konce volebního období. Nový návrh novelizace, předložený sněmovně v letošním červenci pod číslem sněmovního tisku 276, byl zaslán vládě premiéra Fialy ke stanovisku. Ta k němu vyjádřila neutrální stanovisko stejně jako k novele navrhuující umožnění manželství pro všechny a upozornila na některé problémy navrhované novely k řešení.²⁹⁰

²⁸⁵ RIBAR, D.C., 2015. *Why Marriage Matters for Child Wellbeing. The Future of Children*, pp. 11-27. Princeton University and the Brookings Institution.

²⁸⁶ VODRÁŽKA, Prokop a Jan MOLÁČEK. *Návrh na zakotvení manželství v ústavě překrucuje vědecké studie. Poslanci text zkopirovali od Aliance pro rodinu*. Deník N [online]. Praha: Společnost N media, 2022, 1. 8. 2022 [cit. 2022-08-27]. ISSN 2571-1717. Dostupné z: <https://denikn.cz/931976/navrh-na-zakotveni-manzelstvi-v-ustave-prekrucuje-vedecke-studie-poslanci-text-zkopirovali-od-aliance-pro-rodinu/>.

²⁸⁷ Usnesení ÚS ze dne 15. 6. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 28/19.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Stanovisko vlády č.j. 578/18 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 211) – sněmovní tisk č. 211/1.

²⁹⁰ Stanovisko vlády č.j. 985/22 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241) – sněmovní tisk č. 241/1.

V závěru lze přinejmenším polemizovat nad faktickým pozitivním dopadem novely pro společnost a jejím skutečným smyslem. Návrh zákona vyvolává otázku, zda se nejedná pouze o snahu klást další překážky stejnopohlavnímu manželství.

3.2. Polská republika – soužití osob stejného pohlaví

Polská právní úprava manželství se jen málo liší od té české. Svou roli v tom jistě hraje společný kontinentální právní systém, geografické umístění států ve střední Evropě a naše sousedství, ale také křesťanské základy, na nichž naše společnosti stojí, i když v Polsku je dodnes většina společnosti mnohem více nábožensky, zejména katolicky založená než v naší zemi.

Převážně ateistická společnost v ČR je pravděpodobně i jedním z důvodů, proč je česká právní úprava v oblasti formalizovaného soužití dvou osob stejného pohlaví výrazně liberálnější. Nedosahuje sice maximální míry liberálnosti v tomto ohledu – neumožňuje manželství osob stejného pohlaví – zakotvuje ale institut registrovaného partnerství, které v Polsku není možné uzavřít. ČR tak i geograficky stojí na pomezí mezi stejnopohlavním manželstvím a neumožněním žádného formalizovaného svazku pro osoby stejného pohlaví.

Manželství je v polském právním prostředí obecně upraveno zákonem č. 9/1964, o rodině a opatrovnictví²⁹¹ (dále jen „*zákon o rodině*“), dále se na něj vztahuje i zákon č. 16/1963, občanský zákoník²⁹², ale i další právní předpisy z oblasti daňového práva nebo práva sociálního zabezpečení. Tyto předpisy zajišťují manželství velmi obdobnou úpravu jako v ČR, včetně společného jmění manželů, některých úlev v oblasti daňového práva, odpovídajícího postavení v dědickém řízení či vdovský důchod. I osvojení, upravené v části II., § 114 a násl. zákona o rodině a také dílem V., § 154 a násl. zákona č. 149/2011, o podpoře rodiny a systému náhradní rodinné péče, podléhá velmi podobným podmínkám, jako v ČR. Zejména v osobě osvojitele je polská legislativa téměř shodná s českou. Individuální osvojení je možné nesezdanou osobou mladší čtyřiceti let, společného osvojení může dosáhnout výhradně manželský pár, a tak je společné osvojení dvou osob stejného pohlaví v Polsku stejně jako v ČR nemožné.²⁹³

²⁹¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

²⁹² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny.

²⁹³ Viz DZIAŁ II Przynależenie - Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Zcela zásadním ustanovením vztahujícím se k manželství je pak čl. 18 polské ústavy²⁹⁴: „*Manželství jako svazek muže a ženy, rodina, mateřství a otcovství podléhají zvláštní péči a ochraně Polské republiky.*“ Dlouhou dobu probíhala v polské společnosti diskuse nad právní interpretací článku – zda zakazuje manželství osob stejného pohlaví nebo ne. Wojvodský správní soud ve Varšavě v roce 2019 tuto debatu ukončil svým rozhodnutím ve věci dvou mužů, kteří žádali o uznání jejich manželství uzavřeného v zahraničí. Soud rozhodnul, že takové manželství uznat nelze, neboť by to odporovalo ústavní definici manželství. Nicméně v právně nezávazném odůvodnění rozhodnutí jasně stanovil, že čl. 18 polské ústavy nelze vykládat jako ústavní zákaz manželství, nýbrž v souladu s jeho zněním pouze jako jeho ochranu. Polská ústava tedy sňatek dvou osob stejného pohlaví nezakazuje, ale ani jej nepovoluje. Z ústavního hlediska tak zákonodárci nebrání nic v tom, aby do právního řádu zakotvil jinou formu zákonného soužití dvou osob – manželství nebo partnerství osob stejného pohlaví.²⁹⁵

Vůle zákonodárce k uzákonění formalizovaného soužití osob stejného pohlaví je však mizivá a zatím ke zdárnému prosazení takového zákona nevedla. První návrh zákona o registrovaném partnerství byl představen již v roce 2003, prošel třemi čteními v Sejmu²⁹⁶, jeho projednávání však bylo ukončeno z důvodu konce volebního období.²⁹⁷ V následujících letech byly představeny další návrhy zákonů zakotvující registrované partnerství, z nichž některé čerpaly z úpravy francouzského občanského paktu solidarity, který slouží především pro upravení majetkových poměrů partnerů, jež nemusí být stejného pohlaví.²⁹⁸ Poslední pokus o uzákonění registrovaného partnerství se zatím uskutečnil v roce 2018, kdy tento návrh dokonce obsahoval možnost adopce dítěte jednoho partnera druhým.²⁹⁹ Ani tento návrh však neuspěl.

²⁹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

²⁹⁵ Viz rozhodnutí Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie Sygn. akt IV SA/Wa 2618/18.

²⁹⁶ Polský ekvivalent našeho parlamentu.

²⁹⁷ Viz SLD chce wspólnego opodatkowania dla par homoseksualnych. In: www.rm24.pl [online]. Polsko: RFM24, 2002, 12. 2. 2002 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: https://www.rm24.pl/fakty/news-sld-chce-wspolnego-opodatkowania-dla-par-homoseksualnych,nId,197051#crp_state=1.

²⁹⁸ Viz Związek partnerski SLD z Palikotem. In: www.wyborcza.pl [online]. Warszawa: Agora, 2011, 26. 10. 2011 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://wyborcza.pl/7,75398,10539151,zwiazek-partnerski-sld-z-palikotem.html?disableRedirects=true>.

²⁹⁹ Viz GOLUCH, Bartosz. *Kolejny projekt Nowoczesnej. Proponuje wprowadzenie związków partnerskich*. In: www.wiadomosci.wp.pl [online]. Polsko, 2018, 24.4.2018 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://wiadomosci.wp.pl/kolejny-projekt-nowoczesnej-proponuje-wprowadzenie-zwiazkow-partnerskich-6244652925064833a>.

Nesezdaným párům v Polsku, tedy i těm homosexuálním, jsou přiznána některá dílčí práva. Jedná se například o právo na zdravotní informace, kdy je zákonem č. 52/2009, o právech pacientů,³⁰⁰ druhý z partnerů považován pro tyto účely za osobu blízkou. Dále bylo rozhodnutím nejvyššího soudu v roce 2012 stanoveno, že v případě úmrtí nájemce má jeho partner právo na přechod nájmu.³⁰¹ Tomuto rozhodnutí však předcházelo přelomové rozhodnutí ESLP ve věci *Kozak v. Polsko*.

Kozak proti Polsku

Pan Kozak (dále též „Stěžovatel“) žil s partnerem T.B. v městském bytě, který byl pronajat pouze jeho partnerem. Vedli společnou domácnost, kdy se pan Kozak podílel na nákladech domácnosti i nájmu a udržovali spolu partnerský vztah. Po nějaké době nájemce a životní partner Stěžovatele T.B. zemřel a Stěžovatel se domáhal uzavření nové nájemní smlouvy s městem Štětín na základě práva přechodu nájmu zakotveném v § 8 odst. 1 zákona o nájmu, který přechod nájmu zaručoval m.j. osobě, která s nájemcem žila v „de facto manželském soužití.“ Stěžovatel se svým nárokem neuspěl u města, okresního, ani krajského soudu a rozhodl se tak obrátit se na ESLP. Měl za to, že rozhodnutím soudů bylo porušeno jeho právo užívání práv zaručených EÚLP bez diskriminace stanovené čl. 14, ve spojení s čl. 8 EÚLP zajišťujícím právo na respektování rodinného a soukromého života a obydlí.³⁰²

Stěžovatel tvrdil, že mu právo na přechod nájmu bylo odepřeno výlučně z důvodu jeho homosexuální orientace. Byl totiž z rozhodnutí soudu a na základě jeho výkladu pojmu „de facto manželské soužití“ vyloučen z okruhu osob, jimž toto právo svědčí.³⁰³ Soud došel k závěru, že pokud polské právo umožňuje pouze heterosexuální manželství, nelze už jen na základě homosexuální povahy vztahu Stěžovatele a T.B. ohledně onoho pojmu přistoupit k výkladu, že i osoby stejného pohlaví mohou být v de facto manželském soužití a není proto třeba zkoumat další zákonné

³⁰⁰ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta.

³⁰¹ Viz rozhodnutí Sąd Najwyższy Sygn. akt III CZP 65/12.

³⁰² Rozhodnutí ESLP ze dne 2. 3. 2010, ve věci *Kozak proti Polsku*, stížnost č. 13102/02, I. Okolnosti případu.

³⁰³ Tamtéž, § 86.

podmínky pro přechod nájmu, neboť ty všechny (4) musí být splněny kumulativně.³⁰⁴

„Článek 14 Úmluvy chrání užívání práv a svobod garantovaných Úmluvou proti nerovnému zacházení s osobami v obdobné situaci, které postrádá objektivní a rozumné zdůvodnění.“³⁰⁵ K tomu ESLP uvedl, že pokud je se Stěžovatelem nerovně zacházeno pouze na základě sexuální orientace, jedná se o diskriminaci ve smyslu EÚLP.³⁰⁶ Nesouhlasil se závěry národních soudů Stěžovatele, neboť zejména krajský soud se soustředil na jediné hledisko návrhu Stěžovatele, a sice homosexuální povahu vztahu s T.B. a své rozhodnutí založil výlučně na interpretaci „de facto manželského soužití“ prizmatem polského práva jako heterosexuálního a vyloučení homosexuálních partnerů z práva na přechod nájmu. Navíc uzavřel, že vzhledem k tomu nebylo třeba zkoumat, zda byly naplněny další podmínky převodu nájmu. Tento závěr krajského soudu dle názoru ESLP jasně prokazoval, že pro krajský soud byla určujícím aspektem Stěžovatelova homosexuální orientace a už jen povaha jeho vztahu s T.B. z pohledu krajského soudu zavinila, že mu právo přechodu nájmu nebylo přiznáno. Stát musí dle ESLP vzít na zřetel společenské změny a změny v pojetí vztahů a způsobů vedení soukromého a rodinného života.³⁰⁷ „Soud proto dospěl k závěru, že polské orgány tím, že zamítly stěžovatelovu žádost o přechod nájmu na základě homosexuální povahy jeho vztahu k T. B., nedostály požadavku na rozumnou přiměřenost použitých prostředků a sledovaného cíle. Rozdílné zacházení nebylo v souladu se zásadami danými Úmluvou.“³⁰⁸ Soud proto jednomyslně zkonstatoval, že k porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8 EÚLP opravdu došlo.³⁰⁹

Výhledy polských homosexuálních párů do budoucna jsou nejisté. Vládnoucí stranou je nyní národně konzervativní strana Právo a spravedlnost, od níž liberální kroky směrem k uzákonění registrovaného partnerství nelze čekat. Právě naopak, v roce 2021 připravovala návrh na změnu právní úpravy adopce

³⁰⁴ Tamtéž, § 38.

³⁰⁵ Tamtéž, § 55.

³⁰⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 2. 3. 2010, ve věci Kozak proti Polsku, stížnost č. 13102/02, § 92.

³⁰⁷ Tamtéž, § 96 - § 98.

³⁰⁸ Tamtéž, § 99.

³⁰⁹ Tamtéž.

tak, aby nebylo nadále umožněno individuální osvojení s cílem, kterým se nijak netajila – aby si lidé s homosexuální orientací již nemohli osvojit dítě.³¹⁰

Průzkum veřejného mínění z roku 2019 se nijak dramaticky od vládního postoje k homosexuálním párům neliší. Nízká většina 56 % respondentů byla pro uzákonění registrovaného partnerství, 38 % proti. Pro stejnopohlavní manželství se vyslovalo 41 % respondentů, 54 % s ním nesouhlasilo. A konečně pouhých 18 % účastníků průzkumu by bývalo souhlasilo s možností adopce dítěte stejnopohlavním párem, celých 77 % se stavělo proti.³¹¹ Vzhledem ke složení polského Sejmu a náladě ve společnosti si tak pravděpodobně homosexuálně orientovaní lidé v Polsku budou muset počkat na uzákonění „pouhého“ registrovaného partnerství ještě dlouhou dobu.

³¹⁰ ČTK a iDNES.cz. *Polsko zpřísňuje vůči homosexuálům. Děti už si neadoptují ani samostatně.* IDNES.cz [online]. Praha: MAFRA, 2021, 12.3.2021 [cit. 2022-08-28]. ISSN 1210-1168. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/polsko-lgbt-pary-adopce-deti-zakaz-zakon-pis.A210312_095014_zahranicni_kha.

³¹¹ AMBROZIAK, Anton. *Rekordowe poparcie dla związków partnerskich i równości małżeńskiej: SONDAŻ OKO.press.* In: www.oko.press [online]. Warszawa, 2019, 25. 2. 2019 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://oko.press/rekordowe-poparcie-dla-zwiazkow-partnerskich-i-rownosci-malzenskiej-sondaz/>.

Závěr

V této diplomové práci jsem se zaměřila především na komparaci vybraných právních aspektů manželství a registrovaného partnerství, což bylo ostatně v úvodu označeno za stěžejní bod celé práce. Tato komparace začala již v první kapitole, kde byly podrobně představeny instituty manželství a registrovaného partnerství. Skrze analýzu obecné právní úpravy *de lege lata* jsem došla k některým rozdílům v obdobných aspektech u těchto institutů, z nichž lze některé označit za nedůvodné. Například bylo poukázáno na to, že zákonodárce činí z uzavření registrovaného partnerství v zásadě administrativní úkon, když nestanovuje určitou slavnostní formu, společenskou úroveň jeho vzniku či obligatorní přítomnost svědků. Registrovaní partneři také nemohou při uzavření partnerství učinit prohlášení o jejich budoucích příjmech, ale případnou změnu musí realizovat až následně, pod správním poplatkem. Na rozdíl od manželství není možné partnerství uzavřít církevní formou, ač by to bylo v souladu s vírou partnerů a církev by k tomu svolila – takový obřad by neměl právní účinky. Zákon neukládá partnerům být si věrni a nestanovuje žádný účel registrovaného partnerství. To by však dle mého názoru mohlo dosáhnout všech účelů, které OZ stanovuje pro manželství. Ohledně argumentu, že účelem partnerství, potažmo stejnopohlavního manželství, nemůže být založení rodiny, který je hojně užíván v debatě ohledně manželského svazku osob stejného pohlaví, lze ad absurdum dojít k závěru, že by tedy uzavřít sňatek nemělo být umožněno například ani párům, které tento účel neplánují naplnit zcela záměrně nebo jej naplnit ze zdravotních důvodů nemohou. Uvedené rozdíly jsou veskrze symbolické, ne však nedůležité. Symbolice manželství přikládá společnost, homosexuální osoby nevyjímaje, velkou váhu. Partneři stejného pohlaví touží být součástí této symboliky, nikoli ji pošlapat a narušit tradiční hodnoty.

Zákonodárce partnerům rozdílně od manželů neumožňuje registrované partnerství uzavřít před jiným úřadem z důvodu ohrožení života jednoho z partnerů, ani v zastoupení, ani osobě mladší osmnácti let, jako za splnění určitých podmínek při manželství. U těchto tří rozdílů je patrně společným jmenovatelem dítě, které je v manželství předpokládáno a v jehož zájmu jsou připouštěny tyto zákonné odchylky a se kterým zákonodárce v partnerství nepočítá.

V otázce, zda lze z popsáných ustanovení lidskoprávních dokumentů zaručujících právo uzavřít manželství, dovodit právo osob stejného pohlaví na uzavření sňatku, je klíčové konkrétní určení subjektů práva jako „muže a ženy“, výklad těchto ustanovení mezinárodními soudy a vnitrostátní právo, na něž některé tyto dokumenty v souvislosti s podmínkami sňatku odkazují. Na tomto základě pak nezbyvá než konstatovat, že nebude-li judikatorně přistoupeno k evolutivnímu výkladu práva na uzavření manželství a nezmění-li se vnitrostátní úprava, na niž je ve dvou popsáných dokumentech odkazováno, právo dvou osob stejného pohlaví na uzavření manželství z nich dovodit nelze.

Homosexualita byla po dlouhá staletí stigmatizována, pronásledována zákonem a trestána smrtí. K její dekriminálníci u nás došlo teprve v roce 1961. Až o necelých třicet let později byla oficiálně vymazána z mezinárodní klasifikace nemocí. I tato historická zkušenost společnosti může do dnešních dní zapříčiňovat negativní právní postoj k manželství osob stejného pohlaví, a to především u starších osob.

Co se antidiskriminačního zákona týká, na nepoměr v právech manželů a homosexuálů nemůže být jeho prizmatem nahlíženo. I v našem právním prostředí však došlo ke diskriminaci registrovaných partnerů. Když ESLP v roce 2013 konstatoval, že v rozporu s pojetím rovného zacházení EÚLP je národní úprava, která umožňuje adoptovat dítě jednotlivcem, ale ne registrovaným partnerem na základě jeho statusu a homosexuální orientace, nemohl v roce 2016 ÚS jinak, než zrušit ustanovení § 13 odst. 2 ZoRP, které znemožňovalo osvojení registrovaným partnerem, jako v rozporu se zákazem diskriminace, právem na lidskou důstojnost i soukromý život. ÚS uznal iracionalitu daného ustanovení a neospravedlnitelné vyloučení registrovaných partnerů z práva osvojení, které z nich činí osoby druhého řádu a evokuje neschopnost postarat se o děti.

Zrušení ustanovení zakazující osvojení registrovaným partnerům bylo předvídáno již za projednávání prvního návrhu zákona o registrovaném partnerství z roku 1997. Přes veškeré neshody byl tento zákon přijat až o deset let později jako tehdy možné maximum, které však dle mého názoru dnes již neodpovídá situaci a potřebám společnosti.

Ve druhé kapitole jsem přistoučila ke stěžejní komparaci. Došla jsem k tomu, že ač zákonodárce výjimečně povoluje individuální adopci, a to po zásahu ÚS i registrovaným partnerům, nadále jako osvojitele preferuje manžele nebo jednoho z nich, což ostatně potvrdil i ÚS. Registrovaným partnerům tak není

povoleno společné osvojení, ani přiosvojení dítěte partnera, což ve výsledku potencionálně nejvíce znevýhodňuje dítě, k němuž tak druhý z partnerů nemá v případě rozpadu partnerství či úmrtí jeho rodiče např. vyživovací povinnost, ani právo na styk ze zákona.

Vdovský a vdovecký důchod, který plní důležitou zabezpečovací a nahrazovací funkci, náleží zcela nedůvodně pouze manželům, přitom jde o provedení jednoho ze základních sociálních práv zaručených LZPS. Jedná se tak o další právní oblast, kde zákonodárce nerozlišuje mezi osobami v zákonném stejnopohlavním svazku a osobami v nesezdaném soužití, nepřiznává registrovanému partnerství ani obdobnou důležitost jako manželství a činí z něj v tomto ohledu určitý svazek druhé kategorie.

Společné jmění manželů už z jeho podstaty mezi partnery nevznikne. Registrovaným partnerům není poskytnuta žádná ochrana majetkoprávních vztahů nad rámec ochrany u osob žijících v nesezdaném soužití. Chybějící úprava majetkového režimu partnerů je řazena mezi odchylky od manželství, které také naznačují jistou druhořadost, neboť manželům zákon poskytuje nedůvodně mnohem vyšší ochranu vlastnictví a právní jistoty.

Přístup k asistované reprodukci (resp. umělému oplodnění) má dle zákona pouze neplodný manželský či nesezdaný pár tvořený ženou a mužem. Registrované páry nemají k umělému oplodnění zcela legální přístup. Registrovaným partnerkám, i kdyby šlo o léčbu neplodnosti jedné z nich, je umělé oplodnění odepřeno a účel zákona tak není naplněn. Cestou k vlastnímu dítěti u registrovaných partnerů mužů by mohlo být náhradní mateřství, které se ovšem v ČR pohybuje v jakési šedé legislativní zóně a jedinou zmínku o něm obsahuje OZ, který navíc počítá se surogací pouze v rámci rodiny. Na základě zásady legální licence lze však dovést, že surogace je povolena. Také ÚS judikoval, že není v rozporu s veřejným pořádkem. Legislativní vakuum však dává prostor mimo jiné pro obcházení zákona, neboť je jasné, že v ČR k náhradnímu mateřství dochází a tím nutně i k umělému oplodnění žen, které s mužem žádajícím o tuto zdravotní službu netvoří neplodný pár. Neexistence právní regulace surogace také zvyšuje míru zneužití žen v rámci tzv. komerčního náhradního mateřství. Výhrady k surogaci se objevují též k požadavku striktní anonymity při umělém oplodnění ve světle práva dítěte znát svůj původ, který akcentuje i judikatura ESLP. Za jedno z největších úskalí právního vakua ohledně náhradního mateřství pak považují to, že o přenosu rodičovských práv k dítěti na rodiče z objednatelského

páru rozhoduje v souladu se zásadou *mater semper certa est* náhradní matka. Právo na založení rodiny touto cestou bývá u homosexuálních párů společností často odvozováno od neschopnosti partnerského početí a nutné překročení biologicky daných hranic. Ty lidstvo však překračuje každý den v mnohých oborech medicíny.

Při zkoumání dalších podmínek vstupu do manželství a registrovaného partnerství jsem zjistila, že ač lze manželství uzavřít ve správních obvodech více než 6000 příslušných matričních úřadů, registrujících matričních úřadů je pouhých čtrnáct. Zákon navíc nedává registrovaným partnerům prostor pro individualizaci místa obřadu, jako v případě manželů. S touto problematikou souvisí též nárok na pracovní volno, které je obecně zaměstnancům poskytnuto pouze pro uzavření manželství. Světlou odchylku lze nalézt ve státní službě, kde má státní zaměstnanec nárok na jeden den pracovního volna též k uzavření partnerství.

Poslední kapitola byla věnována aktuálnímu vývoji v dané právní oblasti. Kriticky rozebrány byly dva protichůdné návrhy novel, které by mohly výrazně zasáhnout do manželského práva. Konzervativní návrh má za cíl novelizovat LZPS tak, aby manželství bylo zakotveno na ústavní úrovni jako svazek muže a ženy. Druhý návrh, ke kterému se já osobně přikláním, by jej zpřístupnil i osobám stejného pohlaví a odstranil dualistické pojetí formalizovaných svazků dvou osob v České republice. Homosexuálním párům by se v oblasti trvalého soužití dostalo takové důstojnosti a respektu, jako párům heterosexuálním. Přijetí tohoto návrhu by jistě znamenalo také určitou destigmatizaci homosexuálů a výraz jejich rovnoprávnosti s ostatními členy společnosti. Výrazně by zlepšilo i postavení dětí v homoparentálních rodinách. Naopak u návrhu novely LZPS nevidím žádný pozitivní dopad pro společnost, což by ostatně mělo být zájmem zákonodárce a pochybuji o jejím skutečném smyslu.

Polská republika je ještě o jeden liberální krok v legislativní úpravě soužití osob stejného pohlaví za Českou republikou. Homosexuálům v Polsku jsou přiznána určitá dílčí práva jako ostatním osobám žijícím v nesezdaném soužití. Tamější právní systém však přes mnohé pokusy některých poslanců a hnutí zatím neumožňuje osobám stejného pohlaví vstoupit do registrovaného partnerství a vzhledem k silně katolické společnosti a vládnoucí straně nelze ani v nejbližší době očekávat změnu v tomto ohledu. Světlym momentem pro osoby s homosexuální orientací bylo rozhodnutí soudu, které interpretovalo ústavní zakotvení manželství muže a ženy jako nezakazující stejnopohlavní sňatky. Jak

bylo ovšem řečeno, vůle zákonodárce k přijetí zákona, který by toto umožňoval, chybí.

Nyní nezbývá než dojít k poslednímu cíli práce, tedy zaujmout stanovisko k potřebě uzákonění manželství osob stejného pohlaví v České republice. Na základě mých zjištění nemohu jinak než zaujmout stanovisko pozitivní. Zakotvením právní úpravy umožňující uzavření manželství osobám stejného pohlaví by byly uspokojivě odstraněny nedůvodné rozdíly, které zákonodárce nyní činí mezi manželi a registrovanými partnery v oblasti obecné právní úpravy a podmínek vstupu do těchto svazků, ale také v oblasti osvojení, vdovského důchodu nebo majetkoprávních poměrů partnerů. Přijetí popsáného návrhu novely OZ by však, jak bylo také uvedeno ve stanovisku vlády, neumožnilo podstoupit umělé oplodnění manželům stejného pohlaví, což považuji za legislativní nedostatek tohoto návrhu. Proto by bylo vhodné upravit též legislativu ohledně asistované reprodukce tak, aby její postupy byly přístupné do budoucna i manželům stejného pohlaví. Při psaní diplomové práce jsem narazila i na legislativní vakuum v oblasti náhradního mateřství. V tomto ohledu si dovoluji navrhnout zakotvení samostatné právní úpravy náhradního mateřství do právního řádu ČR a odklonění OZ od zásady *mater semper certa est*. Zákonodárce přitom může čerpat například z právních úprav altruistického surogátního mateřství ve Velké Británii.

Resumé

In my thesis I focused mainly on the comparison of selected legal aspects of marriage and registered partnership. Through the analysis of the general legislation, I came to some differences in similar aspects of marriage and registered partnership, some of them can be described as unjustified.

On the question of whether the right of same-sex couples to marry can be inferred from the described provisions of the human rights instruments guaranteeing the right to marry, I concluded that, unless there is a judicial evolutionary interpretation of them and the national legislation referred to changes, the right of two same-sex couples to marry cannot be inferred from them.

The elimination of the proven discrimination against registered partners in the domestic legal environment was achieved by the Constitutional Court's repeal of section 13(2) of the Registered Partnership Act, which made adoption by a registered partner impossible, as contrary to the prohibition of discrimination,

In Chapter Two, I proceeded to make a comparative analysis in the areas of the law highlighted and everywhere I found the unjustified distinctions made by the legislature between spouses and partners. Registered partners are not allowed to adopt together, they are not entitled to a widow's pension on the death of one of them, nor are they afforded special protection by law for their joint property. Moreover, registered partners do not have access to assisted reproduction, where only married or unmarried heterosexual couples can undergo artificial insemination. I have come across a legislative vacuum regarding surrogacy that makes issues with parental rights and with circumventing the law.

In the last chapter, I discussed two proposed amendments to the marriage legislation. One proposes enshrining marriage as the union of a man and a woman at the constitutional level; the other, which I am inclined to support because it would resolve almost all the unjustified legal distinctions between marriage and registered partnership, would allow same-sex couples to marry. I have also described the legislation in this area in Poland, where registered partnerships are not even legalised.

In conclusion, I propose the adoption of legislation on same-sex marriage and a partial amendment to the legislation on assisted reproduction so that same-sex spouses can also undergo it. The legislator should also remedy the legislative vacuum in the area of surrogacy.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?.* Praha: Scientia Medica, 1992. ISBN 80-85526-03-4.

BUREŠOVÁ, Kateřina. *Rodičovství a partnerství gayů a leseb v českém právu.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-7330-372-3.

ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008.* Praha: Linde, 2008. *Zákony - komentáře.* ISBN 978-80-7201-687-7.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality.* Praha: Nakladatelství Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6.

FANEL, Jiří. *Gay historie.* Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-010-4.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika.* Čtvrté, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Galén, 2015. ISBN 978-80-7492-204-6.,

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo.* 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář.* Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník.* Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech současné společnosti.* V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5.

KMEC, Jiří, David KOSAR, Jan KRATOCHVÍL a Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář.* [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení.* 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0.

- KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-474-2.
- KVASNICOVÁ, Jana. *Antidiskriminační zákon: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-879-6.
- LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Praktický komentář. ISBN 978-80-7478-869-7.
- MACH, Jan. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7598-103-5.
- MACH, Petr. *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. ISBN 80-86547-51-5.
- NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. *Nový občanský zákoník*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-271-0431-4.
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2.
- PSUTKA, Jindřich. *Společné jmění manželů*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-565-7.
- RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.
- ŘEŽÁBEK, Karel. *Asistovaná reprodukce*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Maxdorf, [2018]. Farmakoterapie pro praxi. ISBN 978-80-7345-553-8.
- SEIDL, Jan. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-585-6.
- ŠAMÁNEK, Jiří, Eva NEHUDKOVÁ, Petr POLÁK, Marína URBÁNIKOVÁ a Lucie OBROVSKÁ. *Antidiskriminační právo v judikatuře a praxi*. V Praze: C.H. Beck, 2017. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-658-6.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7.

ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-046-8.

ŠMÍD, Martin, ed. *Právo na rovné zacházení: deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-850-8.

ŠUSTEK, Petr a Tomáš HOLČAPEK. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanský zákoník. Komentář.: Svazek II. (rodinné právo)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN 978-80-7478-477-4.

VOŘÍŠEK, Vladimír. *Zákon o důchodovém pojištění: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-576-6.

Články

BUREŠOVÁ, Kateřina. *Stejnopohlavní pár v nejlepším zájmu dítěte*. Právní rozhledy. 2016, roč. 24, č. 9, s. 311-319. ISSN 1210-6410. Nakladatelství C. H. Beck.

BURKERTOVÁ, Eva, Helena KREJČÍKOVÁ a Lucie VÁŇOVÁ. *Homosexuálové a právo na rodinný život*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2015, 5(2), 25-37. ISSN 1804-8137.

GVARDOVÁ, Kateřina. *Osvojení dítěte registrovaným partnerem*. Rodinné listy. 2018, 2018(4), ISSN 1805-0824.

HODINOVÁ, Andrea. *Adopce dětí registrovanými partnery*. In: Proměny ústavy a evropského práva. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018. s. 151-166. ISBN 978-80-261-0758-3.

HOLUB, M. *Registrované partnerství? Ani ryba ani rak*. Právní rozhledy, 2006, č. 9, s. 313 - 317.

HOŘEJŠÍ, Václav. *Biologická příčina homosexuality?*. Lidové noviny. Praha: Lidové noviny, 2018, 11. 8. 2018.

KONEČNÁ, Hana, Pavel CHARAMZA, Lukáš PRUDIL, David RUMPÍK a Roman SVATOŠ. *Regulace náhradního mateřství v ČR: expertní názor*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2020, 10(1), 1-14. ISSN 1804-8137.

KONEČNÁ, Hana. *Asistovaná reprodukce u single osob a homosexuálních párů*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017, 7(1), 28-43. ISSN 1804-8137.

KUTÁLKOVÁ, Petra. *Duhové rodiny ve stínu státu: Situace homoparentálních rodin s malými dětmi*. Praha: Prague Pride, 2015. ISBN 978-80-260-8550-8.

PATTERSON, C. J. (1992). *Children of lesbian and gay parents*. Child Development, 63(5), 1025-1042.

PATTERSON, C. J. (2009). *Lesbian and gay parents and their children: A social science perspective*. In Contemporary perspectives on lesbian, gay, and bisexual identities (pp. 141-182). Springer, New York, NY.

RADVANOVÁ, Senta. *Zdravotní stav a uzavření manželství*. Zdravotnictví a právo, 1998, roč. 2, č. 1 s. 2-3.

RIBAR, D.C., 2015. *Why Marriage Matters for Child Wellbeing. The Future of Children*, pp. 11-27. Princeton University and the Brookings Institution.

SKÁCEL, Jindřich. *Est mater semper certa?*. Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora, 2011, 2011(6), 26 - 32. ISSN 1210-6348.

Právní předpisy

České právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 115/2006 sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 121/1920 sb., ústavní listina československé republiky z r. 1920.

Zákon č. 155/1995 sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 182/2006 sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2000 sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 373/2011 sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

Zákon č. 500/2004 sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zahraniční právní předpisy

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Listina základních práv Evropské unie ze dne 12. 12. 2007.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta.

Všeobecná deklarace lidských práv.

Judikatura

Nález ÚS ze dne 14. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

Nález ÚS ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 6/20.

Nález ÚS ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/2015.

Nález ÚS ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 2/08.

Nález ÚS ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

Rozhodnutí ESLP ze dne 2. 3. 2010, ve věci Kozak proti Polsku, stížnost č. 13102/02.

Rozhodnutí rakouského ústavního soudu sp. zn. G 258-259/2017-9.

Rozhodnutí Sąd Najwyższy Sygn. akt III CZP 65/12.

Rozhodnutí Výboru Spojených národů pro lidská práva ze dne 17. 7. 2002, ve věci Joslin a další proti Novému Zélandu, oznámení č. 902/1999.

Rozhodnutí Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie Sygn. akt IV SA/Wa 2618/18.

Rozsudek ESLP ze dne 19. 2. 2013, ve věci X. proti Rakousku, stížnost č. 19010/07.

Rozsudek Velkého senátu Soudního dvora EU ze dne 5. 6. 2018, ve věci Relu Adrian Coman a další proti Inspectoratul General pentru Imigrări a Ministerul Afacerilor Interne, stížnost č. C-673/16.

Usnesení ÚS ze dne 15. 6. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 28/19.

Internetové zdroje

AMBROZIAK, Anton. *Rekordowe poparcie dla związków partnerskich i równości małżeńskiej: SONDAŻ OKO.press*. In: www.oko.press [online].

Warszawa, 2019, 25. 2. 2019 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z:

<https://oko.press/rekordowe-poparcie-dla-zwiazkow-partnerskich-i-rownoscimalzenskiej-sondaz/>.

Austria: Same-Sex Couples Allowed to Get Married Starting January. 2017 [cit. 2022-08-25]. Web Page. Retrieved from the Library of Congress, Dostupné z:

www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2017-12-12/austria-same-sex-couples-allowed-to-get-married-starting-january-2019/.

ČT24. *První registrovaný pár získal dítě do pěstounské péče*. In: www.ct24.ceskatelevize.cz [online]. Praha: Česká televize, 2011 [cit. 2022-08-26]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1259377-prvni-registrovany-par-ziskal-dite-do-pestounske-pece>.

ČTK a iDNES.cz. *Polsko zpřísňuje vůči homosexuálům. Děti už si neadoptují ani samostatně*. IDNES.cz [online]. Praha: MAFRA, 2021, 12. 3. 2021 [cit. 2022-08-28]. ISSN 1210-1168. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/polsko-lgbt-pary-adopce-deti-zakaz-zakon-pis.A210312_095014_zahranicni_kha.

GANNA, ANDREA, KARIN J. H. VERWEIJ a BRENDAN P. ZIETSCH. *Large-scale GWAS reveals insights into the genetic architecture of same-sex sexual behavior*. SCIENCE [online]. 2019 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aat7693>.

GOLUCH, Bartosz. *Kolejny projekt Nowoczesnej. Proponuje wprowadzenie związków partnerskich*. In: www.wiadomosci.wp.pl [online]. Polsko, 2018, 24. 4. 2018 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://wiadomosci.wp.pl/kolejny-projekt-nowoczesnej-proponuje-wprowadzenie-zwiazkow-partnerskich-6244652925064833a>.

Homosexualita a evoluce [online]. [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Homosexualita_a_evolute.

Jak je to s manželstvím pro všechny?: Průzkum veřejného mínění. In: www.mindbridge.cz [online]. Praha: MindBridge Consulting, 2022, 15. 5. 2022

[cit. 2022-08-27]. Dostupné z: <https://www.mindbridge.cz/cs/2022/06/09/jak-je-to-s-manzelstvim-pro-vsechny/>.

PETŘÁKOVÁ, Mariana. *Pronájem ženského těla a děti na zakázku. Náhradní mateřství u nás nemá jasná pravidla a může fungovat jako byznys s lidmi*. Heroine [online]. Praha: NextPage Media, 2022, 4. 8. 2022 [cit. 2022-08-26]. ISSN 2694 - 7072. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/zena-a-svet/9152-pronajem-zenskeho-tela-a-deti-na-zakazku-nahradni-materstvi-u-nas-nema-jasna-pravidla-a-muze-fungovat-jako-byznys-s-lidmi>.

PITOŇÁK, Michal. "Stručný vývoj postavení „homosexuality“ (ne-heterosexuality) v Česku", Queergeography.cz [online], 17. 8. 2016, [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.queergeography.cz/strucny-vyvoj-postaveni/>.

PROCHÁZKA, Ivo a Helmut GRAUPNER. *Historie právních postojů k homosexualitě* [online]. Praha, Vídeň: Sexuologický ústav 1. LF UK, Rakouská sexuologická společnost [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <http://zpravodajstvi.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>.

SABLATNIG, Wolfgang. *Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination: Press release*. Rakousko: Verfassungsgerichtshof Österreich, 2017 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: https://www.vfgh.gv.at/downloads/VfGH_G_258-2017_Press_release_same-sex_marriage.pdf.

Sekce pro státní službu. Stanovisko k aplikaci nařízení vlády č. 135/2015 Sb., o dalších překážkách ve státní službě, za které přísluší státnímu zaměstnanci plat. www.mvcr.cz [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2015 [cit. 2022-08-26]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21964684&doctype=ART>.

SLD chce wspólnego opodatkowania dla par homoseksualnych. In: www.rm24.pl [online]. Polsko: RFM24, 2002, 12. 2. 2002 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: https://www.rm24.pl/fakty/news-sld-chce-wspolnego-opodatkowania-dla-par-homoseksualnych,nId,197051#crp_state=1.

ŠABATOVÁ, A. *Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte*. In: Veřejný ochránce práv [online] 1. 7. 2014 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/880>.

Tisková konference prezidenta Miloše Zemana s maďarskou hlavou státu Katalin Novákovou ze dne 7. 6. 2022 [cit. 2022-08-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3500626-zeman-vetoval-zakon-o-snaticich-lidi-stejneho-pohlavi>.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Být LGBT+ v Česku. Zkušenost LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisli*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Uzavírání registrovaného partnerství v České republice*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/30-16-DIS_vyzkumna_zprava_v3_2_760946_001.pdf.

VODRÁŽKA, Prokop a Jan MOLÁČEK. *Návrh na zakotvení manželství v ústavě překrucuje vědecké studie. Poslanci text zkopírovali od Aliance pro rodinu*. Deník N [online]. Praha: Společnost N media, 2022, 1. 8. 2022 [cit. 2022-08-27]. ISSN 2571-1717. Dostupné z: <https://denikn.cz/931976/navrh-na-zakotveni-manzelstvi-v-ustave-prekrucuje-vedecke-studie-poslanci-text-zkopirovali-od-aliance-pro-rodinu/>.

WEISS, Petr a Ivo PROCHÁZKA. *Homosexualita – příčiny, výskyt a „terapie“*. Vesmír [online]. 2010, 11. 2. 2010 [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2010/cislo-2/homosexualita-priciny-vyskyt-terapie.html>.

Związek partnerski SLD z Palikotem. In: www.wyborcza.pl [online]. Warszawa: Agora, 2011, 26. 10. 2011 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://wyborcza.pl/7,75398,10539151,zwiazek-partnerski-sld-z-palikotem.html?disableRedirects=true>.

Ostatní

BENDA, Marek. *Úvodní slovo*. In: Aliance pro rodinu, z. s. Proč potřebujeme ústavní definici manželství: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře Aliance pro rodinu, z. s. pod záštitou předsedy ústavně právního výboru Marka Bendy, poslance Aleše Juchelky a poslance Marka Výborného, konaného 4. dubna 2019 na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Nová Ves pod Pleší: Andrej Kutarňa – Edice ASK, 2019, s. 5-6. ISBN 978–80–907427–1–0.

BYSZOWIECOVÁ, Andrea. *Vliv uzavření registrovaného partnerství na majetkoprávní vztahy*. In: Právne rozpravy on-screen 3: sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. mája 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021. ISBN 978-80-557-1933-7.

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 201).

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241).

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony, (sněmovní tisk č. 201).

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 276).

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 211).

Důvodová zpráva k zákonu č. 115/2006., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

Důvodová zpráva k zákonu č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

Nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci.

Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241).

Návrh zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 276).

Příloha k zákonu č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích.

Stanovisko vlády č.j. 519/18 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 201) – sněmovní tisk č. 201/1.

Stanovisko vlády č.j. 578/18 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 211) – sněmovní tisk č. 211/1.

Stanovisko vlády č.j. 745/22 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony, (sněmovní tisk č. 201) – sněmovní tisk č. 241/1.

Stanovisko vlády č.j. 985/22 k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 241) – sněmovní tisk č. 241/1.

Stanovisko Výboru pro sociální politiku k návrhu zákona, kterým se mění OZ, a další související zákony (sněmovní tisk č. 201) – usnesení č. 254 (sněmovní tisk č. č. 201/2).

Vládní návrh novely zákona o registrovaném partnerství (sněmovní tisk č. 957).

VÝBORNÝ, Marek. *Rodina a manželství si zaslouží ochranu nikoli experimenty*. In: Aliance pro rodinu, z. s. Proč potřebujeme ústavní definici manželství: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře Aliance pro rodinu, z. s. pod záštitou předsedy ústavně právního výboru Marka Bendy, poslance Aleše Juchelky a poslance Marka Výborného, konaného 4. dubna 2019 na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Nová Ves pod Pleší: Andrej Kutarňa – Edice ASK, 2019, s. 5-6. ISBN 978–80–907427–1–0.

WHO, Human reproduction, 2009.

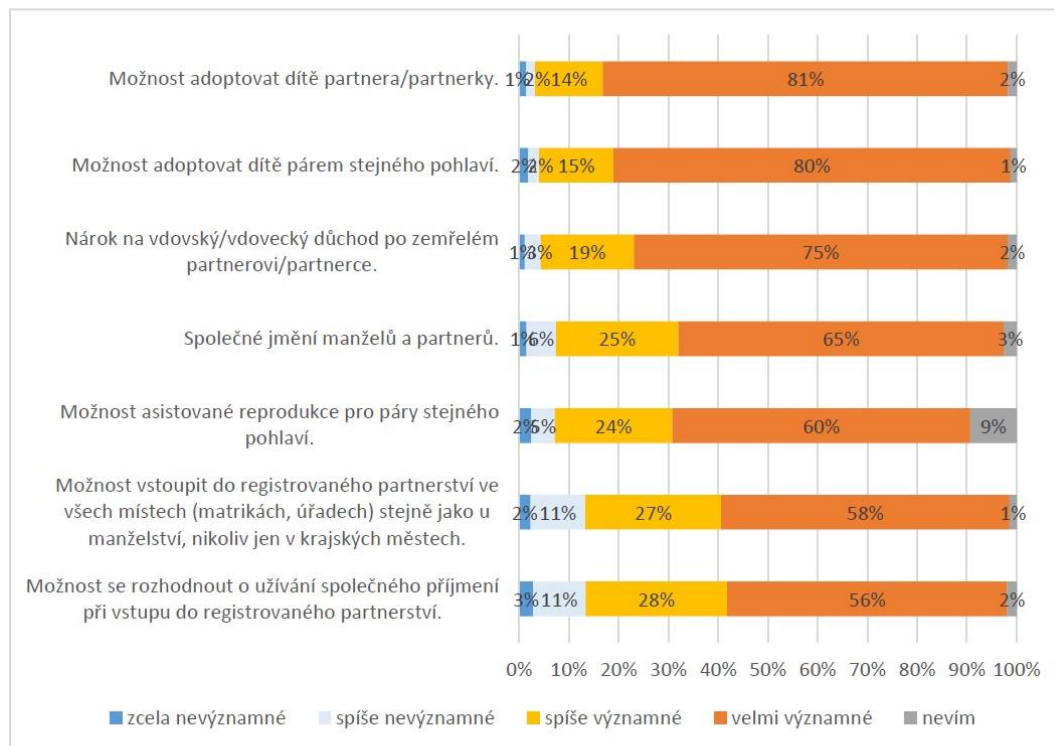
Seznam příloh

Příloha č. 1 – Graf – Vnímaný význam různých oblastí práv týkajících se LGBT+ lidí.....	94
---	----

Přílohy

Příloha č. 1 – Graf – Vnímaný význam různých oblastí práv týkajících se LGBT+ lidí:

Graf 8 Vnímaný význam různých oblastí práv týkajících se LGBT+ lidí

Znění otázky: Posudte prosím, jaký přikládáte význam následujícím oblastem práv, která se týkají párů leseb, gayů, bisexuálních či trans osob (žijících s osobami stejného pohlaví). (N=1 981)